

ΕΠΙΜΟΝΗΚΟ ΕΡΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

Έκδοση

της

Παιδαγωγικής

Επιστημονικής

Εταιρείας

Α. Ζαφείρ : Σχολική συνείδηση και σχολική μετα- γνώμιση	Σελ. 1
Εθθ. Θεοδωροπούλου : Προοδευτικά αναλυτικά προ- γράμματα	» 3
Άρ. Κεσοπούλου : Το πρόβλημα της σχολικής τι- μωρίας	» 7
Γ. Κουλούκη : Βιβλία και στοχασμοί.....	» 13
Σ. Παπαδόπουλου : Οι ψυχικές εντάσεις των παιδιών	» 15
Γ. Μανούνα : Πώς λειτουργεί το σχολείο Παλαιοξα- ρίου Δωρίδος	» 20
Άρ. Κοντζαμάνη : Ο σχολικός συνεταιρισμός	» 26
Έπ. Παντελιάδη : Διδακτικοί Πειραματισμοί	» 29
Γαρ. Γ. Ήλιοπούλου : Η νόησις και οι παιδαγωγι- κοδιδακτικές εφαρμογές της	» 32
Γ. Ξαλκώση : Η σημασία της καλαισθητικής αγωγής	» 35
Κριτική του βιβλίου	» 37

ΕΚΔΟΣΕΙΣ - ΔΕΦΕΡΟΥΑΡΙΟΙ 1964

ΤΕΥΧΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ – ΕΚΔΟΤΗΣ

**ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΕΛΛΑΔΟΣ**

ΓΡΑΦΕΙΑ : ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15α - ΤΗΛ. 236.547 - 221.316

ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΧΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ

Πρόεδρος

ΜΙΧ. ΑΛΕΞΑΚΗΣ

Α' Αντιπρόεδρος

ΧΡ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Β' Αντιπρόεδρος

ΕΥΣΤΡ. ΠΑΠΑΔΕΛΛΗΣ

Γεν. Γραμματεὺς

ΣΤ. ΠΑΠΑΜΩΚΟΣ

Ειδ. Γραμματεὺς

ΑΡ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΗΣ

Ταμίας

ΑΘ. ΔΕΡΜΑΤΑΣ

Μέλος

ΝΙΚ. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

Μέλος

ΒΑΣ. ΨΑΧΟΥΛΙΑΣ

Μέλος

Επιστημονιὸ Βῆμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΔΙΜΗΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ

ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γραφεία: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15α ΑΘΗΝΑΙ

ΤΗΛΕΦΩΝΑ: 236.547 — 221.316

ΕΤΟΣ ΙΔ' — ΤΕΥΧΟΣ 3ο

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1966

Τιμή τεύχους, Δραχ. 5

Συνδρομή γιὰ τὰ μέλη Δραχ. 50

ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΙΚΗ ΡΟΥΤΙΝΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Υπό ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΟΥΡΛΑ

Παιδαγωγού

Ἡ πηγή τῆς δράσεως καὶ ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς δὲν βρίσκονται στὴν ραστώνη καὶ στὴν νωχελῆ ἀντίληψιν τῆς ζωῆς ἀλλ' εἰς τὴν εὐψυχίαν καὶ τὴν χαρὰν τῆς δημιουργικῆς ἀνατάσεως.

ΣΟΥΡΛΑΣ

I

«Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς Σχολικῆς ἐργασίας εἶναι καταδικασμένον σὲ ρουτίαν, γιατί ἀποφεύγομεν τὴν προσπάθειαν καὶ παρασυρόμεθα ἀπὸ κάθε τι ποὺ εἶναι εὐκόλον καὶ δελεαστικόν.

Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸς ὁ σκοπὸς τῆς Ζωῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ δρόμος ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσει εἰς τὴν εὐγενῆ δράσιν τῆς δημιουργικῆς Ζωῆς.

Δὲν πρέπει δηλαδὴ νὰ ξεχνοῦμε ὅτι τὸ βασικὸν ἀξίωμα κάθε ζωντανοῦ ὀργανισμοῦ εἶναι ἡ ἐπίμονος προσπάθεια τῆς δυναμικῆς ἀντιστάσεως καὶ ἡ ἐπείγουσα ἀνάγκη τῆς δημιουργίας.

Μὲ ἄλλα λόγια καὶ διὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε ἐπὶ τὸ παιδαγωγικώτερον. Ἡ πηγή τῆς δράσεως καὶ ἡ χαρὰ τῆς Ζωῆς δὲν βρίσκονται στὴν ραστώνη καὶ στὴν νωχελῆ ἀντίληψιν τῆς Ζωῆς, ἀλλ' εἰς τὴν εὐψυχίαν καὶ τὴν χαρὰν τῆς δημιουργικῆς ἀνατάσεως.

Ὁ καθένας μᾶς ἀναγνωρίζει πῶς τριγύρω μᾶς συντελοῦνται μεταμορφώσεις ποικίλης μορφῆς.

Γύρω συνεπῶς ἀπὸ τὰς παντοειδεῖς αὐτὰς μεταμορφώσεις δὲν μπορεῖ καὶ ὁ Σχολικός μᾶς ὀργανισμὸς — σὰν ζωντανὸς ὀργανισμὸς — νὰ μείνῃ καθηλωμένος στὰ πλαίσια τῆς παλαιᾶς ἀντιλήψεως.

Καταταῦτα:

Ἡ περαιτέρω ὀργάνωσις τοῦ σχολικοῦ μᾶς ὀργανισμοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς καθόλου σχολικῆς ἐργασίας καὶ ἡ κλίμαξ τῶν ἀξιών, πρέπει ὅλα νὰ ἐξαρτῶνται ἀπολύτως ἀπὸ τὸ βασικὸν ἀξίωμα:

«Πρέπει τὸ άτομον νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ὁλότητα».
Τὰ σχολεῖα μας δηλαδὴ τὰ παντὸς θαθμοῦ καὶ πάσης κατηγορίας ἔχουν ὑπέρτατον καθῆκον ἐθνικὸν νὰ προμηθεύσουν εἰς τὴν Κοινωνίαν πολίτας ὡπλισμένους μὲ ἓνα ἐνστικτὸν κοινωνικὸν καὶ ἀλτρουϊστικὸν καὶ μὲ μίαν δυναμικότητα δημιουργικὴν.
Καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε εἰδικώτερον καὶ ἐνδοσχολικώτερον».

II

«Ἡ νέα γενεὰ πρέπει νὰ ἐθιοθῇ εἰς τὸ σύστημα τῆς συνεργασίας».
Τὸ σύστημα τῶν διαγωνισμῶν, τὸ τερατῶδες αὐτὸ ἐξάμβλωμα τῆς πάλης γιὰ τὴν πρόσκτησιν ὑλικῶν ἀγαθῶν, μεταφερθὲν καὶ εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ πνεύματος, κατ' ἀναλογίαν τῶν συμβαινόντων εἰς τὴν ἐμπορικὴν Ζωὴν, πρέπει νὰ ἀντικατασταθῇ μὲ τὸ σύστημα τῆς συνεργασίας.

Ὅλοι δηλαδὴ οἱ μαθηταὶ κάθε τάξεως πρέπει νὰ προσκολληθοῦν εἰς μίαν ἢ πολλὰς προσπάθειας, ὅπου ὁ καθένας θὰ παίξει τὸν ρόλον τοῦ ἀνάλογα μὲ τὰς δεξιότητές του καὶ τὰς προσπάθειάς του.

Δὲν πρέπει νὰ γίνεται διάκρισις ἀμελῶν καὶ ἐπιμελῶν μαθητῶν — ἐκτὸς θέβαια τῶν ἀνωμάλων καὶ κληρονομικῶς ἐπιβαρυνομένων — καὶ ἀπάνω στὸ ἐπισηφάλες αὐτὸ ἀξίωμα νὰ ἐποικοδομοῦνται αὐστηρῶς αἱ κρίσεις μας γιὰ τὴν στάση μας γενικὰ καὶ γιὰ τὴν συμπεριφορὰ μας ἀπέναντι τῶν παιδιῶν, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ὁ πιὸ ἀμελὴς μαθητὴς μπορεῖ νὰ θρῇ διαφέρον γύρω ἀπὸ ἓνα κλάδον τῶν μαθημάτων του, στὸν δάσκαλο δὲ ἐναπόκειται νὰ ἀνακαλύψῃ, νὰ καλλιεργήσῃ καὶ νὰ προωθήσῃ αὐτὸ τὸ ἐπὶ μέρους διαφέρον τῶν μαθητῶν.

Ὁ διαγωνισμὸς (ἢ καλύτερος ὁ ἀνταγωνισμὸς) εἶναι κίνητρον ἀνεπαρκὲς διὰ τὴν παιδικὴν δράσιν.

Οἱ περισσότεροι μαθηταὶ ἀπογοητεύονται ἀπὸ τὰς ἀποτυχίας των εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς.

Ἡ ἀμιλλα παίξει ρόλον μετὰ τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος, καὶ θὰ μποροῦσαμε ἴσως νὰ τὴν διατηρήσωμεν γιὰ τοὺς ἰδιοφυεῖς μαθητὰς τῶν τάξεων, ἀλλὰ γιὰ τὴν μεγάλη μάζα τῶν ἄλλων μαθητῶν πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν μεθόδους ποὺ νὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἐκτύλιξιν τῶν δυνάμεων μὲ τὰς ὁποῖες τοὺς ἐπιοίκισεν ἡ φύσις καὶ νὰ μὴ ἀρκούμεθα σὲ μιά χονδροειδῆ διάκριση μετὰ τῶν ἀμελῶν καὶ ἐπιμελῶν καὶ ἕως ἐκεῖ νὰ σταματᾷ ἡ δουλειὰ μας καὶ ἡ ἐπίδρασίς μας ἐπάνω στὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ Ζωή, ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ καταπληκτικὴ σταδιοδρομία πλείστων ὡς ἀμελῶν ὑπὸ τοῦ σχολείου χαρακτηρισθέντων μαθητῶν (—δρα καὶ περίπτωσιν τοῦ Αἰνσταϊν χαρακτηρισθέντος ὡς καθυστερημένου ὑπὸ τῶν δασκάλων του), δείχνει πῶς κατὰ τὸ ἐπισηφάλες ὑπάρχει στοὺς αἰθαιρέτους διδασκαλικοὺς χαρακτηρισμούς.

III

Παράλληλα μὲ τὸ σύστημα τῶν διαγωνισμῶν ποὺ πῆραν ἀποθέωσιν πραγματικὴν μέσα στὴν ρουτίνα τοῦ σχολικοῦ μας ὀργανισμοῦ πρέπει νὰ ἀρχίσουν νὰ ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιράν του καὶ τὴν πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν περαιτέρω ἐξέλιξιν του, καὶ αἱ ποιναί, ποὺ ἀσκοῦν ἓνα παραλυτικὸν καὶ ἀποθαρρυντικὸν ρόλον, ἀντὶ νὰ συντείνουν εἰς τὴν ἀμιλλαν.

Δὲν ἀρκεῖ δηλαδὴ νὰ καταστείλωμεν ἀπλῶς τὰς κακὰς ἐκδηλώσεις τοῦ παιδικοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλὰ πρέπει παράλληλα νὰ ἐνθαρρύνωμεν καὶ νὰ καλλιεργώμε καὶ τὰς ἀγαθὰς προδιαθέσεις, πρᾶγμα ὅμως ποὺ δὲν ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸν ἀψυχολόγητον ὀρμαθὸν τῶν συνεχῶν ποινῶν καὶ τῆς ἐχθρικῆς στάσεώς μας ἀπέναντι τῶν παιδιῶν.

Τὸ σχολεῖο πρέπει νὰ θεωρεῖται ὡς ἡ ἀτμόσφαιρα ἐκείνη ὅπου μπορεῖ νὰ διαθλέπει τις τὸν πυρῆνα τῆς κοινωνικῆς, τῆς ἐθνικῆς καὶ τῆς πολιτιστικῆς ἀναδιοργάνωσης καὶ τῆς Ζωῆς ἐνὸς λαοῦ.

Ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου δὲν εἶναι νὰ διδάσκομεν ἀπλῶς καὶ σχολαστικῶς καὶ νὰ σημειώνωμεν εἰς τὸ βιβλίον ὅλης τὰ διδασκόμενα ἀπὸ καθέδρας διὰ στομφωδῶν διδασκαλικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μονολόγων, ἀλλὰ νὰ ἀνοίξωμε τὰ μάτια τῶν παιδιῶν καὶ νὰ ὑποβοηθήσωμε τὴν θέσιν των γύρω ἀπὸ ὅλα τὰ συνταρακτικὰ προβλήματα τῆς σταδιοδρομίας τοῦ ἔθνους των, νὰ καλλιεργήσωμε δηλαδὴ τὴν σκέψιν των, ὥστε νὰ νοιώσουν τοὺς νόμους τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως, νὰ συλλάβουν κάποιον ἀμυδρὰν γνῶσιν γύρω ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν καθόλου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ

ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τοῦ κ. ΕΥΘ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Διευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

Ἡ περίοδος, πού διατρέχομεν, ἔχει χαρακτηρισθῇ ὀρθῶς, ὡς περίοδος ριζικῶν μεταβολῶν διὰ τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους.

Οἱ Ἕλληνες, ὡς λαὸς μακροῦ ἱστορικοῦ θίου, μετὰ πολλῆς διστακτικότητος δέχονται νέας ιδέας, τόσον διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς προσωπικῆς των ζωῆς, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ δημοσίου των θίου. Ἡ ζωὴ, παρὰ ταῦτα, ἐνέχει εἰς τὸ κύτταρόν της τὴν τάσιν τῆς μεταβολῆς, τῆς ἐξελίξεως, τῆς θελιώσεως. Οὐδέποτε ἡ ζωὴ ἔμεινε στατικὴ καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλεται, κυρίως, ἡ σημερινή της ὄψις. Τὸ ἀντίθετον θὰ ἐξισοῦτο

μὲ αἰώνιον πρωτογονισμόν. Ὁ ἄνθρωπος, ἄλλως τε, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ συλλαμβάνῃ διὰ τοῦ νοῦ νέας μορφὰς ζωῆς καὶ νέα μέσα ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν του — ἀναγκῶν ὑπάρξεως καὶ πολυτελείας. — Καὶ ὑπάρχουν οἱ καινοτόμοι. Καὶ διατυπῶνται νέαι ιδέαι. Καὶ ἀποδεικνύεται ἡ ἀξία των.

Ἐκεῖνο πού ἐλλεῖπει ὁμως, εἶναι ἡ καλὴ διάθεσις καὶ ἡ παλὴ πίστις πρὸς ἐξέτασιν καὶ πρὸς δοκιμὴν τῶν νέων ιδεῶν.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὸ πρόγραμμα μαθημάτων, ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἀ-

νὰ ἐμποτισθοῦν ἀπὸ τὰ ιδεώδη πού προσδιορίζουν τὴν γενικωτέραν πολιτιστικὴν καὶ ἀνυψωτικὴν πρὸδον τῆς ἀνθρωπότητος.

IV

Καὶ γὰρ νὰ ὀλοκληρώσωμεν:

Ὁ δάσκαλος καὶ ὁ Παιδαγωγὸς πρέπει νὰ καταλάβουν σημαίνουσιν θέσιν σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίλυσιν τῶν σοβαρωτάτων προβλημάτων, πού σχετίζονται μὲ τὴν ἔθνικὴν καὶ πολιτιστικὴν Ζωὴν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἔθνους των.

Ὁ ρόλος τῆς Παιδείας δὲν πρέπει νὰ τεθῇ σὲ δευτερεύουσα μοῖρα, οὔτε ἐπίσης νὰ παραγνωρισθῇ ἡ ὀφειλομένη ἀναγνώρισις τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ πνεύματος, εἰς οἵανδήποτε βαθμίδα ἢ κλίμακα καὶ ἂν ἀνήκουν οὗτοι.

Οἱ ἀφανεῖς μάλιστα ἥρωες οἱ ἐκ τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου προερχόμενοι πρέπει νὰ τυγχάνουν τῆς πραγματικῆς ἔθνικῆς εὐγνώμοσύνης.

V

Ἐτελειώσαμε... χωρὶς θέβαια νὰ τελειώσωμε...

Πάντως ὁμως θὰ πρέπει ἀπὸ βαθυτέρας παιδαγωγικῆς ἀπόψεως νὰ τονίσωμεν τὸ κάτωθι:

Ὅσονδήποτε τραγικὴ καὶ ἂν ὑπῆρξε ἡ Μοῖρα τοῦ ἔθνους μας — πέραν τῶν ἐπὶ μέρους ἀναλαμπῶν πού ἐξεπέμφθησαν ἀπὸ τὴν οἰκουμενικὴν ἀκτινοβολίαν τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος μας — τὴν περαιτέρω ἀτομικὴν μας Ζωὴν καὶ ὑπαρξιν θὰ ἥξιζε τὸν κόπον νὰ τὴν διανύσωμε καὶ νὰ τὴν διατηρήσωμε μονάχα ἐφόσον θὰ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸ μειώνει τὸν πόνον τῆς κοινωνικῆς δυστυχίας καὶ νὰ πλουτίζει τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν διάπλασιν τῆς νέας γενεᾶς τοῦ ἔθνους μας.

Ἐνα καθήκον μας αὐτό, δύσκολο ἴσως πολὺ, πάντως ὁμως τὰ μέγιστα ἐπιτακτικὸν καὶ ἀπαραίτητον.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ
Παιδαγωγός

πελευθερωθέντος ελληνικού κράτους εκ της μακραίωνος δουλείας, ορίζεται κατά σχολικά έτη — έτη αντιστοιχούντα προς ώρισμένην χρονολογικήν ηλικίαν των μαθητών (δλών των μαθητών της ηλικίας αυτής) και διαρκούνται επί χρόνον δμοιον δι' όλους, πάλιν, τούς μαθητάς.

Αί έρευναι επί παιδιών, έν τῷ μεταξύ, ώδήγησαν εις την ανάπτυξιν της ψυχολογικής έπιστήμης και μάλιστα, έν προκειμένῳ, της ψυχολογίας των ατομικών διαφορών. Έξ αυτής διδασκόμεθα, ότι δέν υπάρχουν εις τόν κόσμον δύο άτομα απόλύτως δμοια, ούτε αυτά, τά λεγόμενα μονοφυγενή δίδυμα!!! Υπάρχουν δηλ. φύσει, διαφοραί σωματικά, ψυχικά, πνευματικά.

Ιδεώδης, από της απόψεως αυτής, εκπαιδεύσις θά ήτο ή ατομική, ήτοι ή σύμφωνις προς τάς τάσεις, διαθέσεις, Ικανότητας του παιδιού. Ο μαθητής θά έμάνθανε τόσας και τοιαύτας γνώσεις και δεξιότητας, όσας και εις όιον βαθμόν θά επέτρεπεν ή Ιδιοσυστασία του, και εις τόσον χρόνον, όσον θά έχρειάζετο ή ψυχοσωματική του άντοχή και ή εύκολία μαθήσεως (ή νοητική του Ικανότης).

Η τοιαύτη δμως άγωγή δέν είναι οικονομικώς δυνατή, και κοινωνικώς αποδεικνύεται έπιζημία.

Όπωσδήποτε από του σημείου αυτού, μέχρι της Ισοπεδώσεως ατόμων διαφόρων σωματικών γνωρισμάτων, διαφόρων πνευματικών λειτουργιών, διαφόρου συναισθηματικής καταστάσεως, διαφόρων διαφερόντων, διαφόρων προσωπικών χαρακτηριστικών, διαφόρων ειδικών Ικανοτάτων, υπάρχει πολλή απόστασις.

Διά των Ισχυσάντων και Ισχυόντων προγραμμάτων ζητείται: εις τόν δρόμον της μαθήσεως (δρόμον ταχύτητος) όλοι οι μαθηταί μιås ηλικίας νά φθάσουν εις τό τέρμα, εις τόν αυτόν χρόνο, μέ τά αυτά μέσα, μέ τό αυτό ποσόν γνώσεων, μέ τάς αυτές αλλαγάς (άν επέλθουν τοιαύται). Ούδεμία διαφοροποίησις διά τόν φύσει διαφέροντα άνθρωπον!!!

Τούτο δμοιάζει, προφανώς, μέ την αξίωσιν (τήν παράλογον αξίωσιν) όπως δρομείς, τυχαίως λαμβανόμενοι έξ ενός ολουδήποτε πληθυσμού, και άνεξαρτήτως εκπαιδεύσεως ή άσκήσεως, επαγγέλματος ή καταστάσεως, διαφέροντος ή Ικανότητος, τερματίσουν τόν δρόμον ταχύτητος 100 μ. εις χρόνον 10'', πράγμα έξ άντικειμένου αδύνατον!

Ζητούμεν, έπειτα, από τούς εύφυείς μαθητάς — τούς μαθητάς που μανθάνουν εύκόλως και ταχέως — νά αναμείνουν και τούς βραδυπορούντας συμμαθητάς των διά νά συνεχίσουν από κοινού τό υπόλοιπον του δρόμου των. Ούτω ανακόπτομεν την τάσιν του «ειδέναι» και στραγγαλίζομεν την έμφυτον διάθεσιν του ατόμου νά τερματίση τόν δρόμον του, και νά φθάση εις τόν σκοπόν του όσον είναι δυνατόν ένωρίτερον. Είναι δηλ. όσάν νά λέγωμεν εις τόν άθλητήν του δρόμου ταχύτητος: περίμενε εις τά 30, 50, 80 μ. όσπου νά πλησιάζουν και οι άλλοι, διά νά τερματίσητε όμοι.

Δέν συγκρατούμεν μόνον τούς ταχείς αναγκάζομεν και τούς βραδείς νά καταβάλλουν άνυπάρκτους δυνάμεις και αδυνάτους προσπάθειάς διά νά πλησιάσουν τούς άλλους. Έτσι ο άγών άνομοιογενών άγωνιστών — μαθητών, καθίσταται αδιάφορος μέν διά τούς ταχείς, άγχώδεις διά τούς κανονικούς και άπελπισ — μάταιος διά τούς βραδείς.

Τά άνωτέρω διδάγματα άφ' ενός, ο σεβασμός της προσωπικότητος του παιδός άφ' έτέρου, και ή κοινωνική άπαίτησις όπως ο άνθρωπος — πολίτης, έτοιμασθή όσον δυνατόν ένωρίτερον διά την συμμετοχήν του εις την κοινωνικήν ζωήν, επιβάλλουν την αλλαγην των προγραμμάτων εκπαιδεύσεως, ώστε νά άνταποκρίνωνται προς τάς ατομικάς διαφοράς των μαθητών και προς την κοινωνικήν / άπαίτησιν της κατ' αξίαν μεταχειρίσεως του ανθρώπου. Πρός τί, έν έναντία περιπτώσει, σπουδάζομεν και διδάσκομεν την «διαφορικήν ψυχολογίαν» και τί ώφελούμεθα έξ αυτής, άν τά διδάγματά της παραμείνουν «ψιλή» γνώσις και πικρός θαυμασμός των άλλων ού συμβαινόντων; και διατί νά όμιλώμεν περί άνεπτυγμένων — άνεπτυγμένων, που όφείλουν την ανάπτυξιν των εις την δοκιμήν πρώτον και την γενικήν έφαρμογήν έπειτα νέων προγραμμάτων εκπαιδεύσεως, — και μη άνεπτυγμένων — μη άνεπτυγμένων που όφείλουν τούτο εις την έμμονήν των έφαρμογής προγραμμάτων έκτός χρόνου — λαών; Διατί νά μη δοκιμάσωμεν και ήμείς την δυνατότητα, και έκ της αποτελεσματικότητος νά προχωρήσωμεν μετά θεβαιότητος, πλέον, εις την όλικήν ή μερικήν αλλαγην;

Εις την χώραν μας, έγινε συνήθεια, τά μαθήματα που όρίζει ή πολιτεία διά τούς διαφόρους τύπους σχολείων, νά κατανέμονται εις τάξεις μαθητών και νά έξαντλούνται από όλους τούς μαθη-

τάς εἰς ὠρισμένον χρόνον, ἦτοι εἰς χρόνον 9 μηνῶν δι' ἐκάστην τάξιν καὶ ἡλικίαν, καὶ 6 ἐτῶν διὰ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον, 3 ἐτῶν διὰ τὸ Γυμνάσιον, 3 ἐτῶν διὰ τὸ Λύκειον, 3—6 ἐτῶν διὰ τὰς μεταγυμνασιακὰς σχολὰς.

Ἄς σημειωθῇ ὅτι, ἐνῶ τὰ ἔτη αὐτὰ δύναται νὰ αὐξηθοῦν δι' ὅσους ἀπορρίπτονται, δὲν παρέχεται ἡ δυνατότης τῆς συντομεύσεως τοῦ χρόνου ἀποφοιτήσεως εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας καὶ δυναμένους!!! Δὲν εἶναι δὲ δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλως, μὲ τὰ ἰσχύοντα κατ' Ἀκαδημαϊκὰ ἔτη προγράμματα.

Πλὴν τοῦ συστήματος, ὅμως τοῦ λεγομένου «Σχολικοῦ ἢ Ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους» ποῦ ἐφαρμόζεται μὲ πολλὰς ἀλλαγὰς εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν κυρίως, εἰς τὴν Μέσῃν καὶ Ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἀνωτέραν ἢ Ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ἐφαρμόζονται συστήματα προγράμματος μαθημάτων 6 μηνῶν καὶ 3 μηνῶν διαρκείας.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ μαθητὴς — φοιτητὴς, λαμβάνει ἐκ τῶν ὀριζομένων διὰ τὸ σχολεῖον ἢ σχολὴν μαθημάτων, 6 μὲν διὰ τὸ δμηνον καὶ 3 διὰ τὸ 3μηνον κατὰ μέσον ὅρον μαθήματα, τὴν ὕλην τῶν ὀποιῶν ἐξαντλεῖ ἐντὸς τοῦ δμήνου ἢ τοῦ 3μήνου — τοῦ 3μήνου ὑπολογιζομένου εἰς 12 ἐργασίμους ἐβδομάδας ἢ εἰς διπλάσιαν ἐπὶ δμήνου, καὶ μὲ 3 ὥρον ἡμερησίαν ἐργασίαν ἀντιστοίχως διὰ τοὺς σπουδαστάς.

Διὰ νὰ τηρῇται ἡ ἀρχὴ τῆς δυσχερείας καὶ προτεραιότητος τῆς ὕλης, τὰ μαθήματα λαμβάνονται μετ' ἔγκρισιν τοῦ Συμβούλου - Καθηγητοῦ, καὶ προηγουμένην συνεννόησιν. Εἰς τὴν Μέσῃν, ὑπάρχουν ὑποχρεωτικὰ δι' ὅλους μαθήματα καὶ κατ' ἐπιλογὴν τοιαῦτα τοῦ μαθητοῦ, κατὰ τὰς προτιμήσεις καὶ ἰδιαιτέρας ἱκανότητος αὐτοῦ.

Ὁ σπουδαστὴς ἔχει δικαίωμα, ἂν θέλῃ καὶ δύναται νὰ παρακολουθήσῃ περισσότερα τοῦ Μ.Ο. μαθήματα, συντομεύων οὕτως τὸν χρόνον τῆς συνολικῆς ἐκπαιδεύσεώς του. Περιττὸν νὰ τονισθῇ ὅτι καὶ τὸ ἀντίθετον δύναται νὰ συμβῇ, ἦτοι νὰ λάθῃ ὀλιγώτερα τῶν 3 ἢ 6 ἀντιστοίχως, ἐπιβραδύνων τὴν ἀποφοίτησίν του. Διὰ τὰ περισσότερα μαθήματα χρειάζεται, πάλιν, ἔγκρισιν τοῦ Συμβούλου - Καθηγητοῦ, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὰς ἱκανότητας τοῦ σπουδαστοῦ καὶ τὴν δυνατότητα ἄρσεως ἡϋξημένων θαρῶν.

Πρὸς τοῦτο, τὰς αἰθούσας τάξεων, ἀντικαθιστοῦν αἱ αἰθούσαι μαθημάτων, ὅπου οἱ καθηγηταὶ θὰ διδάσκουν ὁμάδας μαθητῶν ποῦ ἔλαβον τὸ μάθημα

τῶν, τὸ διδασκόμενον κατὰ τὸ 3μηνον (Φθινοπωρινόν, 20 Σ) θρίου — 20 Δ) θρίου. Χειμερινόν, 5 Ἰανουαρίου — 30 Μαρτίου — Ἐαρινόν, 1 Ἀπριλίου — 25 Ἰουνίου, καὶ ἀναλόγως διὰ τὸ δμηνον). Ἄν θεσπισθῇ καὶ Θερινόν 3μηνον, δι' ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ διδάξουν μὲ πρόσθετον ἀμοιβὴν καὶ δι' ὅσους θέλουν νὰ διδαχθοῦν, τότε ὁ συνολικὸς χρόνος φοιτήσεως περιορίζεται ἔτι περαιτέρω, ἐξαντλουμένων τῶν ἐν συνόλῳ ὑποχρεωτικῶν μαθημάτων συντομώτερον.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ 3μήνου ἢ ἑξαμήνου, ἐξετάζονται οἱ σπουδασταὶ εἰς τὰ 3 ἢ 6 μαθήματα καὶ προχωροῦν λαμβάνοντες, εἰς τὰ ἀκολουθοῦντα 3μηνᾶ ἢ δμηνᾶ, ἀνάλογον ἀριθμὸν μαθημάτων μέχρις ἐξαντλήσεως αὐτῶν.

Μετὰ ταῦτα, ἀκολουθοῦν «πτυχιακαὶ» ἐξετάσεις γραπτῶς καὶ προφορικῶς εἰς τὸ σύνολον τῶν μαθημάτων. Διὰ τὰς «μεταπτυχιακὰς» σπουδὰς, ἀναπτύσσεται καὶ διατριβὴ πρωτότυπος ἢ μὴ διὰ τὸν πρῶτον τίτλον, καὶ ἀπαραιτήτως πρωτότυπος (συνεισφέρουσα νέαν γνώσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην) διὰ τὸν δεύτερον ἢ τρίτον τίτλον (Διδακτορικόν). Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὑπάρχουν καὶ «μεταδιδακτορικαὶ» σπουδαὶ ἐρευνητικῆς φύσεως.

Περιττὸν, νὰ τονισθῇ ἀκόμη, ὅτι ὁ ἀποτυγχάνων εἰς μάθημα 3μήνου ἢ δμήνου, ἐπαναλαμβάνει τοῦτο εἰς ἄλλο 3μηνον ἢ δμηνον, εἰς δὲ τὰς μεταπτυχιακὰς σπουδὰς ἀποκλείεται τῆς περαιτέρω φοιτήσεως.

Ἔτσι ὁ σπουδαστὴς, γνωρίζων τὸ πλῆθος τῶν μαθημάτων, ποῦ ὀδηγοῦν εἰς τὸ πτυχίον τῆς ἐπιστήμης του, κανονίζει τὸν ρυθμὸν τῶν θημάτων του κατὰ τὰς προτιμήσεις του καὶ κατὰ τὰς ἱκανότητάς του, μὴ δεσμευόμενος ἀπὸ χρονικὰ ὅρια καὶ ἀπὸ ὠρισμένον ἀριθμὸν μαθημάτων — ὅρων ἀντιτιθεμένων πρὸς τὴν ἰδιοσυστασίαν τοῦ ἀτόμου.

Ὁ τελευταῖος νόμος «περὶ ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως» παρουσιάζει μίαν ἀξιοπρόσεκτον πρωτοτυπίαν, προκειμένου περὶ προγράμματος Παιδ. Ἀκαδημιῶν 3ετοῦς φοιτήσεως. Εἰς τὰ κοινὰ δι' ὅλους τοὺς μέλλοντας διδασκάλους μαθήματα, προσθέτει καὶ δύο ὁμάδας κατ' ἐπιλογὴν τῶν σπουδαστῶν μαθημάτων, πρὸς τὸν σκοπὸν, προφανῶς, τῆς συμπληρώσεως τῶν μαθημάτων ἐγκυκλίου παιδείας, ποῦ ἡ πολιτεία θεωρεῖ ἀναγκαίαν, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἰδιαιτέρων κλίσεων καὶ διαφερόντων αὐτῶν (φιλολογικῶν — φυσικομαθηματικῶν).

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, θὰ ἡμποροῦσα

νά δώσω ένα σχέδιο προγράμματος παιδαγωγικών Ἀκαδημιῶν, διὰ τὰς ὁποίας καὶ ἐνδιαφέρομαι ἐν προκειμένῳ.

Κατ' ἀρχήν, θὰ ᾔτο εὐκταῖον, ὁ χρονικὸς περιορισμὸς «Ζετῆς φοίτησις» νὰ εἶχε χαρακτηρὰ συμβολικόν, ἥτοι νὰ μὴν ἀπετέλει ἐμπόδιον διὰ τοὺς εὐφυστέρους σπουδαστάς, πρὸς συντόμευσιν τῆς φοιτήσεώς των, διὰ τῆς παρακολουθήσεως περισσοτέρων μαθημάτων.

Ἐπειτα, τὰ κατ' ἐπιλογὴν μαθήματα καλὸν θὰ ᾔτο νὰ μετεφέροντο ἐκ τοῦ 3ου ἔτους εἰς τὸ πρῶτον, ὥστε νὰ προετοιμασθοῦν οἱ σπουδασταὶ διὰ τὰς διδακτικὰς των ἀσκήσεις τοῦ 3ου ἔτους, ἂν τηρηθῇ ἡ κατὰ ἔτη διάταξις τῆς ὕλης.

Τὰ 35 προβλεπόμενα μαθήματα, ἀντὶ νὰ διαταχθοῦν εἰς ἔτη (Α, Β, Γ) ἀφίενται εἰς τὴν προτίμησιν τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν σπουδαστῶν. Ὁ Σύλλογος τῶν διδασκόντων ὀρίζει ποῖα μαθήματα καὶ ὑπὸ ποίου καθηγητοῦ, κατὰ ποίας ὥρας τῆς ἐβδομάδος θὰ διδάσκωνται τὸ φθινοπωρινόν, τὸ χειμερινόν, τὸ ἐαρινόν 3μηνον, καὶ οἱ σπουδασταὶ ἐκλέγουν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ καθηγητοῦ.

Διὰ τὸν μέσον σπουδαστὴν τὰ 35 μαθήματα, κατανεμόμενα εἰς ἔτη, ἀναλογοῦν εἰς 12 διὰ κάθε ἔτος, ἥτοι 4 δι' ἕκαστον 3μηνον (3X4). Ἄρα ὁ Μέσος σπουδαστὴς θὰ λαμβάνῃ 4 μαθήματα διὰ κάθε 3μηνον. Τινές, κατὰ τὰ ἄνωτέρω, θὰ δύνανται νὰ λαμβάνουν 5 ἢ 3.

Τὰ μαθήματα, τῶν ὁποίων ἡ ὕλη ἐξαντλεῖται μὲ 2ωρον ἐβδομαδιαῖον μάθημα εἰς 9 μῆνας (Ἀκαδ. ἔτος), εἰς τὸ 3μηνον πρέπει νὰ ἐξαντλῇται μὲ 6ωρον ἐβδομαδιαίαν ἐργασίαν. Θὰ ἔχῃ, συνεπῶς, ὁ σπουδαστὴς 4ωρον ἡμερησίαν ἐργασίαν εἰς τὸ σχολεῖον (ἀντὶ τῆς 8ώρου σημερινῆς μὲ τὰ 20 μαθήματα) καὶ

θὰ ἀποδεσμεύεται, τὸν ὑπόλοιπον χρόνον, διὰ τὴν χρῆσιν τῆς βιβλιοθήκης, τοῦ ἐργαστηρίου ἢ διὰ κατ' οἶκον ἐργασίαν.

Τὸ τελευταῖον μάθημα τοῦ 3μήνου εἶναι ὥρα ἐξετάσεως τῆς διδαχθείσης ὕλης, μετὰ ἐνδιάμεσον προηγουμένην ἐξέτασιν τοῦ ἡμίσεος τῆς ὕλης. Ὁ σπουδαστὴς, ἔτσι ἐργάζεται ἐντατικῶς χρησιμοποιοῦν δλὰς του τὰς δυνάμεις· συγκεντρώνεται καὶ φθάνει συντόμως εἰς σκοποὺς.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπομένων μαθημάτων, οἱ σπουδασταὶ θὰ ὑπόκεινται εἰς πτυχιακὰς ἐξετάσεις ἐπὶ τῶν παιδαγωγικῶν μαθημάτων.

Αἱ διδακτικαὶ ἀσκήσεις θὰ ἀκολουθοῦν τὸ μάθημα τῆς εἰδικῆς διδακτικῆς, καὶ καλόν, φαίνεται, ὅσοι σπουδασταὶ φθάνουν εἰς τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις, νὰ υἱοθετοῦνται, τρόπον τινά, ἀπὸ διδασκάλους τῆς πόλεως ἢ τῶν πλησιεστέρων πρὸς τὴν πόλιν σχολείων τῆς ὑπαίθρου, διὰ νὰ ἐργασθοῦν εἰς αὐτὰ τὰ σχολεῖα ἐπὶ χρόνον ἀνάλογον (ἕνα μῆνα λ.χ. περὶ τὸ τέλος τοῦ προγράμματος), παρακολουθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἐντεταλμένου παιδαγωγοῦ.

Ἡ ἐπὶ μέρους, τέλος, ὕλη τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένων μαθημάτων, θὰ καθορίζεται ἀκριθέστερον ὑπὸ τοῦ καθηγητικοῦ προσωπικοῦ, κατὰ τὰς ἐκάστοτε προόδους τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἰς ἐπὶ τούτῳ ὀργανούμενα συνέδρια.

Τὸ ἰσχύον σύστημα προγραμματισμοῦ τῆς Παιδείας μας, τὸ γνωρίζομεν, ἔχει θαθείας ρίζας. Δὲν θὰ ζημιωθῶμεν, ὁμῶς, μὲ τὸ νὰ δοκιμάσωμεν, ἀπλῶς, καὶ ἕνα διάφορον πρόγραμμα. Θὰ τὸ κρίνωμεν ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος. Ἄς τολμήσωμεν τὴν δοκιμὴν καὶ ἀναλόγως, τὴν γενικεύομεν ἢ ὄχι.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ

Τοῦ κ. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΚΕΣΟΠΟΥΛΟΥ

Διδασκάλου Δημ. Σχ. Ἀρνίσης Πέλλης
Πτυχιούχου Θεολογικῆς Σχολῆς Παν/μίου

Ἀφορμή

Τὸν τελευταῖο καιρὸ διαβάζομε στὶς ἐφημερίδες νὰ μηνύωνται ἀπὸ γονεῖς μαθητῶν καὶ νὰ τιμωροῦνται ἀπ' τὰ δι-
καστήρια δάσκαλοι καὶ καθηγητές (ἀ-
κόμα καὶ Γυμνασιάρχης) διότι χα-
στούκισαν ἄτακτο μαθητὴ τους. Τὸ θέμα
εἶναι σοβαρὸ ἀπὸ νομική, κοινωνική καὶ
παιδαγωγική ἀποψη, γιατί ὑπάρχει ἐδῶ
μιὰ νομική ἀτέλεια πού τὴν ἐκμεταλλεύ-
ονται μερικοὶ ὑπερευαίσθητοι (γιά νὰ
μὴν πῶ ἐχθροὶ τῆς παιδείας) γονεῖς, μὲ
ἀποτέλεσμα καὶ τὸ κύρος τοῦ ἐκπαιδευ-
τικοῦ νὰ γκρεμίζεται καὶ οἱ ζῶντες μα-
θητὲς νὰ ἐνθαρρύνωνται καὶ τὸ χειρό-
τερο: ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὸν δάσκαλο ἓνα
βασικὸ παιδαγωγικὸ μέσο πού χωρὶς
αὐτὸ καταντᾷ γιατρός χωρὶς φάρμακα
καὶ χειρουργὸς χωρὶς νυστέρι καὶ τότε
πᾶ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ στοὺς ἐ-
πιτήδειους μαθητὲς πού ἀναλαβαίνουν
στὸ ἑξῆς ἀπόλυτη κυριαρχία μέσα
στὴν τάξη.

Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφτανε αὐτὸ παρου-
σιάστηκαν καὶ μερικοὶ ρωμαντικοὶ συνή-
γοροι τῶν «ἁθῶν παιδιῶν» πού βρῆ-
καν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐξαπολύσουν πύ-
ρινους μύδρους κατὰ τῶν δασκάλων πού
μὲ «θάρβαρο σαδισμό θιασπραγοῦν κα-
τὰ τῶν ἁθῶν μαθητικῶν ὑπάρξεων».

Ἐπειδὴ πρόκειται γιά μιὰ φοβερὴ ἀ-
δικία, γιά νὰ μὴν πῶ ὀργανωμένη ἐπί-
θεση σὲ θάρρος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, ἡ ὁ-
ποία δυστυχῶς δὲν ἔλαβε ἀκόμα, ἀπ'
ὅσα ξέρω, τὴν κατάλληλη ἀπάντηση,
νομίζω πὼς ἀξίζει νὰ ἐξετάσωμε μὲ με-
γάλη προσοχὴ καὶ ἀντικειμενικότητα
τὸ πρόβλημα τῆς σχολικῆς τιμωρίας,
τόσο ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ὅσο κι ἀπὸ ἐμ-
πειρικὴ σκοπιά, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποκατα-
σταθῇ ἡ ἠθικὴ τάξη καὶ νὰ ἀποδοθῇ δι-
καιοσύνη.

2. Θέση τοῦ προβλήματος

Τὸ πρόβλημα τῆς σχολικῆς τιμωρίας

εἶναι δύσκολο καὶ βασικό, ὅπως κάθε
πρόβλημα πού σχετίζεται μὲ τὴν ἀγω-
γὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου. Κι εἶναι αἰώνιο
θέμα γιατί κατὰ θάθος ἀποτελεῖ μιὰ
πλευρά, μιὰ πτυχὴ τοῦ μεγάλου φιλο-
σοφικοῦ διλήμματος πού λέγεται ἐπιεί-
κεια ἢ αὐστηρότητα, ἀσυδοσία ἢ πει-
θαρχία, ἀγάπη ἢ δύναμη, δικτατορία ἢ
δημοκρατία.

Φιλοσοφικὰ ἡ τιμωρία στηρίζεται
στὴν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσης
νὰ ὁλοκληρωθῇ μόνο μὲ τὶς δικές της
δυνάμεις. Ἡ θρησκεία τὴν συσχετίζει
μὲ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα καὶ ἡ φι-
λοσοφία μὲ τὴν ἀνθρώπιν ἀτέλεια (δυ-
αρχικός διχασμὸς τοῦ ἀνθρώπου σὲ σῶ-
μα καὶ ψυχὴ ἢ σὲ δαίμονα καὶ ἄγγε-
λο).

Ἐφαρμογές τῆς ἀρχῆς αὐτῆς γίνον-
ται ἀπὸ τὴ θρησκεία μὲ τὶς ἀπειλές τῆς
κόλασης γιά τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀπὸ τὴν
Πολιτείαν μὲ τὶς καταδίκες τῶν παρα-
νομούντων κι ἀπὸ τὴν Οἰκογένειαν μὲ
τὶς χειροδικίες τῶν ἀνυπάκουων παι-
διῶν.

Καὶ τὸ Σχολεῖο φυσικὰ δὲν ἄφησε ἀ-
νεκμετάλλευτο τὸ παιδαγωγικὸ αὐτὸ μέ-
σο, ἀν καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἔφτασε
στὴν κατάχρησή του μὲ τοὺς ἱεροεξετα-
στικούς βασανισμοὺς τῶν μαθητῶν. Οἱ
μεσαιωνικὲς αὐτὲς ἀντιλήψεις γκρεμί-
στηκαν μπροστὰ στὸν ἀναγεννητικὸ ἄ-
νεμο τῆς Παιδαγωγικῆς Ψυχολογίας
πού ἐπνευσε τοὺς τελευταίους αἰῶνες
χάρη στὶς μεγάλες παιδαγωγικὲς μορ-
φές τοῦ Πεσταλότσι, τοῦ Ρουσώ, τῆς
Μοντεσσόρι καὶ χάρη στὶς ψυχολογικὲς
ἐρευνες τῆς Συμπλεγματικῆς Ψυχολο-
γίας τῶν Φρόυντ, Ἀντλερ, Γιούγκ γιά
τὰ ὑποσυνείδητα ἐλατήρια, τὰ αἰσθήμα-
τα μειονεξίας καὶ τὰ ψυχικὰ τραύματα.

Οἱ ἑξοχες αὐτὲς ψυχοπαιδαγωγικὲς
θεωρίες, συγκλόνισαν τόσο πολὺ τὸν
ἄνθρωπο ὥστε ἔπαθε ἀληθινὴ ψύχωση
καὶ φοβία μ' αὐτὲς καὶ ἔφτασε σὲ κα-
τάχρηση ἐφαρμογῆς των. Τὶς συνέπειες

της κατάχρησης αυτής πληρώνει σήμερα ή Αμερική με τη φιλελεύθερη παιδαγωγική της και τον τεντυμπούσμο της νεολαίας της. Χαρακτηριστικό όμως είναι ένα δημοψήφισμα που έγινε τελευταία στην Νέα Υόρκη, στο οποίο η πλειοψηφία των αρμοδίων παραγόντων τάχθηκε «ὕπὲρ τῆς ράβδου» πράγμα που δείχνει την ἐπιστροφή τους στην αὐστηρότητα.

3. Ἀναγκαιότητα τῆς τιμωρίας

Κανείς θέβαια δὲν ἀρνεῖται τὴν ἀναγκαιότητα τῆς τιμωρίας. Ὅμως οἱ σχετικές με τὸ πρόβλημα τῆς τιμωρίας φιλοσοφικές καὶ παιδαγωγικές θεωρίες συμφωνοῦν στὴν ἀναγκαιότητά της ἀλλὰ διαφωνοῦν στὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπο ἐπιβολῆς της.

Ἐτοι ὅλοι παραδεχόμαστε πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀτελής στὴν ἀρχὴ ὄχι μόνο σωματικά ἀλλὰ καὶ πνευματικά, καὶ γιὰ νὰ ὁλοκληρωθῇ πρέπει νὰ κἀνὴ σκληρὸ ἀγῶνα μετὰ τὸν ἑαυτὸ του ὥσπου νὰ καταφέρῃ νὰ ρυθμίζῃ συνειδητὰ τὶς πράξεις του καὶ νὰ μὴ πορῇ νὰ ἐλέγχῃ τὰ ἐνστικτὰ του. Πολὺ περισσότερο, ἀφοῦ εἶναι «κοινωνικὸν ὄν» πρέπει ἀπὸ νωρὶς νὰ μάθῃ νὰ αὐτοκυριαρχῇ γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζῇ ἀρμονικὰ μέσα στὸ σύνολο χωρὶς νὰ ἀφομοιώνεται ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ γίνεται παράσιτό του. Γιατί, ὅποιος δὲν ἔμαθε νὰ πειθαρχῇ, δὲν ἔμαθε καὶ νὰ ζῇ. Ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ διαρκὴς πειθαρχία στὸ Θεό, στὴ φύση, στὸ κράτος, στὴν κοινωνία, στὸ σχολεῖο, στὴν ἐργασία, στὴν οἰκογένεια, σ' ὅν ἑαυτὸ μας.

Πρῶτο σχολεῖο αὐτοκυριαρχίας εἶναι ἡ Οἰκογένεια μετὰ τοὺς δικούς της νόμους καὶ τὶς δικές της συνήθειες. Δεύτερο σχολεῖο αὐτοκυριαρχίας εἶναι τὸ Δημόσιο Σχολεῖο μετὰ τοὺς κανονισμούς καὶ τὶς ἀπαιτήσεις του. Ἀκολουθεῖ ἡ Κοινωνία μετὰ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, τὸ Κράτος μετὰ τοὺς νόμους καὶ τὶς διαταγές του καὶ τέλος ἡ Θρησκεία μετὰ τὶς ἐντολές καὶ τὶς ἀπαιτήσεις της.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες μετὰ τὴν ἐξουσία ποὺ διαθέτουν συντελοῦν διαδοχικὰ στὸ σφυρηλάτημα τῆς προσωπικότητας τοῦ κάθε ἀνθρώπου ποὺ ἀπὸ ἀτίθασσος γιὸς γίνεται νομοταγὴς πολίτης καὶ θεοσεβὴς ἄνθρωπος. Ἐτοι τὸ παιδί στὴν ἀρχὴ ὑπακούει γιὰ τὸ θέλουν οἱ ἄλλοι, ὕστερα γιὰ τὸ πρέπει καὶ τέλος γιὰ τὸ θέλει τὸ ἴδιο.

4. Ὁ ρόλος τοῦ σχολείου

Τὸ πρῶτο βάπτισμα κοινωνικότητας

ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι δέχεται τὸ παιδί στὸ Σχολεῖο, ποὺ (πρέπει νὰ) εἶναι τὸ πρόπλασμα τῆς μεγάλης κοινωνίας. Πρόπλασμα ὄχι ἰδανικὸ καὶ ἀνύπαρκτο ἀλλὰ ἀληθινὸ καὶ προσγειωμένο. Μὲ διδασκαλία καὶ ἐφαρμογὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δύναμης, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πειθαρχίας, τοῦ ἔπαινου καὶ τῆς τιμωρίας, τῆς συγγνώμης καὶ τῆς δικαιοσύνης, τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν καθηκόντων. Δὲν θὰ τρομοκρατήσῃ τὸ παιδί ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ τοῦ πῇ ψέμματα· θὰ τοῦ ἐνσαρκώσῃ τὴ μεγάλη κοινωνία ὥπως ἀκριβῶς εἶναι (μετὰ τὴν ἀδικία, τὴ σκληρότητα, τὴν ἀδιαφορία, τὸ συμφέρον) καὶ θὰ τὸ προετοιμάσῃ ἕτοι γιὰ μιὰ σωστὴ καὶ εὐκολὴ προσαρμογὴ. Κι ἂν τὰ παιδιά ἀπὸ μικρά δὲν συνηθίσουν στὴν πειθαρχία, ἀλλοίμονο στὴν κοινωνία καὶ στὸ κράτος ποὺ θὰ τὰ κάνουν μέλη καὶ πολῖτες τους.

Ἀπὸ τὴν εὐθὺν λοιπὸν ποὺ ἔχει τὸ Σχολεῖο ἀπέναντι στὸ Κράτος ποὺ τὸ ἔκανε ἐντολοδόχο του, πηγάζει τὸ δικαίωμα (ποὺ εἶναι μαζί καὶ ὑποχρέωση) νὰ ἀσκήξῃ ἐξουσία, δηλαδὴ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ θέλησή του στοὺς μικροὺς μαθητές. Ἀρα ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἀποστολῆς καὶ τοῦ σκοποῦ του τὸ Σχολεῖο ὀφείλει νὰ καθοδηγῇ τὸ παιδί καὶ νὰ τὸ διαπλάθῃ ὥπως τοῦ καθορίζει τὸ Κράτος, σύμφωνα μετὰ τὸ ἐπίσημο μορφωτικὸ ἰδεῶδες του.

5. Τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου

Ἐτοι ἡ θέση τοῦ δασκάλου ποὺ ἐκπροσωπεῖ τὸ Σχολεῖο (καὶ ἄρα τὸ Κράτος) εἶναι πολὺ κρίσιμη καὶ λεπτή. Κρίσιμη γιὰ τὸ ὅτι χέρια του ἐμπιστεύονται Κράτος καὶ γονεῖς τὶς χρυσές ἐλπίδες του καὶ λεπτή γιὰ τὸ ὅτι ἔχει ὡς ἔργο νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἐλευθερία τῆς παιδικῆς ψυχῆς μετὰ τὴν πειθαρχία τοῦ Σχολείου, νὰ μεταβάλλῃ τὴν φυσικὴ τεμπελιά σὲ κοπιαστικὴ φιλομάθεια, νὰ προεκτείνῃ τὸ «ἐγώ» στὸ «ἐμεῖς», νὰ ἐντάξῃ τὸ ἄτομο στὸ σύνολο, νὰ διδάξῃ τὴ θυσία ἀντὶ τοῦ συμφέροντος, νὰ ἐνώσῃ τὴν ἀγάπην τῆς ἐπιείκειας μετὰ τὴ δύναμιν τῆς πειθαρχίας.

Ἐνα τόσο θαυρῶν ἔργο οὔτε ἄγγελοι δὲν θὰ τὸ ἀναλάβαιναν. Καὶ δίκαια ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ «τὴν ἐπιμέλειαν τῶν παιδῶν θεῶν ὑπηρεσίαν». Κι ὅταν ὁ δάσκαλος, γνωρίζοντας τὶς ἀτέλειές του, ὑπακούει στὴ φωνὴ τῆς καρδιάς του ποὺ τὸν καλεῖ σ' αὐτὴ τὴ μεγάλη ἔλση καὶ παίρνει στὰ ἀνθρώπινα χέρια του τὶς ἀπλαστες καὶ εὐπλαστες παιδικές ψυχές, τὸ κάνει ὄχι ἀπὸ ἐλαφριά συνείδηση ἀλλὰ ἀπὸ ἱερὸ χρέος πρὸς τὸ σῶν-

λο κι από θεϊκή κλήση. Στο θαρὺ αὐ-
τὸ χρέος ὁ δάσκαλος προξέφειρε τὴν ἀ-
γάπη του πρὸς τὸ παιδί, τὴ μόρφωσή
του, τὶς σωματικές καὶ ψυχικές δινά-
μεις του, τὸν ἑαυτὸ του ολόκληρο.

Κι ἔχει νὰ κάνῃ μὲ τὸ πιὸ δύσκολο
ὕλικό ποῦ μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ. Δὲν εἶναι
οὔτε τὸ ἀκίνητο μάρμαρο τοῦ γλυπτη
οὔτε τὸ ἄψυχο σίδερο τοῦ σιδερά, δὲν
εἶναι οὔτε ὁ εὐπλαστός πηλὸς τοῦ τε-
χνίτη οὔτε οἱ νεκρὲς λέξεις τοῦ λογο-
τέχνη. Εἶναι τὸ δυσκολώτερο ὕλικό (ἡ-
θρώπινος νοῦς καὶ ψυχὴ) στὴ δυσκολώ-
τερη ἡλικία (παιδί καὶ ἔφηθος). Καὶ
δὲν θάταν ὑπερβολικὸ νὰ λέγαμε πὼς
συχνὰ ὁ δάσκαλος ἐπιτελεῖ ἔργο θηριο-
δαμαστοῦ, ὅπως κι ὁ Πλάτωνας ἐννοεῖ
λέγοντας: «ὁ δὲ παῖς πάντων θηρίων
ἐστὶ δυσμεταχειριστότατον».

6. Γνώμες γιὰ τὴ σχολικὴ τιμωρία

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πνευματικὸ πλαίσιο
πρέπει νὰ ἐξετασθῇ τὸ πρόβλημα τῆς
σχολικῆς τιμωρίας ποῦ δὲν ἔχει ἄλλο
σκοπὸ ἀπὸ τὴ διόρθωση καὶ τὴν πρόλη-
ψη καὶ δὲν ἔχει καμμία σχέση μὲ τὴν
ἀντιπάθεια καὶ τὴν ἐκδίκηση. Ὅταν ὁ
δάσκαλος ἀναγκάζεται νὰ τιμωρήσῃ,
γίνεται γιατρός ποῦ χορηγεῖ φάρμακο
θεραπευτικόν, γεωπόνος ποῦ κόβει τὰ
ἀρρωστημένα κλαδιά. Καὶ τιμωρεῖ συ-
νήθως ἥρεμος καὶ λυπημένος, χωρὶς ἐ-
ξάψεις καὶ πάθη, ὅπως θεραπεύει κι ὁ
χειρουργὸς ἐγχειρίζοντας τοὺς ἀρρώ-
στους. Ἴσως τὸ φάρμακο εἶναι πικρὸ
κι ἡ ἐγχείριση ὀδυνηρή, ἀλλὰ ὁ σκο-
πὸς εἶν' ἄγνός καὶ τ' ἀποτέλεσμα ἐνε-
ργητικό.

Ὁ καλὸς δάσκαλος δὲν ξεχνᾷ ποτὲ
πὼς τὸ παιδί ποῦ πρέπει νὰ τιμωρηθῇ
εἶναι ἕνας ἄνθρωπος, μιὰ ψυχὴ πολυκύ-
μαντη ποῦ οἱ ἀδυναμίες τὴν κυβερνοῦν
καὶ τὰ ἐνστικτα τὴν ἐξουσιάζουν. Κι ἐ-
φαρμόζοντας τὴ θεωρία «τὸ ἐνστικτο διὰ
τοῦ ἐνστίκτου», σὰν τὸ ἀρχαῖο «πάσσα-
λος πασσάλῳ ἐκκρούεται», κάνει ἕνα
δυσάρεστο γι' αὐτὸν ἀλλ' ἀναγκαῖο γιὰ
τὸ παιδί ἔργο. Κι ἂν ὁ Ρουσσώ εἶπε
πὼς «δὲν μπορεῖ ὁ δάσκαλος νὰ κάνῃ
χειρότερη χρῆση τῶν χειρῶν του ἀπὸ
τὸ νὰ χτυπήσῃ ἕνα μαθητὴ», ἦταν γιὰ
ἡθελὲ νὰ ἀντιδράσῃ μ' ὅλες του τὶς ду-
νάμεις στὴ μεσαιωνικὴ κατάχρηση τῆς
σωματικῆς τιμωρίας καὶ νὰ τονίσῃ τὴν
ιερότητα καὶ λεπτότητα τῆς παιδικῆς
ψυχῆς. Κι ἂν ὁ Κομένιος λέει πὼς «τὸ
ραβδί καὶ τὸ μαστίγιον δὲν ἐξυπνοῦν οὐ
ἐλεύθερους ἀνθρώπους ἀλλὰ σὲ δού-
λους», ὅμως ὁ ἴδιος συνιστᾷ «οἱ ἀνεπί-
δεκτοὶ ἀγωγῆς νὰ ἀπομακρύνωνται ἀ-
πὸ τὸ Σχολεῖο», πράγμα χειρότερο ἀπ'

τὸ ραβδί γιὰτὶ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ μαθητὴ
τὴν δυνατότητα θαυμασίας διόρθωσης
καὶ μετάνοιας. Ἐξ ἄλλου, ὅταν ὁ δά-
σκαλος ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ λίγα συστη-
ματικά «ζιζάνια» τῆς τάξης διώχνοντάς
τα, λύνεται αὐτόματα καὶ τὸ πρόβλημα
τῆς σωματικῆς τιμωρίας γιὰτὶ μόνο γι'
αὐτὰ χρειάζεται τὸ ξύλο.

Ἀλλὰ ἄλλοι πρὶν ἀπ' αὐτοὺς σοφοὶ
καὶ γνῶστες τῆς παιδικῆς ψυχῆς τάχθη-
καν ὑπὲρ τῆς «ράβδου». Ὁ Μ. Βασι-
λειος ἔγραφε: «δεῖ τὸν διδάσκαλον διὰ
πληγῶν καὶ μαστίγων εἰς τάξιν ἀγειν
τὴν νεότητα». Ὁ Χρυσόστομος πάλι
ρωτᾷ: «τίς γράμματα ἔμαθε φόβου
χωρὶς;» Κι ὁ Γρηγόριος πάλι: «σκλη-
ρὰ μαστιγὲς παιδαγωγεῖ καρδίαν». Ὁ
Ἀγγλὸς νευροψυχίατρος Mathius ὑπο-
στηρίζει πὼς «ἕνα καλὸ χαστούκι δημι-
ουργεῖ στὸ παιδί τὴν κατάλληλη αἰσθη-
ση τῆς ἡθικῆς εὐθύνης» κι ὁ δικὸς μας
νευρολόγος Κωνσταντινίδης πὼς «πολ-
λὲς ψυχικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ παιδιοῦ ἐ-
πηρεάζονται μόνο μὲ τὸ σωματικὸ πό-
νο». Αὐτὸ ἴσως διαισθανομένη καὶ ἡ
λαϊκὴ πεῖρα, λέει τὸ γνωστὸ «τὸ ξύλο
θγῆκε ἀπ' τὸν παράδεισο», σὰν συνέ-
χεια τοῦ ἀρχαίου «ὁ μὴ δαρὲς οὐ παι-
δεύεται». Ἴσως μάλιστα κι ἡ ἐτυμολο-
γία τῆς λέξης «παιδί» νὰ προέρχεται
ἀπ' τὸ ἀρχαῖο «παῖω» ποῦ θὰ πῇ «χτυ-
πῶ», ὅπως τὸ «παιδεύω» σήμερα σημαί-
νει «θασανίζω».

7. Ἀξιόποινες πράξεις

Οἱ σχολικὲς παρεκτροπὲς ποῦ πρέπει
νὰ τιμωροῦνται φαίνονται μὲ τὴν πρῶ-
τη ματιά ἀσήμαντες ἀλλὰ εἶναι ἱκανὲς
νὰ συνηθίσουν τὸ παιδί στὸ δρόμο τῆς
παρανομίας. Ἀλλωστε κι ὁ ληστής
μιὰς Τράπεζας μὲ ἕνα αὐγὸ πρωτοέγινε
κλέφτης. Μποροῦμε νὰ ξεχωρίσωμε
τρεῖς ομάδες ἀξιόποινων πράξεων στὸ
Σχολεῖο: 1) Καθαρὰ σχολικὲς: ἀμέλεια,
ἀκαταστασία, ἀπροσεξία, ἀ-
διαφορία. 2) Πειθαρχικὲς: ἀτα-
ξίες, ζημίες, ἐνοχλήσεις συμμαθητῶν,
μαλλώματα, ἀσυνέπειες καὶ 3) Ἡθι-
κὲς: ψέμμα, ἀναίδεια, αὐθάδεια, κλε-
ψιά, πονηριά, τεμπελιά, θρῖσις, ἡθικὴ
προσβολή, φθόνος.

8. Ψυχολογία τῆς τιμωρίας

Μπροστὰ στὸ πλῆθος τῶν παιδικῶν
αὐτῶν παραβάσεων ὁ δάσκαλος εἶναι
ὁπορεῖται μὲ νῦν, ἀπὸ τὴν συνείδησή
του κι ἀπὸ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ Κράτους
καὶ τῶν γονέων νὰ ἀποκαθιστᾷ κάθε
φορὰ τὴν διασαλευομένη ἡθικὴ τάξη
στὴ μικρὴ σχολικὴ κοινωνία καὶ νὰ ἱκα-

νοποιεί το παιδικό αίσθημα της δικαιοσύνης τιμωρώντας τον παραβάτη ή επαινώντας τον νομοταγή, δηλαδή ασκώντας εξουσία. «Η τιμωρία, γράφει ο Courtois στο θαυμάσιο βιβλίο του «Η τέχνη του Άρχηγού», δεν είναι μόνο ένα δικαίωμα, είναι περισσότερο ένα καθήκον συχνά καταθλιπτικό, μα που δεν έχει κανένας το δικαίωμα να το αποφύγει».

Όφείλει λοιπόν ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει όλα τα παιδαγωγικά μέσα που διαθέτει ή σχολική φαρέτρα με σκοπό να επιστήσει την προσοχή του παιδιού στο αδύνατο αυτό σημείο του ώστε να διορθωθεί σταδιακά αυτό και να προσέχουν στο μέλλον και οι συμμαθητές του. Άλλωστε κι η ψυχολογία παραδέχεται πως ο φόβος της τιμωρίας κι η επιθυμία του επαινού είναι βασικό ελατήριο συμμόρφωσης του παιδιού προς τους οικογενειακούς, σχολικούς ή κοινωνικούς κανόνες. Φυσικά δεν ξεχνάμε πως μπορεί συχνά η τιμωρία να μετατρέψει τη μετάνοια και διόρθωση σε μίσος και ανταρσία, σε μειονεξία και απογοήτευση, σε εκδίκηση και πείσμα.

Άλλά και δεν ξεχνάμε πως στη φύση και στη ζωή δεν είναι σπάνιο ούτε άδικο να θυσιάζεται ή να υποφέρει καμιά φορά το άτομο για χάρη του συμφέροντος. Και πρέπει να ομολογήσουμε μαζί με το λαό πως «ο φόβος φυλάει τα έρρημα», δηλαδή ο φόβος της τιμωρίας συγκρατεί τα ζωηρά παιδιά στην τάξη ώστε να γίνονται ανυπόδικτα το μάθημα για το δάσκαλο και τους φιλότιμους μαθητές. Κι όταν ο ταραξίας τιμωρείται πληρώνει κατά κάποιο τρόπο φόρο θυσίας υπέρ μικρής κοινωνίας της τάξης, φόρο υποταγής στο συμφέρον του συνόλου, όπως ακριβώς κι αυτός που διαταράσσει την κοινή ήσυχία τιμωρείται για χάρη του συνόλου κι όχι για τις φωνές του που στην έξοχή θάμεναν ατιμώρητες.

Έτσι ο δάσκαλος πρέπει να τιμωρήσει τον άμελη για χάρη του συμφέροντός του και τον ταραξία για χάρη του συνόλου, χρησιμοποιώντας θέβαι με πολλή οικονομία αλλά και πολλή διαίσθηση τα διάφορα μέσα που του διαθέτει το Σχολείο. Και προτού φτάσει στη σωματική τιμωρία, πρέπει προηγουμένως να δοκιμάσει και να εξαντλήσει όλες τις ελαφρότερες ήθικες τιμωρίες. Τέτοιες είναι με κάποια σειρά: η διδασχή, νουθεσία, σύσταση, έκφραση λύπης, παρατήρηση, απειλή, επίπληξη ιδιαίτερα, γραπτή τιμωρία, ορθοστασία, στέρηση διαλείμματος, στέρηση ευκαιριών

χαράς, βαθμολογία, παρουσίαση στον Διευθυντή, γνωστοποίηση στον κηδεμόνα, προσέλευση κηδεμόνα, προσβολή μπροστά στην τάξη και σ' όλο το Σχολείο, άρση εμπιστοσύνης, αδιαφορία, ειρωνία. Φυσικά όλες αυτές οι ήθικες τιμωρίες είναι ελαφρότερες από τις σωματικές μόνο για μερικούς υπερευαίσθητους και επιπόλαιους γονείς, γιατί ο σοφός παιδαγωγός ξέρει καλά πως το παιδί προτιμά πολύ περισσότερο τη βέργα ή το χαστούκι παρά τη γνωστοποίηση στον κηδεμόνα, την δημόσια προσβολή, την αδιαφορία του δασκάλου, τη στέρηση της αγάπης του. Γιατί η προσωπικότητα του παιδιού μειώνεται ανεπανόρθωτα, ή φιλοτιμία του πληγώνεται θανάσιμα κι η αυτοπεποίθησή του γκρεμίζεται όριστικά απ' τη στιγμή που θα καταλάβει πως ο δάσκαλος δεν τρέφει απέναντί του τίποτε άλλο από αίσθήματα αδιαφορίας και δεν διαθέτει γι' αυτόν παρά μόνο λόγια ειρωνίας. Κι όμως γι' αυτά που κάνουν βαρύτερο κακό στην ψυχή του παιδιού ούτε οι ευαίσθητοι γονείς, ούτε οι άτεγκτοι νόμοι ενδιαφέρονται...

9. Προσόντα δασκάλου

Έτσι για να επιτελέσει με επιτυχία ο δάσκαλος το δυσάρεστο κι επικίνδυνο καθήκον της τιμωρίας (που είναι και το πιο λεπτό γιατί έχει άμεσο αντίκτυπο στην ψυχή του παιδιού) πρέπει να διαθέτει χωρίς υπερβολή μερικά θεϊκά προσόντα, δηλαδή:

α) Θεϊκή ήρεμία για να κρίνει και να χαρακτηρίσει αμερόληπτα μια παράβαση και να επιβάλει με αγάπη την τιμωρία.

β) Ίσως η υπομονή για να παραβλέπει τα άπειρα μικρά παραπτώματα και να υποβληθεί τους καθυστερημένους μαθητές.

γ) Σιδερένα νεύρα για να διατηρή την ψυχική αταραξία του μέσα σε μια θάλασσα από θόρυβους, αταξίες, αδιάκοπη κίνηση, γκρίνιες, παράπονα, μικροτραυματισμούς, μαλλώματα, σκανταλιές, ζημιές.

δ) Βαθεία ψυχολογική και παιδαγωγική διαίσθηση και μόρφωση για να εξακριβώνει τον ένοχο, να ανακαλύπτει τα συνειδητά και άσυνειδητα ελατήριά του, να αποφασίζει για την ανάλογη προς το σφάλμα και τον χαρακτήρα του παιδιού τιμωρία, να προβλέπει τις αντιδράσεις του.

ε) Δυνάμεις υπερανθρώπου για να συγκρατεί τη φυσική άλ-

λά χειμαρρώδη δραστηριότητα της παιδικής ψυχής μέσα στην «κοίτη» των τεισάριων τοίχων του Σχολείου και να της διοχετευτεί τα άθανάτα ιάματα της Σοφίας, της Ἀρετῆς, της Τέχνης, της Ἐπιστήμης, της Ζωῆς.

στ) Ἡ ρωϊσμός ἱερολοχίτου καὶ αὐτοθυσία ἱεραποστολόλου γιὰ νὰ ἀντιμετωπιζῇ θαρραλῶς τὰ μεγάλα προβλήματα της οἰκονομικῆς του ἀβελιότητος, τῶν δυσκολιῶν τοῦ ἀπομονωμένου χωριοῦ, τῶν οἰκογενειακῶν του προβλημάτων, τῆς κοινωνικῆς περιφρόνησης, τῆς κρατικῆς ἀδιαφορίας, τῆς ὑπηρεσιακῆς ὑπερφορτώσεως (ἀπογευματινὴ διδασκαλία, λειτουργία συσσιτίων, γραφειακὴ διεκπεραίωση, κοινοτικὴ ἀνάπτυξη, ἐξωσχολικὴ δράση, κοινωνικότητα κλπ.) καὶ τῆς μαζικῆς ἀγωγῆς (50 καὶ 70 καὶ 100 παιδιά σὲ μιὰ αἶθουσα). Μόνο ὁ μυθικὸς Ἀτλαντὰς θὰ ἄντεχε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ἀθάσταχτου αὐτοῦ φορτίου.

10. Συγκρίσεις

Μόνο λοιπὸν μέσα σ' αὐτὸ τὸ γενικὸ πλαίσιο τῆς σκληρῆς πραγματικότητος μπορούμε νὰ δοῦμε ἀντικειμενικὰ τὸ πρόβλημα τῆς σχολικῆς τιμωρίας σὰν ἓνα μέσο παιδευτικὸ, σὰν ἓνα ἀναγκαστικὸ κακὸ ἀπ' αὐτὰ ποὺ μὲ ἀφθονία μεταχειρίζονται Ὁρησκεία, Κράτος καὶ Οἰκογένεια.

Μὴν ξεχνᾶμε πὼς τὸ σύγχρονο Κράτος θεωρεῖ τὴν τιμωρία τοῦ παραβάτη πολίτη ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἰδια τὴν ἐπιβίωσή του. Γι' αὐτὸ δὲν ἀρκεῖται μόνον σὲ συμβουλές καὶ ἐκκλήσεις πρὸς τοὺς παρανομοῦντες πολίτες ἀλλὰ ἔχει καταρτίσει καὶ ὁλόκληρο ποινικὸ σύστημα, τὸν Ποινικὸ κώδικα, καὶ εἰδικὴ ὑπηρεσία, τὴ Δικαστικὴ, γιὰ νὰ καταδικάζῃ τοὺς παραβάτες τῶν Νόμων, καὶ εἰδικὸ σῶμα, τὴν Ἀστυνομία, γιὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων καὶ νὰ ἐκτελῇ τίς ἀποφάσεις τῶν Δικαστηρίων. Καὶ δὲν περιορίζονται μόνον σὲ χρηματικὲς ποινὲς ἀλλὰ ἐπεκτείνονται καὶ σὲ στέρηση τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας (τοῦ μεγαλύτερου ἠθικοῦ ἀγαθοῦ) καὶ συχνὰ καταδικάζει σὲ θάνατο καὶ ἐκτελεῖ τὸν ἐγκληματικὴ ἀφαιρῶντας τὴ ζωὴ του (τὸ μεγαλύτερο ὀλικὸ ἀγαθόν).

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ὁρησκεία (ποὺ εἶναι ἡ τελειότερη ἔκφραση τῆς ἀγάπης) δὲν παραμελεῖ τὸ παιδευτικὸ μέσο τῆς τιμωρίας. Πρῶτος τῇ μεταχειρίζεται ὁ ἴδιος ὁ Δημιουργὸς διώχνοντας τοὺς Πρωτοπλάστους ἀπ' τὸν Παράδεισο μὲ

«φλογίνην ρομφαία» καὶ καταριώμενος τὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναῖκα. Ὁ ἴδιος δὲν διστάζει νὰ πνίξῃ τὴν τότε ἀνθρωπότη, τα μὲ τὸν κατακλυσμὸ καὶ νὰ κάψῃ τὰ ἁμαρτωλὰ Σόδομα καὶ Γόμορα. Κι ὁ Ἰησοῦς συνεχίζοντας πῆρε φραγγέλιο γιὰ νὰ διώξῃ τοὺς ἐμπόρους τοῦ Ναοῦ, καταδίκασε ἀδίστακτα τοὺς Φαρισαίους (οὐαὶ ὑμῖν—γεννήματα ἐχιδνῶν) καὶ σκόρπισε ἀπειλὲς κολάσεως (πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον). Καὶ στὴ συνείδηση τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὁ μυθικὸς Δίας δὲν δίστασε νὰ καταδικάσῃ τὸν Τάνταλο καὶ νὰ τὸν ὑποβάλῃ στὸ γνωστὸ μαρτύριο καθὼς καὶ τὸν Προμηθεά Δεσμώτη.

Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ Οἰκογένεια ἀφήνει ἀνεκμετάλλευτο τὸ παιδικὸ αὐτὸ μέσο; Πὼς ἀλλιῶς θὰ μπορέσουν ἡ μητέρα ἢ ὁ πατέρας νὰ μεγαλώσουν τὸ παιδί τους χωρὶς νὰ τὸ ἀφήνουν ἔρμαιο στὶς ἐνστικτώδεις ὁρμὲς καὶ τίς παράλογες ἐπιθυμίες καὶ ἰδιοτροπίες του, παρὰ μονάχα ἀντιδρώντας ἀνάλογα κάθε φορὰ μὲ ἡπιότητα ἢ σκληρότητα ὥστε νὰ τὸ διαπλάσουν ὅπως αὐτοὶ θέλουν καὶ ὅπως τὸ συμφέρον του ἀπαιτεῖ; Ποιὸς ἀπὸ μᾶς τοὺς μεγάλους δὲν δοκίμασε πάνω του τὸ εὐεργετικὸ χέρι τῆς λατρευτῆς μάνας ἢ τοῦ ἀκούραστου πατέρα καὶ δὲν εἶναι μάλιστα γεμᾶτος εὐγνωμοσύνη γι' αὐτό; (μιλᾶμε γιὰ δικαίες τιμωρίες). Ἡ ποιὸς ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς μαθητὲς μᾶς δὲν τιμωρεῖται σωματικὰ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του ποὺ ὁμῶς τὸν ἀγαποῦν καὶ τοὺς ἀγαπᾷ; Κι ὅμως κάθε γονεὺς ἔχει 1-2-3-4-5 τὸ πολὺ παιδιά, ποὺ εἶναι δικά του, ποὺ τὸν μοιάζουν καὶ ποὺ αὐτὸς τὰ μεγάλωσε ἀπ' τὴν ἀρχὴ καὶ τᾶχει κοντὰ του ὅλη μίερα, γνωρίζοντας ὅλες τίς πτυχὲς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ χαρακτήρα τους· ἐνῶ ὁ δάσκαλος ἔχει 50 καὶ 70 ξένα παιδιά, μὲ διαφορετικοὺς χαρακτήρες καὶ μὲ ἄνισες δυνατότητες, ἀπὸ σπίτια μὲ διάφορα οἰκογενειακὰ προβλήματα καὶ διαφορετικὴ οἰκονομικὴ κατάσταση, ἀπὸ περιβάλλοντα διάφορα καὶ μὲ διαφορὲς συνήθειες. Τί ἄλλο λοιπὸν πρέπει νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος παρὰ ἓνας ἄνθρωπος μὲ θεϊκὲς ἱκανότητες; Κι ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἔχῃ ὅλες τίς θεϊκὲς ἱκανότητες, γι' αὐτὸ τὸν κατηγοροῦμε ὡς βάρβαρο, σαδιστὴ καὶ βάνουσο.

11. Ὑπάρχει λύση;

Καλὴ λοιπὸν εἶναι ἡ θεωρία περὶ «ἀνελευθέρου καὶ ἀναχρόνιστικοῦ τῶν ποινῶν», ἀλλὰ θέλει καὶ τίς ἀνάλογες προϋποθέσεις. Καλὸ εἶναι νὰ μὴν ὑπάρ-

χουν φυλακές κι αστυνόμοι άλλ' άφοϋ υπάρχουν έγκληματιές και κλέφτες; Καλό είναι νά μην καταφεύγουν οι γονείς και οι δάσκαλοι στη σωματική τιμωρία, άλλ' άφοϋ μόνον αϋτή συνετίζει τον αντίθασσο, άνυπάκουο κι άναίσθητο γιο ή τον ταραξία, άπειθαρχο κι άδιάφορο μαθητή; Τολμώ νά πω πως γονιός ή δάσκαλος πού δέν χτυπά τó παιδί, δέν τó αγαπά. Γιατί μόνο αν δέν αγαπάς τó παιδί, μπορείς νά άδιαφορής για τίς άταξίες και τίς παραβάσεις του. Και δίκαια ή Σοφία Σειράχ λέει: «δς φείδεται τής έαυτοϋ θακτηρίας, μισεί τόν έαυτοϋ υιόν».

Βέβαια καλό είναι νά άποφεύγεται ή σωματική τιμωρία όσο είναι δυνατό γιατί κλείνει κινδύνους σωματικής βλάβης και ψυχικών τραυμάτων, αλλά έντελώς περιττή θά ήταν μόνο σέ σχολείο άγγέλων.

Μόνο σέ ιδανικό Σχολείο μέ φυσιολογικά παιδιά, δηλ. μέ καλές κληρονομικές καταβολές, μέ ήρεμη οικογενειακή άτμόσφαιρα, μέ δίκαιο κοινωνικό περιβάλλον, μέ στενή και σωστή παρακολούθηση από τούς γονείς και μέ σύγχρονη παιδαγωγική ή δηλ. μέ μικρό αριθμό μαθητών, μέ υγιεινές και άνετες αίθουσες, μέ υλική και ήθική έξύψωση τοϋ δασκάλου και μέ σεβασμό τής σωματικής και πνευματικής άντοχής του, μόνο σέ τέτοιο ιδανικό Σχολείο θά πρέ-

πη νά ζητάμε και ιδανικό και δάσκαλο. Γιατί ό δάσκαλος είναι υπόλογος (και υπόδικος) για τή σωματική τιμωρία τόσο, όσο και τó σημερινό παιδί και τó σημερινό Σχολείο.

Όχι λοιπόν όλα τά θάρη στο δάσκαλο κι όλες οι άπαιτήσεις από τó δάσκαλο. Άς αφήσωμε επί τέλους ήσυχο αϋτόν τόν κοινωνικό ήρωα πού άθόρυθος και ταπεινός, άδικημένος και παραμερισμένος, όλιγαρκής κι ακούραστος εργάζεται μέ θρησκευτικό δέος άνάμεσα στα σύγχρονα άτίθασσα παιδιά μας, πλάθοντας ψυχές και σμιλεύοντας χαρακτήρες, θράχος άντοχής, ήρωας τοϋ καθήκοντος, υπόδειγμα αϋτοθυσίας, όπως άκριβώς τόν θέλει κι ό μεγάλος Παλαμάς.

Π Η Γ Ε Σ

1. Άσπιώτη Άρ. Τό παιδί και ή πειθαρχία 1959
2. Άλιφιεράκη Κ. Όμιλίες και διατριβαί
3. Ceurlouis G. Ή τέχνη τοϋ Άρχηγού 1957
4. Comenius I. Μεγάλη Διδακτική
5. Παγιατάκη Σπ. Σύγχρονος πρακτική παιδαγωγική 1960
6. Πάστρα Γ. Ποιναι και άμοιβαι 1955
7. Φωτεινοπούλου Θ. Ή έκπαίδευσις εις τάς Η.Π.Α. 1956

ΒΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ¹

Τοῦ κ. ΓΙΩΡΓΟΥ Δ. ΚΟΥΛΟΥΚΗ

Ξέρω τί πρέπει νά διδάξω. Στό θάθος τῶν μαθημάτων πού γράφει τὸ πρόγραμμα (Ἀνάγνωση, Γεωγραφία, Ἱστορία, Φυσική...), στό θάθος τῶν γνώσεων ὑπάρχει ἡ οὐσιαστική διδ(λ)ία, καθὼς μέσα στό σῶμα ἡ ψυχή. Θά διδάξω τόν ἀνθρώπινο μόχθο, θά ἐμφυσήσω πίστη κι ἐνθουσιασμό γιά τήν ἀνθρώπινη ἀξία, ἀγάπη στόν ἄνθρωπο, αἰσιοδοξία γιά τὸ μέλλον. "Οχι θέβαια μέ λόγια, μέ ὕφος κηρύγματος, ἀλλά μέ ζωντάνεμα τῆς καθεμιᾶς περιπτώσεως, μέ συσχέτιση, μ' ἐμβάθυνση. Ἐδῶ εἶναι ἡ τέχνη κι ἡ ἀξία τῆς δουλειᾶς μου. Τούτη ἡ προσφορά καταξιώνει τὸ ἔργο μου.

Τὸ πρόγραμμα λέει: ἀπὸ δῶ μέχρι ἐκεῖ εἶναι ἡ Γεωγραφία, ἀπὸ ἐκεῖ μέχρι ἐκεῖ τὰ Θρησκευτικά, αὐτὰ τὰ σύνορα τῆς Γεωμετρίας, ἐκεῖνα τὰ σύνορα τῆς Φυσικῆς. Ἐγὼ λέω: ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη καὶ στό θάθος ὅλων ὁ ἄνθρωπος. Κι ὅταν διδάσκω π.χ. γιά τήν ἀτμόσφαιρα, γιά τόν ἀέρα πού ἀναπνέουμε, προχωρῶ βαθύτερ' ἀπ' τοὺς διαχωρισμοὺς καὶ τίς ἀρμοδιότητες τῶν ξεχωριστῶν μαθημάτων Γεωγραφίας, Φυσικῆς, Χημείας, Ὑγιεινῆς πάνω στό θέμα τοῦτο, προχωρῶ καὶ θρίσκω τόν ἄνθρωπο πού χαίρεται τόν ἀέρα τοῦ θουνοῦ ἢ τῆς θάλασσας, πού στέλνει μέσ' ἀπ' τόν ἀέρα μέ τὸ ραδιόφωνο καὶ τόν ἀσύρματο τίς λαχτάρεις τῆς καρδιᾶς του, μύρια μηνύματα στοὺς συνανθρώπους του, πού πνίγεται ἡ ἀνάσα του δίχως τόν ἀέρα τῆς λευτεριᾶς.

✱

Λάμπει ὁ ἥλιος. Τὰ παιδιὰ παίζουν, χορεύουν, τραγουδοῦν.

Σκέφτομαι πὼς προϋπόθεση τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐτυχίας τους εἶναι ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Δικαιοσύνη. Καὶ σκοπὸς ὑπέρτατος κι ὄραμα τῶν προφητῶν καὶ

καημὸς ἀμέτρητων γενεῶν καὶ λαχτάρων τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Δικαιοσύνη. Καὶ τῶν σχολειῶν προμετωπίδα πρέπει νά ὑψώνεται: Εἰρήνη καὶ Δικαιοσύνη.

✱

Μάλωσα τὸ Θωμᾶ. Κανένα μάθημα δὲν εἶχε μελετήσει. Τοῦ εἶπα: δὲν κάνεις τίποτα. "Υστερ' ἀπὸ δυὸ ὧρες, στό διάλειμμα, ἔρχεται ὁ Θωμᾶς μέ τρόπο φυσικό, σὰ νὰ μὴ συνέβαινε τίποτα, καὶ δίνοντάς μου μιὰ δραχμὴ λέει: κύριε τῇ βρῆκα στό προαύλιο. Τὸ μπράβο τοῦ ἄξιζε. Καὶ γιά μένα τὸν πολύξερο μένει ἀκόμη γιά νά διδαχτῶ ἓνα μάθημα.

✱

Χωρὶς αἰσιοδοξία τίποτα δὲν κάνει ἡ ἀγωγή. Γιατί διδάσκω; Γιατί πιστεύω πὼς κάτι ὠφέλιμο ἔχω νά προσφέρω, πὼς μπορεῖ νά γίνῃ καλύτερο τὸ μέλλον. Κάθε φορὰ πού κοιτάζω τὰ μάτια τῶν παιδιῶν, μέ τὴ λάμψη τους ἢ μέ τὸ παράπονό τους μέ διαβεβαιώνουν πὼς γιά τήν εὐτυχία ἔχουν γεννηθῇ. "Ὅσες κι ἂν εἶναι οἱ προσωπικὲς πίκρες μου, κι ἂν φορτώνεται σύννεφα μαῦρα ὁ παγκόσμιος ὀρίζοντας, κι ἂν πληγώνονται τὰ ἰδανικά μας, τὰ παιδικὰ μάτια μέ διαβεβαιώνουν διαρκῶς τόσο, πού θάταν προδοσία τὸ δικό μου λύγισμα. «Μᾶς ἀπαρνήθηκες ἐσὺ πού μᾶς θλέπεις πάντα μπροστά σου;» θά μοῦ ἔλεγαν. Κι ἀλήθεια σκέφτομαι, εἶναι ἡ εὐτυχία τῆς μοίρας μου νά θλέπω διαρκῶς μπροστά μου τὰ παιδικὰ μάτια, ἓνα εὐτυχισμένο, πιὸ ἀνθρώπινο μέλλον. Εἶμαι αἰσιοδόξος γιὰτ' εἶμαι δάσκαλος.

✱

Τὰ παιδιὰ μέ ρωτοῦν ἀνήσυχτα: — Κύριε θά γίνῃ πόλεμος; Ἀκοῦν ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο, παρακολουθοῦν τίς συζητήσεις καὶ τὴν ἀγωνία τῶν γονέων τους

1. Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτη ἐργασία

γιατί τις κρίσιμες στιγμές που περνάει η ανθρωπότητα. Τι να τους απαντήσω; Πώς να εξηγήση κανείς μπροστά στην τετράγωνη λογική των παιδιών τον παραλογισμό και την ασυνέπεια των μεγάλων; Και το «ἀγαπάτε ἀλλήλους» που ἀναρτήσαμε κάτω ἀπ' την εικόνα του Χριστού;

— «Όχι παιδιά μου, δὲν πρέπει νὰ ἐξαγαγίνῃ πόλεμος. Καὶ δὲ θὰ γίνῃ. Θὰ παραταχθῶν ὅλα τὰ παιδιά τῆς Οἰκουμένης καὶ μαζί τους οἱ ψυχές τῶν παιδιῶν ποὺ σκοτώθηκαν στοὺς πολέμους, ποὺ πέθαναν ἀπὸ τὴν πείνα στὴν Κατοχή, ποὺ χάθηκαν χωρὶς νὰ δοκιμάσουν τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐτυχία, καὶ θὰ ὑψώσουν τὰ χέρια τους, ἑκατομμύρια μικρὰ χέρια, νὰ φράξουν τὰ στόματα τῶν δούλων καὶ στοὺς ἀντιμαχομένους θὰ πουν: σταθῆτε πιά· δὲ βλέπετε; περνοῦν τὰ παιδιά σας, ἐμεῖς.

✱

Νάχης πάντα τὸ πρόσωπό σου. "Ε-
στω μὲ τις ἀδυναμίες, μὲ τὰ ἐλαττώμα-
τά σου, νὰ ἐργάζεσαι, νὰ ἐνεργῇς σὰν
(π.χ.) Γιώργος Κουλούκης, ποτὲ ἀπρό-
σωπα σὰν ἀριθμός, σὰν ὄργανο ἐκτελέ-
σεως διαταγῶν. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνο γιὰ
τὴν εὐθύνη, («ἐκτελῶ διαταγές, εἰμαι
ἀνεύθυνος»), μὰ προπαντὸς γιὰ τὴν ἀν-
θρωπιά. Ἡ θαρβαρότητα θέλει τὸν κα-
θένα δίχως προσωπικότητα, ἢ, ἂν δὲ
γίνεται τοῦτο, νὰ συνηθίσῃ στὴ μετάβα-
ση ἀπὸ τὸ πρόσωπο στὸ ἀπρόσωπο, γιὰ
νὰ μὴν ἀνθίσταται στὸ κακὸ, γιὰ νὰ μὴ
διατάξῃ στὴν ἐγκληματικὴ ἐνέργεια.
"Ετσι χιλιάδες γερμανοὶ στρατιῶτες
στὸ Β' παγκόσμιον πόλεμον βασάνισαν
ἀθώους ἢ δὲ συγκινήθηκαν μπροστὰ
στὰ σκελετωμένα ἀπὸ τὴν πείνα παιδιά.
Καὶ θάχαν ἀσφαλῶς στὴν πατρίδα τους
οἰκογένεια, παιδιά ποὺ τ' ἀγαποῦσαν.
"Ομως... ἐκτελοῦσαν διαταγές.

Δὲν εἶναι μοναδικὸ τὸ κοινωνικὸ—
ψυχολογικὸ αὐτὸ φαινόμενο. Βλέπεις
ἀνθρώπους ποὺ στὴν ἰδιωτικὴ τους ζωὴ,
στὸ στενὸ τους περιβάλλον συμπεριφέ-
ρονται φιλότιμα, εὐγενικά, πονετικά, ν'
ἀλλάζουν ξαφνικά ὅταν ἐκτελοῦν τὴν
ὕπηρεσία τους, νὰ γίνονται ἀδιάφοροι,
σκληροὶ, ρομπότ δίχως ψυχὴ, νὰ ξε-
χνοῦν τὸν ἑαυτὸ τους.

Πάντοτε λοιπὸν νάχης τὸ πρόσωπό
σου. Κι ἀπ' τὸ ἐπαγγελματικὸ σου χρέ-
ος πρὸ πάντων θρίσκεται τὸ ἀνθρώπινο
χρέος. Καὶ τὸν κάθε μαθητὴ στὴν τά-
ξη του νὰ μὴν τὸν βλέπῃς σὰ μονάδα
τοῦ συνόλου, ἀλλ' ὅπως εἶναι ξεχωρι-
στὸ πρόσωπο, Πέτρος Ἀναστασόπου-

λος, μὲ τὰ δικά του χαρακτηριστικά,
τὸ οἰκογενειακὸ του δράμα, τὰ δικά
του διώματα.

Δὲ θ' ὀδικῇ ἔτσι ποτέ. Κι ὅταν δι-
δάσκῃς Ἰστορίαν ἢ Γεωγραφία νὰ μὴν
ἀφήνῃς ποτὲ νὰ γίνωνται οἱ ἀνθρώποι
σὰν τὰ μερμηρίκια ποὺ τὰ πατοῦν καὶ
ποὺ μονάχα ὁ ἀριθμὸς τους ἔχει σημα-
σία. Πόση ἀνώνυμη, πόση στορνὴ, πόσοι
κόποι χρειάζονται ἀφ' οὗτου γεννιέται νὰ
μεγαλώσῃ ἓνας ἄνθρωπος! Μέσα στὸ
πρόσωπο τοῦ κάθε ἀνθρώπου νὰ μά-
θουν νὰ βλέπουν τὰ παιδιά τὴ λαχτά-
ρα τῆς μάνας, τὴν ἀτέλειωτες θυσίες
τῆς, καὶ νὰ τὸ σέβονται καὶ νὰ τὸ ἀ-
γαποῦν.

✱

Διαταγὴ δὲν εἶχα, ὅμως ἔπρεπε νὰ
ὑψώσω μεσιότητα τῇ σημαίᾳ τοῦ σχο-
λείου μου.

— Τί συμβαίνει κύριε; ρωτοῦν μὲ πε-
ριέργεια.

— Παιδιά μου πέθανε ὁ Φλέμιγκ, ὁ
ἐφευρέτης τῆς πενικιλίνης, μεγάλος
εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητας. Ἀφιέρω-
σε τὴ ζωὴ του στὴν προσπάθεια τῆς ὑ-
γείας ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἐκατομμύ-
ρια μεγάλοι καὶ παιδιά σ' ὅλο τὸν κό-
σμο πεθαίνουν ἄλλοτε ἀπὸ μολυσμένες
πληγές.

Συγκινήθηκαν. Κρατήσαμε 1 λεπτὸ
σιγὴ. Δὲ θὰ τὸ ξεχάσουν ποτέ.

"Ετσι ξέρουν νὰ τιμοῦν οἱ δάσκαλοι
στ' ἀπόμακρα χωριὰ τὴ μνήμη αὐτῶν,
γιὰ τοὺς ὁποίους συνήθως δὲ στήνονται
ἀνδριάντες, τῶν ἀληθινὰ μεγάλων.

✱

Σὲ ποιά προσευχὴ πρέπει νὰ ἐνώνων-
ται οἱ παιδικές ψυχές τῶν 40 μαθητῶν
μου τῆς πέμπτης τάξεως, μαζί τους κι
ἡ δική μου; Ποιὰν ἔκφραση νὰ δώσου-
με στὰ βιώματά μας, στὶς ἐλπίδες μας,
στὰ ἰδανικά μας;

Δικό μας ἔργο—ἐξαρση, ἰδοὺ λοιπὸν
ἡ προσευχὴ μας:

Δημιουργέ τοῦ σύμπαντος, οὐράνιε
Πατέρα μας, Σ' εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴ
σημερινὴ σχολικὴ μας ἡμέρα. Ἀπὸ τὰ
θάθη τῆς καρδιάς μας Σὲ παρακαλοῦ-
με δίνε στὰ παιδιά ὅλου τοῦ κόσμου
ὕγεια, χαρὰ καὶ πρόοδο. Φώτιζε τὸ νοῦ
ὅλων τῶν ἀνθρώπων στὴν καλωσύνη,
στὴν εἰρήνη καὶ στὴ δικαιοσύνη. Κάμε
ὁ τίμιος ἰδρώτας τῶν ἐργαζομένων νὰ
φέρῃ πολλοὺς καρπούς. Διῶξε τὸ μί-

ΟΙ ΨΥΧΙΚΕΣ ΕΝΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Τοῦ κ. ΣΑΒΒΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Μετεκπαιδευθέντος διδασκάλου
τοῦ Δημ. Σχολείου Πετρούσης Δράμας

«ΟΙ δυσκολίες τῶν παιδιῶν δὲν εἶναι μικροπράγματα.
RENÉ ZAZZO

Κοινὴ εἶναι ἡ διαπίστωση, ὅτι οἱ πο-
λεμικὲς ἀναστατώσεις τῶν τελευταίων
ἔτων σὲ παγκόσμια κλίμακα, δημιούργη-
σαν κοινωνικὸ κλίμα καταθλιπτικὸ ἀπὸ
πολλὰς μεριεὶς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ
παιδιοῦ καὶ γενικὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ
ἀνθρώπου.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σήμερα οἰκογένεια
καὶ σχολεῖο, οἱ δυὸ αὐτοὶ παράγοντες,
ποὺ βασικὰ συντελοῦν ψυχροσωματικὴ
ἀνέλιξη καὶ ἡθικὴ ἀπαρτίωση τοῦ ὑπο-
ψήφιου ἐνήλικου, κάνουν πολλὰ. Ἡ οἰ-
κογένεια μοχθεῖ καὶ παλεύει περισσότε-
ρο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ γιὰ τὴν ἀγωγή
τοῦ παιδιοῦ της, ἐνῶ παράλληλα τὸ σχο-
λεῖο θέτει σὲ κίνηση τὸν πλούσιον ἐπιστη-

μονικὸ ἐξοπλισμὸ τοῦ γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸ.
Ὡστόσο ὅμως στὴν κοινὴ αὐτὴ προσ-
πάθεια κατὰ λείπει ἢ κατὰ εὐθύνεται,
ὥστε οἱ οἰκογενειακοὶ καὶ σχολικοὶ μό-
χθοι νὰ μὴ ἀποφέρουν τὰ προσδοκώμενα
ἀποτελέσματα.

Πρέπει ἀμέσως νὰ διευκρινίσουμε ὅτι
δὲν θ' ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ μὲ τίς ψυχικὲς
ἐντάσεις, ποὺ συναντοῦμε στὰ παιδιὰ ποὺ
ὕστερον πολὺ σὲ νοσημοσύνη καὶ ποὺ
χωρὶς ἐπιφυλάξεις μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ
κατατάξῃ στὰ «ἀνώμαλα», ποὺ ἔχουν
ἀνάγκη εἰδικῶν ψυχοπαιδαγωγῶν. Καὶ
εἶναι αὐτὸ ἄλλο πελῶριον θέμα. Ἡ ἀνα-
φορὰ μας θὰ εἶναι στὴ στρατιὰ ἐκείνη
τῶν παιδιῶν ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὰ σχο-

σος καὶ τὴν κακία ἀπὸ τὴν οἰκουμένη
καὶ κάμε νὰ λάμψη ἡ ὁμορφιά, ἡ ἀγά-
πη καὶ ἡ ἀλήθεια.

Κοιτάζω τὴ στιγμή αὐτῆς τῆς προ-
σευχῆς πὼς ὑψώνονται τ' ἀναστήματα
τῶν μαθητῶν μου! Κι ὁ Διαμαντῆς ποὺ
σήμερα τὴ λέει γιὰ ὅλους μας, ξεπερ-
νᾷ τὴν ἐκφραστικὴν του ἀδυναμία κι ἡ
φωνὴ του γεμάτη παλμὸ μᾶς δονεῖ θα-
θιά.

Παρουσία Θεοῦ εἶναι ἡ παρουσία τοῦ
Ἀνθρώπου.

✱

Λόγια πολλὰ καὶ περιττὰ γράφονται
γιὰ τὸν τρόπο διδασκαλίας, γιὰ τὴ μέ-
θοδο.

Στὴν πραγματικότητα δυὸ εἰδῶν δι-
δασκαλίες ὑπάρχουν: ἡ διδ(λ)ία μὲ ψυ-
χή κι ἡ διδ(λ)ία χωρὶς ψυχή. Κι ἂν ἀ-
κολουθῆς ὅλα τὰ τερτίπια τῆς Διδακτι-
κῆς, χωρὶς ψυχή τίποτα δὲν κάνεις. Καὶ
ψυχή θὰ πῇ ἐνθουσιασμός καὶ πίστη κι
ἀγάπη κι ἔμπνευση κι ἀχτινοβολία καὶ
δύναμη πλαστουργικὴ τέτοια ποὺ νὰ
παίρνης ὅποιαν ὕλη, ἓνα λιθαράκι ἀπὸ
τὴ γῆ καὶ νὰ τὸ κάνης ἄξιο ν' ἀντιπρο-
σωπεύσῃ τὸν καημὸ τῆς πατρίδας ἢ τὴν
πάλη μὲ τοῦ χρόνου τὴ φθορά, μὲ τὸ
θάνατο. Ἡ ψυχή εἶναι ἀντίθετη πρὸς
τὰ καλούπια, τὰ κάθε λογῆς σχήματα.
Κι ὅπου θάλῃς τὴν ψυχή σου εἶναι σὰν
τὸ Σταυροὸ στὰ Θεοφάνεια ποὺ στ' ἁγ-
γιγμὰ τοῦ τοῦ νερὸ ἁγιασμός γίνεται.

λαίμα μας και τὰ ὅποια παρ' ὅλες τὶς φιλότιμες προσπάθειες τὶς δικές των και τῶν δασκάλων δὲν μποροῦν ν' ἀνέβουν σ' ἐπίπεδο ἀνάλογο μὲ τὶς ὅποιες δυνατότητές των. Μάλιστα σ' ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ θ' ἀναφερθοῦμε πού παράλληλα μὲ τὴ σχολική τους καθυστέρηση παρουσιάζουν ὀγκώδη καὶ δυσεπίλυτα προβλήματα συμπεριφορᾶς, μὲ ζητήματα «διανθρωπίνων σχέσεων». Καὶ συμβαίνει σὲ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ νὰ προσδίδουμε τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ «ἀνωμαλίου», ἐνῶ καθόλου δὲν εἶναι τέτοια. Ἄλλα τὰ καθυστερημένα παιδιὰ καὶ ἄλλα τὰ ἀνώμαλα.

* * *

Μὲ τὴν ἑναρξὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὁ κάθε δάσκαλος προσπαθεῖ νὰ διαμορφώσῃ «τάξιν», νὰ ὀργανώσῃ δηλαδὴ ἕναν ἀριθμὸ παιδιῶν τῆς ἴδιας περίπου χρονολογικῆς ἡλικίας μὲ ὠρισμένους κανόνες ὥστε αὐτὰ νὰ ἐργάζωνται ἀπὸ κοινοῦ ὠρισμένες ὥρες στὸ σχολεῖο καὶ μετὰ στὸ σπίτι τους. Τὰ παιδιὰ, στὴ μεγάλη πλειονότητά τους δέχονται τὴν νέα κατάσταση, γιατί «δὲν ὑπάρχει φυσιολογικὸ παιδί πού νὰ μὴ συγκινηθῇ καὶ νὰ μὴ ἐμπνέεται ἀπὸ ἕνα καλὸ μάθημα». Μὲ τὸν καιρὸ ὁμοῦ ἐπιστημαίνονται τὰ δυσάγωγα παιδιὰ. Καὶ «ἡ ἀκατάπαυστη ἐπαφὴ μας μ' αὐτὰ θέτει ὅλη τὴν ὥρα μπροστά μας καταστάσεις πού δὲν τίς περιμένουμε».

Οἱ παρεξηγήσεις, οἱ ἀντιθέσεις καὶ οἱ ἀντιθέσεις καὶ οἱ συγκρούσεις σχολεῖου καὶ οἰκογενείας ἐξ αἰτίας τέτοιων εἶναι συχνές. «Δὲν κάνει καλὰ τὴ δουλειά του τὸ σχολεῖο», εἶναι μιὰ φράση πού λέγεται ὄχι μόνο σὲ πρόχειρες συζητήσεις πάνω σὲ ζητήματα σχολικῆς ἀγωγῆς, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ ἀπὸ ἐπίσημα χεῖλη.

Στὶς τέτοιες ἐπικρίσεις, δάσιμες ἢ ὄχι, ἡ ἀπάντηση εἶναι ἡ ἀκόλουθη. Τὰ παιδιὰ στὴν ἐξέλιξή τους συναντοῦν ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἐμπόδια πού χαλκεύουν τὶς ψυχικὲς των ἐντάσεις. Αὐτὲς εἶναι πού δὲν τ' ἀφήνουν νὰ ἔχουν ὁμαλὴ πορεία ζωῆς μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Ἡ ψυχολογία ἐπιστημαίνει: «Γιὰ νὰ μποῦν μορφωτικὰ στοιχεῖα στὴν ψυχὴ

τοῦ παιδιοῦ πρῶτ' ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ παραμερισθοῦν οἱ ψυχικὲς ἐντάσεις των».

Ἄς ἰδοῦμε ὁμοῦ τί ἐννοοῦμε μὲ τὸν ὄρο «ψυχικὲς ἐντάσεις».

Στὴν περιοχὴ τῆς ψυχολογίας «ψυχικὲς ἐντάσεις» εἶναι οἱ συναισθηματικὲς καταστάσεις, τὰ εὐάρεστα δηλαδὴ ἢ δυσάρεστα συναισθήματα καὶ μάλιστα ὅσα εἶναι μεγάλου βαθμοῦ εἴτε παροδικὰ εἴτε μόνιμα. Ὅπου μεγάλος φόβος ὅπου μῖσος ἢ ἀφατη χαρά ὅπου μεγάλη ἀδημονία ἢ «δδύνες, θλίψεις καὶ στεναγμοί» ἐκεῖ καὶ ψυχικὴ ἐνταση.

Οἱ αἰτίες πού προκαλοῦν τὶς ψυχικὲς ἐντάσεις εἶναι διάφορες, ὅπως: οἱ σωματικὲς ἀσθένειες κι οἱ ἄλλες ἀναπηρίες (συγγενεῖς ἢ ὑστερογενεῖς), οἱ ἀλλαγές κοινωνικοῦ καὶ σχολικοῦ περιβάλλοντος, ἡ αὐστηρὴ πειθαρχία καὶ οἱ διαφοροὶ καταναγκασμοί, οἱ ὑπερβολικὲς τιμωρίες ἢ ἐπιβραβεύσεις γιὰ μέτριες ἐπιδόσεις, οἱ ἐλλείψεις τῶν διδακτηρίων, οἱ «ψυχικὲς δυσκολίες τοῦ δασκάλου, κλπ. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἀπαραίτητο ἡ κάθε ψυχικὴ ἐνταση νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία. Ἄλλη αἰτία μπορεῖ νὰ ᾤχη π.χ. στὸ ἕνα παιδί ὁ φόβος ἢ ἡ ἐπιθετικότητα, ἄλλη σ' ἕνα ἄλλο. Λειτουργεῖ κι ἐδῶ ὁ «νόμος τῶν πολλαπλῶν αἰτιῶν», ὅπως συμβαίνει σχεδὸν πάντα μὲ τὶς ἀνθρώπινες ἐκδηλώσεις καὶ ἐνέργειες. Ὁ περιορισμένος χρόνος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀναφερθοῦμε μὲ λεπτομέρειες στὴ φύση τῶν ψυχικῶν ἐντάσεων τῶν παιδιῶν τῶν περασμένων ἐποχῶν πρῶτα, καὶ κατόπι στῆς σημερινῆς ἐποχῆς. Φαίνεται ὁμοῦ πὼς δὲν δόθηκε ἡ πρέπουσα σημασία στὸ ζήτημα αὐτὸ μέχρι πρὶν λίγο καιρὸ. Ὁ Freud παρὰ τὶς ὅποιες ἄλλες ἐπιφυλάξεις πού δικαιούται κανεὶς νὰ διατηρῇ γιὰ τὶς γενικεύσεις του — ἔστρεψε ἰδιαίτερα τὴν προσοχὴ τῶν ψυχολόγων καὶ παιδαγωγῶν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. «Ἡ παρατήρηση, ἔγραφε, δείχνει πὼς ἴσαμε σήμερα, ἡ ἀγωγή ἐκπλήρωσε τὴν ἀποστολὴ της μ' ἕναν τρόπο πολὺ ἐλαττωματικόν, πὼς ἔβλαψε πάρα πολὺ τὰ παιδιὰ. Τὸ νὰ γνωρίσῃ τὶς ὑποστασιακὲς ἰδιομορφίες τοῦ παιδιοῦ, τὸ νὰ ξέρῃ νὰ μαντεύῃ, χάρις σὲ μικροενδείξεις ὁ,τι

διαδραματίζεται στην άγίνωτη ακόμη ψυχή του, τὸ νὰ τοῦ δίνη χωρὶς ὑπερβολὴ τὴν ἀγάπη πού τοῦ χρωστάει διατηρώντας συνάμα τὸ ἀναγκαῖο κύρος, νὰ ποῖ εἶναι τὸ δύσκολο καὶ ἐπίπονο ἔργο, πού ἐπιβάλλεται στὸν παιδαγωγό». Ἀλλὰ γιατί ὄχι καὶ στοὺς γονεῖς;

Σήμερα ἡ ψυχολογία τῆς προσαρμογῆς μᾶς διευκολύνει πολὺ στὸ νὰ ἀναζητήσουμε τὰ αἷτια τῶν ψυχικῶν ἐντάσεων, καθὼς καὶ τοὺς ποικιλόμορφους τρόπους ἀντιδράσεων, ὅπου βρίσκουν τὰ παιδιὰ διέξοδο, μὰ «ἀποφόρτωση ψυχῆς», γιὰ νὰ βροῦν τὴν ψυχικὴ ἰσορροπία τους. Ἄλλοι τρόποι προσαρμογῆς εἶναι ἐποικοδομητικοί, ἐπειδὴ στὸ τέλος ὁδηγοῦν σὲ πρόοδο (ἀποζημίωση, αὐτοδικαίωση, ταύτιση); ἄλλοι λιγώτερο χρήσιμοι (προβολή, ἐγωκεντρισμός, καταπίεση κλπ), ἄλλοι ἐλάχιστα χρήσιμοι (διαφυγή, πείσμα, ὄνειροπόληση) καὶ ἄλλοι τέλος ἀπαράδεκτοι (μυθολογία, ζηλοτυπία, χαιρεκακία κλπ.).

* * *

Καὶ ἐρχόμαστε τώρα στὸ πρακτικὸ μέρος τοῦ θέματος.

Γονεῖς καὶ δάσκαλοι, ὅταν βλέπουμε παιδιὰ πού ἔχουν τὸν κοινὸ νοῦ νὰ μὴ προοδεύουν, νὰ δυσκολεύονται, πρέπει νὰ κινηθοῦμε, νὰ ἰδοῦμε τί συμβαίνει, τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἀνάδει φωτιά στὴν παιδικὴ ψυχή.

Ἡ ψυχολογία ζητᾷ ἀπὸ μᾶς τοὺς δασκάλους νὰ κρατοῦμε, μὲ τὴν συνεργασία τῶν γονέων, δελτίο ἀτομικότητος γιὰ κάθε μαθητὴ μας. Αὐτό, ἂν δὲν μπορούμε νὰ τὸ κάνουμε γιὰ τοὺς 30-40 μαθητὰς μας (γιὰ τάξεις πάνω ἀπὸ 50 δὲν γίνεται λόγος), μπορούμε πολὺ καλὰ νὰ τὸ κάνουμε γιὰ ὅσους εἶναι φανερό πὼς ἔχουν ψυχικὲς δυσκολίες καὶ παρουσιάζουν ἀπόκλιση ἀπὸ τὸ κανονικόν. Αὐτοὺς ἔχομε τὸ χρέος πού ὑπαγορεύει ἡ φύση τοῦ ἔργου μας νὰ τοὺς πλησιάσουμε, νὰ γνωρίσουμε τὴν «βιοσφαῖρα» τους. Ν' ἀνιχνεύσουμε τὴν κληρονομικότητά τους, τὰ πλαίσια ὅπου ζοῦν καὶ κινοῦνται, τίς ἀσθένειες, τὰ ἀτυχήματα καὶ τὰ ἄλλα τυχόν σπουδαία περιστατικὰ τῆς ζωῆς

των. Νὰ ἐντοπίσουμε τοὺς παράγοντες πού γεννοῦν τὴν ψυχικὴ δυσκολία τους. Οἱ πληροφορίες τῆς οἰκογενείας, ἡ συνέντευξη μὲ τὸ παιδί, οἱ παρατηρήσεις μας καὶ ἡ κάποια διερεύνηση τῶν ἐλευθέρων ἀσχολιῶν, τῶν ἐλευθέρων ἱερογραφημάτων, ἐκθέσεων καὶ παιγνιδιῶν του, μὲ τίς ἀπλὲς ὁδηγίες τῶν ψυχολόγων (ὄχι τὰ πολὺ περίτεχνα ἐκεῖνα ἐστὶ) θὰ μᾶς κατευθύνουν νὰ τὸ «θεωρήσουμε» καὶ νὰ τὸ κατανοήσουμε. Μία τουλάχιστον ἐπίσκεψη στὸ σπίτι κάθε παιδιοῦ ἐπιβάλλεται.

Ἡ οἰκογένεια ἔχει τὸ αὐτονόητο χρέος νὰ δεχθῇ μὲ εὐμενεῖς διαθέσεις μὰ τέτοια προσπάθεια πραγματικὰ δύσκολη, κουραστικὴ καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀκόμη πιὸ ἀξιέπαινη. Ἀφοῦ αὐτὴ δὲν κάνει τὸ μέγιστον νάρθῃ ἡ ἴδια νὰ κατατοπίσῃ τὸ σχολεῖο, ὀφείλει νὰ κάνῃ τὸ ἐλάχιστον: νὰ δώσῃ μὲ εὐκρίνεια καὶ ἐνδιαφέρον τίς πληροφορίες πού τῆς ζητοῦν. Καὶ ὅσο πιὸ πολλὲς πληροφορίες δώσῃ, τόσο καὶ πιὸ πολὺ συντελεῖ στὴν προώθηση τοῦ παιδιοῦ τῆς. Βέβαια, κάθε οἰκογένεια ἔχει τὰ μυστικά της καὶ ξέρομε πόσο ἀγωνίζεται νὰ μὴ κοινοποιηθοῦν αὐτά. Καὶ εἶναι, πρέπει νὰ εἶναι, πάντοτε σεβαστὰ τὰ οἰκογενειακά μυστικά. Σ' ὅλα ὅμως ὑπάρχει ἓνα ὄριο. Φυσικὰ στὸ δάσκαλο πού θ' ἀναλάβῃ μὰ τέτοια διερεύνηση ἐπιβάλλεται κάποιο «τάκτ», ἐχεμύθεια, καλὴ συνεργασία καὶ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη.

Καὶ ἂν γι' αὐτὰ πού ἀφοροῦν τὸ παιδί δὲν κάνομε τὸ ἰδανικώτερο: νὰ τὰ καταγράψουμε σὲ δελτίο ἀτομικότητος καὶ ἂν δὲν τὰ σημειώσουμε σὲ τετράδιο ἢ κάποιο μπλόκ, τὸ γεγονός καὶ μόνο ὅτι ἔχομε ἀσχοληθῇ μὲ τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ ἐπίμονα καὶ τὸ ὅτι ἔχομε ὑπ' ὄψει μας μερικὰ στοιχεῖα σπουδαῖα τῆς ζωῆς του καὶ στρέψαμε τὴν προσοχή τῶν οἰκείων του σ' αὐτά, θὰ μᾶς κάνει στὸ ἐξῆς νὰ τὸ ἀντικρύζωμε μὲ ψυχολογικὸ βλέμμα, μὲ κατανόηση καὶ συμπάθεια. Καὶ εἶναι αὐτὸ πρῶτο κέρδος καὶ μεγάλο. Γιὰ νὰ φανῇ τί μπορεί ν' ἀποκαλύψῃ μὰ τέτοια ἔρευνα, θὰ παραθέσουμε στὴ συνέχεια ἓνα παράδειγμα παιδιοῦ (ἀπὸ μερικὰ πού συνέβη προσωπικὰ νὰ διε-

ρευνήσωμε), όσο κι αν είναι δύσκολο να εκθέσει κανείς τη δυναμικότητα τις ζωής με στατικές εικόνες και λέξεις.

Στο παράδειγμά μας το όνομα είναι εικονικό. Άλλωστε σημασία έχουν οι καταστάσεις που περιγράφουμε και οι όποιες θα ώθήσουν, πιστεύουμε, σε ανάλογες συγκρίσεις και προεκτάσεις, ώστε αν δεν μπορέσωμε να εξαλείψωμε να μειώσωμε τις ψυχικές εντάσεις των παιδιών μας, τουλάχιστον θα φροντίσωμε στο εξής να μη επισωρεύσωμε κι άλλες. Έγραφε τελευταία ο André Maurois «Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να προξενή σε άλλους μεγαλύτερη δυστυχία από εκείνη που μπορούν να βαστάζουν».

ΤΟ ΥΣΤΕΡΟΤΟΚΟ ΠΑΙΔΙ

Ο Adler στην «Ανθρωπογνώσια» του γράκει: «Το πρωτότοκο, το δευτερότοκο, το μοναχοπαιδί, το μόνο αγόρι μεταξύ κοριτσιών, το μόνο κορίτσι μεταξύ αγοριών, το υιοθετημένο παιδί, το νόθο, διαμορφώνουν πολλές φορές πρόγραμμα ζωής, δηλαδή προσωπικότητα, χαρακτηριστική της θέσεώς του αυτής μέσα στην οικογένεια».

Ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση, Ανδρέας, 10 χρονών στην Ε' τάξη. Είναι το τελευταίο από τα τρία αγόρια μιας οικογένειας μικροαστικής. Οι γονείς του με γραμματικές γνώσεις του Δημοτικού, με καλό νοικοκυριό (σπίτι άνετο κλπ.). Ο πατέρας υπάλληλος με καλό μισθό, ή μητέρα σοβαρή, καλή νοικοκυρά, ενδιαφέρονται πολύ για την πρόοδο των παιδιών τους. Ο μεγάλος αδελφός φοιτητής Ανωτάτης Σχολής, ο δεύτερος τελειόφοιτος Γυμνασίου.

Ο Ανδρέας είναι ένα μελαγχρινό συμπαθητικό αγόρι με ειρωνική έκφραση και διάθεση, για επικρίσεις και σχώματα. Αβρόμητος, νευρικός και ευέξαπτος, ξεσπάει σάν χειμάρρος και μετά πέφτει σε νωθρότητα. Στον ύπνο του παραμιλάει.

Είναι έγωκεντρικός, θέλει να διακρίνεται, να τον προσέχουν, να τον έπαινον. Έν τούτοις οι συμπαθητές του τον

αναγνωρίζουν και γενικά είναι αποδεκτός στον κύκλο του. Έκλεκτικός στις φιλίες, τα παιχνίδια, το φαγητό, τα χρειώδη του.

Είναι καλός στα μαθηματικά και τ' αγαπά πολύ. Υποβάλλει έξυπνες απορίες, ερωτήσεις, παρατηρήσεις. Δυσκολεύεται στην έκφραση και ιδίως στην γραπτή. Κάνει πολλές ανορθογραφίες και αναγραμματισμούς.

Οι οικείοι, του έχουν αδυναμία, ιδιαίτερα ο μεγάλος αδελφός με τον οποίο συνδέεται αμοιβαία με αγάπη. Από αντίδραση ο μεσαίος του συμπεριφέρεται κάπως θάναυσα. Αυτός, άσυνείδητα έχει αναλάβει αγώνα έναντίον και των δύο. Ο πρωτότοκος δέχεται τα πυρά του, έπειδή έχει τα περισσότερα πλεονεκτήματα και ο υστερότοκος, έπειδή συγκεντρώνει το μεγάλο μερίδιο στοονής και ενδιαφέροντος των γονέων.

Ο Βενιαμίν της οικογενείας αισθάνεται να μειονεκτεί, γιατί όσα κάνει δεν είναι αρκετά. Δεν μπορεί, δεν έχει τις δυνατότητες να κάνει ό,τι και οι αδελφοί του, τους οποίους έχει διαρκώς μπροστά του. Τους θεωρεί πρότυπα και άμιλλάται να τους φτάσει. Και αποθαρρύνεται που δεν τα καταφέρνει. Γι' αυτό και ή εξάρτησή του απ' αυτούς είναι πολύ μεγάλη. Οι αδελφοί αντί να τον υποβοηθήσουν, κάνουν οι ίδιοι τις σχολικές εργασίες του (γραπτές). Έτσι όμως του παραλύουν τη χαρά και το ενδιαφέρον για εργασία και μετά τον κατηγορούν για κάτι που κυρίως φταίνε οι ίδιοι.

Αποκαλυπτική είναι ή έρευνα του παιδιού με τον συνειρμό των λέξεων. Του δόθηκαν γραπτές μερικές λέξεις δήθεν στην τύχη και του έζητήθη να γράψη δίπλα τί του φέρνουν στο νού. Στις απαντήσεις του είναι επηρεασμένος από τα μαθήματα που έδιδάχθη. Άλλά δεν έγραψε τίποτε δίπλα στην λέξη «αδελφός». Και όταν του έζητήθηκαν εξηγήσεις, ξέσπασε σε κλάμια!... «Όταν όμως άλλη ώρα μίλησε, οι απαντήσεις του επιβεβαίωσαν αυτό που υπέθεσε ο έρευνητής: ή λέξη «αδελφός» τον πονούσε!

Το ίχνογράφημα ξεδιαλώνει καλύτερα τα πράγματα. Με θέμα «ή οικο-

γένειά μου» ίχνογράφησε τούς γονείς του νά ἐργάζωνται. Ἀνάμεσά τους ἔχει θάλει τὸν ἑαυτὸ του πλαγιασμένα σὲ κούγια μωροῦ. Τί δείχνει αὐτό; Ὅ,τι ἡ ψυχολογία τῆς προσαρμογῆς ὀνομάζει «νηπιασμό», παλινδρόμηση. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συναισθάνεται ἀδυναμία καὶ κατέχεται ἀπὸ ἐπιθυμία νά ἐξισωθῇ, νά ξεπεράσῃ τούς μεγαλυτέρους ἀδελφούς του καὶ δὲν τὸ μπορεῖ, παριστάνει τὸ νήπιο καὶ ἔτσι «βολεύεται». Νοσταλγεῖ τὴν ἡλικία ὅπου τραβοῦνσε περισσότερο τὴν προσοχὴ καὶ τίς φροντίδες τῶν δικῶν του. Μήπως καὶ τὸ ὅτι θέλει νά γίνῃ παιδίατρος σὰν μεγαλώσῃ, δὲν ὁδηγεῖ στὸ ἴδιο συμπέρασμα, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νά τὸν προσέχουν, νά τὸν φροντίζουν σὰν μικρό;

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ ίχνογράφημα τὰ ἀδέλφια του ἔβγαλε μακριὰ ἀπὸ τούς γονεῖς. Κατὰ βάση τούς μισεῖ, τούς ἐχθρεύεται, ἡ λογικὴ ὁμῶς ἀπαγορεύει κάτι τέτοιο. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσυνείδητο βρίσκει τρόπους νά φανερώσῃ καὶ τὰ πιὸ ἀπόκρυφα αἰσθήματα, ἰδίως μὲ τὸ ίχνογράφημα ποὺ «εἶναι ἓνα σίγουρο ἐκφραστικὸ μέσο, γιατί τὸ παιδὶ δὲν διατρέχει κίνδυνον μὲ τὰ σύμβολα ποὺ μεταχειρίζεται. Τὰ λόγια του συχνὰ παρερμηνεύονται ἢ οἱ λέξεις ἔχουν χάσει τὴ σημασίαν τους» (Θ. Γέρου).

Σχολεῖο καὶ οἰκογένεια πρέπει ν' ἀντιμετωπίζουν ἓνα παιδί σὰν τὸ παραπάνω μὲ ψυχοαιμία, μὲ ἡρεμὸ τρόπο, ν' ἀποφεύγουν τίς συγκρίσεις μὲ τ' ἀδέλφια του, νά τὸ ὠθοῦν σὲ συνεργασία μὲ φίλους ὁμηλικούς, νά τὸ ὁδηγοῦν σὲ ὁμαδική ζωή.

* * *

Πρὶν μερικὲς μέρες ἓνας συνάδελφος μοῦλεγε πόσο ἔνωσε χαρούμενος, ὅταν ἀντάμωσε παλιὸ μαθητὴ του, τὸν ἑποῖο αὐτὸς καὶ ἡ δασκάλα — γυναίκα του ἰδι-

αίτερα ἐπρόσεξαν. Ἦταν ὁ μαθητὴς — νούμερο στὸ σχολεῖο, ὅλοι τὸν λονάριαζαν γιὰ καθυστερημένο, περίπου σὰν ἀνώμαλο συχνὰ τὸν ἀφηναν στάσιμο, παρὰ λίγο νά διακόψῃ τὴ φοίτησή του. Σήμερα τὸ παιδί ἐκεῖνο εἶναι ἓνας λαμπρὸς νέος καὶ περιζήτητος τεχνίτης. Καὶ ἐκφράζει τὴ μεγάλη του εὐγνωμοσύνη στὸ δάσκαλο ποὺ τὸν περιέθαλε μὲ στοργὴ τότε, τὸν προώθησε ἔστω μὲ χαμηλὸ βαθμὸ νά πάρῃ τὸ ἀπολυτήριό του. Ὑπάρχει μεγαλύτερη ἠθικὴ ἱκανοποίηση καὶ χαρὰ γι' αὐτὸν τὸν δάσκαλο; Καὶ μεγαλύτερο κέρδος γιὰ τὴν οἰκογένεια αὐτοῦ τοῦ νέου;

Ἄν ὁ κάθε ἐκπαιδευτικὸς κάθε σχολικῇ χρονίᾳ ἔστω ἓναν μαθητὴ δοθούσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τὸν χρόνον πάνω ἀπὸ 25.000 παιδιὰ καὶ ἔφηβοι θὰ εἶχαν τραβήξῃ τὸν δρόμον ποὺ τοὺς ἀνήκει στὴ ζωὴ, θὰ εἶχαν ὁρῇ «μιά θέση κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο».

Τώρα ποὺ ἔχομε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπους γνήσια θρησκευομένους καὶ ὁλοκληρωμένους.

Τώρα ποὺ τὸ ἀνεμοδαρμένο κοινωνικὸ καράδι μᾶς ζητᾷ ὁδηγούς πιὸ ἱκανούς καὶ προσοδευτικούς.

Τώρα ποὺ τὸ Ἔθνος μᾶς γιὰ στόχον θέτει τὴν συγκρότηση τοῦ σύγχρονου Ἑλλήνα καὶ μᾶς καλεῖ ν' ἀλλάξωμε τὴ συμπεριφορὰ, τὸ φέρεμά μας ἀπέναντι στὸ παιδί.

Γονεῖς καὶ παιδαγωγοὶ καὶ ὅλοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι γιὰ τοὺς αὐριανούς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς στίχους τῆς ἐποχῆς ἐμπνεόμενοι, ἃς ἐργαστοῦμε «μὲ τὰ χέρια θωπεύοντας καὶ ὁδηγώντας τὸ παιδί, μὲ τ' αὐτὴ ἀκοιμπώντας στοὺς κτύπους τῆς καρδιάς του, μὲ τὸ δλέμμα στραμμένο ψηλὰ στὸ ἰδανικὸ ὄριον τοῦ ἀνθρώπου».

Εἶναι τῶν καιρῶν ἐπιταγή.

ΠΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΤΟ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΛΑΙΟΞΑΡΙΟΥ ΔΩΡΙΔΟΣ

Τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΝΟΥΚΑ

Διδασκάλου Παλαιοξαρίου-Δωρίδος

Τὸ δημοτικὸ σχολεῖο Παλαιοξαρίου-Δωρίδος εἰσήγαγε, πάνω ἀπὸ δυὸ τῶρα χρόνια, παράλληλα πρὸς τὰ καθιερωμένα μορφωτικὰ στοιχεῖα καὶ μερικὰ βασικὰ στοιχεῖα οἰκονομίας, ἐκτιμώντας τὸ σημερινὸ πνεῦμα καὶ αἶτημα κοινωνίας καὶ πολιτείας, νὰ ἐτοιμασθῇ τὸ κατάλληλο δυναμικὸ γιὰ τὰ προβλήματα τῆς Ε.Ο.Κ.

Ἡ πρωτοτυπία του, ἐν περιλήψει, περιλαμβάνει τοὺς ἐξῆς τομεῖς: 1) Τὴν ἐγκατάσταση εἰδικῶν ἐργαστηρίων καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐργασίας πάνω σὲ τεχνολογικὴ βάση σὲ γνωστὰ τινὰ ἐπαγγέλματα, 2) τὴν ἀπεικόνιση κατὰ τομεῖς τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανικῆς, γεωργικῆς, κτηνοτροφικῆς, δασικῆς, ἀλιευτικῆς καὶ μεταλλευτικῆς παραγωγῆς, 3) τὸ συγκοινωνιακὸ, ἐνεργειακὸ καὶ τηλεφωνικὸ δίκτυο καὶ 4) τὴν ἐγκατάσταση κατὰ πρακτικὸ τρόπο μοχλῶν κινήσεως, γιὰ νὰ καταδειχθῇ πῶς κινοῦνται τὰ βιομηχανικὰ ἐργαστάσια.

Θὰ ἐκθέσουμε ὅσο μποροῦμε σὲ συντομία: 1) τίς σκέψεις μας γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν στοιχείων στὰ σχολεῖα μας ὡς ἀναγκαιότατο συμπλήρωμα γιὰ τὴ σημερινὴ ἀγωγή καὶ διδασκαλία τῶν παιδιῶν, 2) τί ἐκάμαμε ἡμεῖς σὲ διάστημα δυὸ ἐτῶν καὶ 3) τὰ συμπεράσματά μας ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐργασία. Καὶ καλοῦμε τοὺς συναδέλφους νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ σχολεῖο μας, γιὰ νὰ σχηματίσουν ἄμεση ἀντίληψη.

Α'.

Τὰ σημερινὰ παιδιά καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ σχολείου

Ἡ βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς υγείας ἀπ' τὴν κοινωνικὴ πρόνοια καὶ ἡ ἱκανοποίηση σειρᾶς βιολογικῶν ἀναγκῶν (ἐξυγίανση κλίματος, καταπολέμηση λοιμωδῶν νόσων, νοσοκομικὴ καὶ ἱατρικὴ περίθαλψη, παιδικὰ συσσίτια, παιδικὲς χαρὲς καὶ κατασκηνώσεις, παιδικοὶ σταθμοί, σπὸρ), οἱ βελτιώσεις τῶν οἰκογενειακῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀνοδος τῆς πολιτιστικῆς στάθμης καὶ οἱ εὐεργετικὲς ἐπιδράσεις αὐτῶν πάνω στὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐρεθίσματα ἀπ' τὴ βιομηχανοποιημένη ζωὴ, ἔφεραν τεράστια ἀλλαγὴ ὅχι μόνο στὴ σωματικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν πνευματικὴ τους βελτίωση, ὅπως: ἀνοδο τοῦ βαθμοῦ τῆς νοημοσύνης, ὀξυνση τῆς παρατήρησής, αὐξησὴ τῶν διαφορόντων, περισσότερη δίψα γιὰ δημιουργίαν, πρὸ ἐντονότερη καὶ νωρίτερα τὴν ἐπιθυμίαν γιὰ ἐξερεύνηση τῶν μυστικῶν τῆς υπάρξεώς των. Ἐχομε δηλαδὴ ἀνύψωση τῆς πνευματικῆς στάθμης, ἀλλὰ καὶ πρώϊμη ὠριμότητα. Αὐτονόητο, ὅτι ἡ βελτίωση τῶν ψυχοφυσικῶν δυνάμεων, συνεπάγεται περισσότερη πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀντοχή, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ συνείδηση εἶναι ἐπιδεκτικὰ περισσότερης καλλιέργειας καὶ δικαιολογεῖται ἡ ὑψητέρο φορτίο γνώσεων. Ἐπομένως ἔχομε καθήκο ἐπιτακτικὸ νὰ ἐπιζητοῦμε ἀφ' ἑνὸς ὑψηλότερη ἀπόδο-

ση, αλλά και να σπεύσουμε ένωρίς και προσεκτικά να κυριαρχήσουμε στο παρθένο πνευματικό και ψυχικό έδαφος, για να μη έκτραπη ή δημιουργική δύναμη των παιδιών σε αντικοινωνικές δραστηριότητες, απαντώντας σωστά στα έρωτηματικά που προβάλλονται και ικανοποιώντας τα δημιουργικά κίνητρα με περισσότερη άσκηση του ψυχοφυσικού μυνησιαμού των παιδιών. «Τό σχολείο όφείλει να διατηρή και κατευθύνη την ένεργητικότητα» (Dewey).

Τά δεδομένα της έπιστήμης και της τέχνης άπ' τις άποκαλύψεις νέων νόμων της φύσεως και ή έπιτευχθείσα από αυτά πρόσδος στον αυτοματισμό, ήλεκτρισμό, συγκοινωνιακό δίκτυο και συναλλαγές, είναι ζητήματα τά όποια γέννησαν πολλά έρωτηματικά ακόμα και στα μικρά παιδιά, που νοσταλγούν να πιάσουν τό βολάν του αυτοκινήτου, να πατήσουν τά κομπιά του ήλεκτρισμού και του ραδιοφώνου, μιλούνε για δορυφόρους και διαστημόπλοια και κατελήφθησαν άπ' τη δίψα της άποκάλυψης των άγνώστων.

Άπ' τό άλλο μέρος ή είσοδος της πατρίδος μας στην Κοινή Άγορά και ή θέση μας άπέναντι στα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, είναι θέμα καθολικό και επιβάλλεται σ' όλους τους κοινωνικούς τομείς, ιδιαιτέρα στο σχολείο, να συμβάλουν στην προετοιμασία του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού.

Τό μέγα λοιπόν αίτημα της έποχής για τά προβλήματα της ΕΟΚ, σε συνδυασμό με την εξέλιξη της έπιστήμης και τεχνικής, επιβάλλει στο σχολείο τουλάχιστον να μην επιζητήση μόνον μέσω της σφαίρας των ιδεών να καταρτίση τό κατάλληλο δυναμικό, αλλά να εισάγη και άρκετά θετικά οικονομικά στοιχεία, για να δογή αυτό γερό πνευματικά και ήθικά αλλά και με χρήσιμα χέρια.

Γιά τούτο τά παιδιά πρέπει να συνειθίσουν ένωρίς στην εργασία και να μυηθούν στην έγκυκλοπαιδεία της τέχνης, επί πλέον δε να διδαχθούν και μερικά άλλα βασικά στοιχεία οικονομίας, όπως τους κυριωτέρους τομείς της παραγωγής της πατρίδος μας καθώς και τό μυστικό της λειτουργίας των μηχανών με τις ό-

ποιες μετατρέπονται οι πρώτες ύλες σε είδη χρήσιμα για τον άνθρωπο για να λάβουν σαφή εικόνα των παραγομένων αγαθών στην Ελλάδα.

Γιά την εργασία μίλησαν οι διαπρεπέστεροι παιδαγωγοί, όπως: ο Dewey λέγοντας, ότι «Ο καις πρέπει να μη είναι αδιάφορος προς εργασία», ο Κερσεστάινερ, ότι «ή της χειρός εξέλιξις προηγείται της πνευματικής ιδίαι από τό 3-14 έτος, δε προέχουσι τά ένστικτα και αι όρμαι προς έέργειαν και δημιουργίαν διά των χειρών». Ο μέγας Πεσταλότσι πρώτος εισήγαγε την εργασία ως συστατικό στοιχείο για την όλοκλήρωση της άγωγής, αλλά και ο Φρόμπελ και ο Seipig με τό «όμιλουν χέρι».

Τά μορφωτικά στοιχεία που παρέχει τό σημερινό σχολείο για τον καταρτισμό του ανθρώπινου δυναμικού όπως είναι τό σημερινό πνεύμα της έποχής, είναι λειψά, πολλά δε άνεδαφικά και άσχετα με τη σημερινή ζωή. Η κοινωνία όμως και ή πολιτεία περιμένει άπ' τό σχολείο να έξορμήση πρωτοπόρο άπ' όλους τους κοινωνικούς τομείς σε μια έθνική έκστρεψία για τους λόγους που αναφέραμε, να θέση στο κέντρο των επιδιώξεών του την ύπόθεση της άγωγής και διδασκαλίας των νέων για τον καταρτισμό ίκανού δυναμικού, ανθρώπους δηλαδή άπ' τό ένα μέρος με άνώτερο ήθος και πνεύμα, πατώντας στα έθνικά δάθρα και άντλώντας άπ' αυτά σαν τον Άνταίο δύναμη, αλλά συγγρόνως άνιχνεύοντας να άποκαλύψη και να άναπτύξη τις κρυπτόμενες δεξιότητες, ώστε να δοούν και να άναπτύξη τις κρυπτόμενες δεξιότητες, ώστε να δοούν πραγματικά άνθρωποι όχι μόνο με άνώτερη πνευματική και ήξική συγκρότηση, αλλά και με χρήσιμα χέρια.

Γι' αυτό τό φώς της έπιστήμης και των δεδομένων της τέχνης πρέπει να ξεχυθή διάπλατα στην εκπαίδευση και ένωρίς, άπ' τό δημοτικό σχολείο, να μυηθούν στην έγκυκλοπαιδεία της τεχνολογίας με εργαστήρια Τό αναλυτικό πρόγραμμα να ύποταχθή στις σημερινές ανάγκες και ήμείς οι διδάσκαλοι να αλλάξουμε μεθόδους και νοοτροπία: Χωρίς φοβία, να άπαγκιστρωθούμε άπ' τις τυπο-

ποιημένες μέθοδοι, να απαλλαγούμε απ' τις άφηρημένες γνώσεις, τις αντιγραφές και απομνημώσεις, να γεμίσουμε οι ίδιοι από διαφέροντα όσα προσιδιάζουν στο έλληνόπουλο και στο κλίμα της Ελλάδος και ύστερα να τα μεταδώσουμε στα παιδιά, μετατρέποντας το σχολείο σε «νέο σχολείο», με περιεχόμενο άγωγής, ζωής και δημιουργικής δραστηριότητας, σωστό ανθρώπινο εργαστήριο, να δγάλουμε παιδιά δραστήρια, έρευνητικά, δημιουργικά, ικανά για επινοήσεις και παρορμήσεις, παιδιά προικισμένα με πρακτικό πνεύμα.

Β'.

Όργάνωση και λειτουργία του σχολείου

Στο μέρος αυτό θα περιγράψουμε πολύ περιληπτικά: πώς δημιουργήσαμε τα έρστήρια, το τμήμα των οικονομικών έκθεμάτων, το συγκοινωνιακό δίκτυο, τις εγκαταστάσεις κινήσεως και πώς διαμορφώθηκε ή όλη σχολική ζωή.

α) Το διδακτήριό μας είναι σχεδόν καινούργιο. Έχει αίθουσα διδασκαλίας και μία κενή. Κάμαμε τή διαίρεση κινητή, για να γίνωνται οι τελετές, οι θεατρικές παραστάσεις, και μελλοντικά προβολές κινηματογραφικών ταινιών. Έγκαταστήσαμε ήμιμόνιμη θεατρική σκηνή, διακοσμήσαμε όλους τους τοίχους και τήν όροφή με πληθώρα τουριστικών, ιστορικών και διδακτικών γενικά εικόνων καθώς και με γιρλάδες από σημαίες, τοποθετήσαμε στα παράθυρα κουρτινάκια και γλάστρες, επενδύσαμε τους τοίχους με σκληρό χάρτη (χάρμποτ) για προφύλαξη από ύγρασίες και φθορές ένδυμάτων, φέραμε με σωλήνες νερό μόνιμο. Η αίθουσα διδασκαλίας έχει τραπέζια, βιβλιοθήκη, φαρμακείο, κουρείο, έποπτικά μέσα σχεδόν για όλα τα μαθήματα, όργανα φυσικής, χημικά στοιχεία, στολές έθνικες και θεατρικές και σε μία γωνιά εγκαταστήσαμεν το νηπιαγωγείο.

Τα παραρτήματα του σχολείου περιλαμβάνουν: Το μαθητικό έστιατόριο, τις αποθήκες, τις αϋλές, τήν παιδική χαρά,

το Γήπεδο, το σχολικό κήπο, τόν πευκώνα. Όλη ή σχολική έκταση - διδακτήριο και παραρτήματα - είναι περιφραγμένη. Όλη αυτή ή εργασία στα παραρτήματα και στο έσωτερικό του διδακτηρίου έγινε με μία δοήθεια όμογενών και με προσωπική εργασία διδασκάλου και μαθητών. Έγινε με **μόχθο**.

Στήν αϋλή φυτέψαμε σε κανονικά σχήματα μόνιμη πρασινάδα, άκακίες, τριανταφυλλιές, φυσικό φράκτη. **Η παιδική χαρά** έχει κούνιες, μονόζυγα, συσκευές αιώρήσεων, μπάλες, εγκαταστάσεις για άλματα, φιλέ για θόλεϋ και εγκαταστάσεις για μπάσκετ. **Τό γήπεδο**, μία μικρή έκταση 500 μέτρων τετρ. παραχωρήθηκε στήν «άθλητική όμάδα», ή όποία έχει και ειδική άθλητική λέσχη. Σχεδόν με όλα τα άθλητικά όργανα, για άνύψωση του άθλητικού φρονήματος. **Ο Σχολικός κήπος** έχει μερικά καρποφ. δένδρα, αλλά κυρίως κάνουμε σ' αυτόν φυτώριο καρυδιών - έφέτος θα έχουμε περί τις 1200 για να συμβάλουμε στή διέδοση τής καρυδιάς. **Ο πευκώνας**, περιλαμβάνει 150 πεύκα και κυπαρίσσια.

Έστιατόριο. Το σχολείο με σοβαρή προσπάθεια έκαμε έρανο και με προσωπική εργασία έκαμε ειδικό έστιατόριο με τραπέζια, πατάρια, ντουλάπες, σόμπα, μόνιμο νερό. Η παρασκευή του φαγητού, ή έξυπνέτηση των μαθητών και ή βελτίωση του συσσιτίου με ειδικά μέτρα, ώφέλησε πολύ.

β) **Έργαστήρια.** Μέσα σε μεγάλη αίθουσα, εγκαταστήσαμε το τμήμα των εργαστηρίων, το τμήμα των Έκθειμάτων όλης τής έλληνικής παραγωγής και τήν κίνηση. Ειδικώτερα έγιναν τα εξής: 1) Έγκαταστάθηκαν και λειτουργούν σε 10 μεγάλες τράπεζες, - ξεχωριστά ή κάθε μία - ισάριθμα τμήματα εργασιών, **οίκοδομικής, ξυλουργικής, επιπλοποιείου, βιοτεχνικού εργαστηρίου, κυτιοποιίας, ραπτικής, ταπητουργίας, καλλιτεχνικού, Μηχανουργείου και μηχανικών παιγνιδιών** των νηπίων.

Στο **Οίκοδομικό** γίνονται μακέτες, διάφορες (Στάδια, γέφυρες, άμφιθέατρο,

ιστορικά κτήρια, χάνι τῆς Γραβιάς, ἡ σπηλιάς (πνύκα) ἢ καὶ θρ) καὶ ὅπως τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ.

Στὸ ξυλουργικὸ διάφορες ἐπισκευές τοῦ σχολείου μας, πλαίσια χαρτῶν, κιβώτια, μπάγκοι, τώρα δὲ κάνουμε παισιοκυφέλες.

Στὸ ἐπιπλοποιεῖο, κορνίζες, καθισματάκια, καρέκλες, κρεβάτακια, ντουλάπες, ἑταζέρες, πιατοθήκες κλπ.

Στὸ βιοτεχνικὸ, καλάθια, φανάρια, κάδοι, τενεκέδες.

Στὴν κυτιοποιῖα, κασσετίνες, κουτιά, γεωμετρικὰ σώματα.

Στὸ τμήμα ραπτικῆς (μέ καινούργια ραπτομηχανή) κοπτική, ραπτική, κέντημα, πλέξιμο.

Στὸ τμήμα ταπητουργίας (λειτουργεῖ ἔξω τοῦ σχολείου) ἐξασχοῦνται οἱ μαθήτριες στὴν κατασκευὴ ταπήτων, μέ ἀργαλειὸ πού ἔχει ἐκεῖ ὁ Ὄργανισμὸς Ἑλλήν. Ταπητουργίας.

Στὸ καλλιτεχνικὸ γίνονται οἱ ἰχνογραφίες, ἡ ζωγραφικὴ, τὸ σχέδιον, ἡ βιβλιοδετικὴ, ἡ φιλοτέχνηση τῶν εἰκόνων, ἐπιγραφές καθὼς καὶ μπουκέτα (τετράδια μέ συλλογὴ διαφόρων εἰκόνων).

Στὸ Μηχανουργεῖο γίνεται μεγάλη ἀσκηση σὲ διάφορες μικρομηχανικὲς ἐργασίες, λύση καὶ συναρμολόγησι. κόψιμο, πριόνισμα, συγκολλήσεις, γνώση ἡλεκτρικῶν κλπ.

Στὰ μηχανικὰ παιγνίδια, γίνονται ἀσκήσεις ἀπ' τὰ νήπια σὲ διαφόρους συνδυασμούς, μέ εἰδικὰ ὕλικά πού ἔχουμε ἐφοδιάσει τὸ τιθεῖα αὐτὸ (τεμάχια ἀπὸ ξύλο, κουβαρίστρες, ἄδεις, καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, μέ τὰ ὁποῖα κάνουν πυραμίδες, οἰκοδομίες, μάντρες, κλπ.).

Σὲ ὅλα τὰ τμήματα ὑπάρχουν τὰ ἀντίστοιχα ὕλικά καὶ ἐργαλεῖα. Οἱ μαθηταὶ ἐργάζονται σὲ τακτὲς ὥρες ἢ ἀτομικὰ ἢ ὁμαδικὰ. Εἶναι ὑπεύθυνοι (ἀρχηγοὶ καὶ βοηθοί) γιὰ τὴ συντήρησι ὕλικῶν καὶ ἐργῶν. Γίνεται καὶ ἐναλλαγὴ ἀρμοδιοτήτων - εἰδιοτήτων. Τὰ ἐργα τοποθετοῦνται σὲ εἰδικὲς ντουλάπες - βιτρίνες.

Ἐκθέματα τῆς Ἑλλήν. Παραγωγῆς

Κατὰ μῆκος τῆς αἰθούσης τῶν ἐργα-

στηρίων καὶ σὲ μεγάλη τράπεζα μήκους 7 μέτρων, μέ ράφια στὸν τοῖχο, τοποθετήθηκαν κατὰ κλάδους εἶδη ἀπὸ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐλληνικῆς παραγωγῆς. Ὑποδιαιρέθηκε σὲ τμήματα **Γεωργικῆς, κτηνοτροφικῆς, ἀλιευτικῆς, δασικῆς, Μεταλλευτικῆς** παραγωγῆς. Στούς τομεῖς αὐτοὺς εἶναι τοποθετημένοι, σπόροι, καρποί, χυμοί, ἔλαια, κλπ., ἀπὸ ὅσα δυνήθηκαμε νὰ συγκεντρώσουμε. Σὲ εἰδικὸ τμήμα ἔχουμε τοποθετήσῃ τὴ **βιομηχανικὴ** παραγωγή. Ὅλη ἡ ἐκθεσι τῆς παραγωγῆς, συνδέεται μέ συγκοινωνιακὸ - ἐνεργειακὸ - τηλεφωνικὸ δίκτυο. (τραινάκι κινούμενο, αὐτοκίνητόδρομο, τηλεφῶνο, θάλασσα κλπ.), διὰ νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ εἰκόνα τῆς παραγωγῆς καὶ βιομηχανοποιήσεως καὶ νὰ διδαχθῇ ὁ τρόπος μεταφορᾶς ἀπ' τὴν παραγωγή, στὴ βιομηχανοποίησι καὶ στὴν κατανάλωσι. Π.χ. ἔχουμε ἐκθέματα ἀπ' τὴν ὑφαντουργίαν, νηματουργίαν, κλωστήρια, ὕλουργίαν, ξυλουργίαν, χαρτοποιίαν, χαλυβουργίαν, διυλιστήρια, χημικὰ, βιομηχανία, λιπάσματα, ἐργαλεῖα, βυρσοδεψία, πορσελάνες, κεραμοποιία, ὕλικά οἰκοδομῶν, ζυμαρικῶν, ἀλεύρων, κορσεβοποιία, χυμῶν, οἶνοπνεύματος, γαλακτικῆς βιομηχανίας, σιγαρέττων, σάπωνος κλπ.

Ἐγκαταστάσεις κινήσεως

Κάναμε τὴν ἐγκατάστασιν μέ πρακτικὸν τρόπον, μέ χειροκίνητους μηχανισμοὺς - ρόδες, καὶ μερικὲς μηχανήτας, μέ τὰ ὁποῖα φαίνονται ζωντανὰ πῶς παράγεται τὸ ρεῦμα, πῶς γίνεται ἡ κίνησις, πῶς λειτουργοῦν τὰ ἐργαστάσια καὶ ἡ βιομηχανία, πῶς ὑστεροῦμε, τί ἔχουμε, τί μᾶς λείπει καὶ πῶς μᾶς περισσεύει. Φυσικὰ παράγουμε ρεῦμα μέ μπαταρίες καὶ κάνουμε μιὰ πρακτικὴ ἡλεκτροφύωσις, ἢ καὶ μέ δυναμικὸ σὰν αὐτὸ τῶν ποδηλάτων, ὡς πού μᾶς ἔρθῃ ρεῦμα ἀπ' τὴ ΔΕΗ. ὁπότε θὰ μεταβάλουμε τὴν αἶθουσα τοῦ ἐργαστηρίου, σὰν ἓνα ἐργαστάσιον, σὰν μιὰ ἐργατοῦπολιν.

Γ'

Τὰ συμπεράσματά μας ἀπ' τὸ σύστημα τῆς ἐργασίας μας

Τονίζουμε μέ εὐλικρίνεια, ὅτι αὐτὰ

πού γράφουμε, τὰ πιστεύουμε, γιατί εἶναι δύο χρόνια καὶ περισσότερο πού ζοῦμε τὰ πράγματα: Προτοῦ ὅμως γράψω αὐτά, θὰ γράψω πῶς διαμορφώθηκε ἡ σχολικὴ ζωὴ:

Πρῶτα - πρῶτα, τὸ σχολεῖο μας ἔγινε κράχτης σὲ ὅλα τὰ μικρὰ παιδιά. Ἀναγκαστήκαμε νὰ δεχτοῦμε τὰ νήπια καὶ ἰδρύσαμε ἰδιαίτερο τμήμα μὲ ἀσχολίες, μοιάζουν σὰν μαθηταί, μὲ πολλὰ δικαιώματα, καμιά ὅμως ὑποχρέωση!

Ἡ Σχολικὴ ζωὴ διαρρυθμίστηκε ἄρκετὰ καλὰ, **παιγνίδια** ἄφθονα στοὺς εἰδικούς χώρους, **ψυχαγωγία** ἀρκετὴ μὲ τὸ ραδιόφωνό μας, φροντίζουμε νὰ βροῦμε πλάκες γραμμοφώνου εἰδικές, μὲ παιδικὰ τραγούδια, γιὰ τὴν ὥραν τῶν ἐργαστηρίων. **Ἐκδρομαὶ** διήμεροι. **Τὸ ἀθλητικὸ** πνεῦμα σὲ καλὴ κατάσταση, γιατί ἔχουμε γήπεδο, ὄργανα καὶ λέσχη ἀθλητισμοῦ, γίνονται **θεατρικὲς παραστάσεις** καὶ **γιορτές**. Τὸ πλῆθος τῶν ἐργασιῶν μας μᾶς ἐπέβαλε νὰ κάμουμε **κοινότητα**. Τὰ μέτρα τῆς **ὑγείας** σὲ σοβαρὸ βαθμό, γιατί ἔχουμε πλούσιο φωτισμό, ἀερισμό, θέρμανση, συνθήκες διαμονῆς, ἄκρα καθαριότητα ἀφοῦ ἔχουμε νερὸ μέσα στὸ σχολεῖο.

Ὁργανώσαμε **οἰκοκυρικὰ μάθημα-τα** καὶ συμπεριφορὰ, κοντὰ σὲ ἄλλες πολιτισμένες συνήθειες πού ἐφαρμόσαμε. Καθὼς ἄρχισαν τὰ συσσίτια, ἔχουμε λογιστικὴ ἐπιτροπὴ, οἰκοκυρικὰ τῆς ἡμέρας, καὶ βοηθὸ τῆς οἰκοκυράς!

Ὁ διδάσκαλος κρατᾷ σημειώσεις καὶ ἀσχολεῖται, πῶς μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία μὲ τὰ νέα δεδομένα, διεξάγει ἔρευνα καὶ διαπιστώνει τίς ἱκανότητες καὶ τὰ διαφέροντα τῶν μαθητῶν. Ἐπιστέγασμα δὲ ἦταν μιὰ ἀπόφασή μας, ἀπ' τὸν περασμένο χρόνο, νὰ κάνουμε μιὰ νέα καινοτομία: **Κρατᾷμε τὰ παιδιά ὅλημε-ρίς** στὸ σχολικὸ χωρὸ. Οἱ πρωινὲς ὥρες ἀφιερώνονται στὰ καθιερωμένα μαθήματα, τὸ μεσημέρι μετὰ τὸ φαγητὸ ἕως 1½ ὥρα παιγνίδι, σὲ συνέχεια καλοῦνται οἱ μαθηταί στὸ ἀναγνωστήριο, μετὰ 1½ ὥρα ἀπογευματικὰ ἐλαφρὰ μαθήματα, μιὰ ὥρα ἐργαστήρια. Ὁ δάσκαλος παραμένει συνεχῶς στὸ χωρὸ τοῦ σχολείου. Μὲ

τὸ σύστημα τῶν οἰκονομικῶν στοινεῖων (ἐργασία σὲ τεχνολογικὴ βάση, συγκεν-τρωση ὅλης τῆς παραγωγῆς σὲ ἐκθεση κλπ.) καὶ ἡ ὀργάνωση τῆς σχολικῆς ζωῆς, βοηθεῖ στὴ λύση πολλῶν ψυχολο-γικῶν, παιδαγωγικῶν, κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων, ἀποτελεῖ σταθε-ρὸ ἔθιμα ἀνόδου τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, ἀνιχνεύει γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῶν δεξιοτήτων καὶ ἐξοπλίζει μὲ χρήσιμες γνώσεις, ἀπ' τὴν ποικιλία δὲ τῶν ἐργασιῶν, ἐξέρχεται ὁ νοῦς ἀπ' τὸν κλοιὸ τῶν λόγων. Εἰδικώτερα οἱ μα-θηταὶ ἀποκοτῶν συνειδηση τῶν ἱκανότη-των, ὁ δὲ ἐπαγγελματικὸς προσανατολι-σμός εἶναι σίγουρος καὶ οὐχὶ συμπτωμα-τικός, ὅπως συνήθως γίνεται μὲ τὰ γνω-στά μέτρα ἐξετάσεως, διότι ἐπιδιώκε-ται ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη.

Ἐργαζόμενοι οἱ μαθηταί, συνειθί-ζουν νὰ ἀγαποῦν τὴν **ἐργασία**, ἀποκοτῶν θάρρος, γιατί βαδίζουν πάνω σὲ θετικὰ πράγματα, πνεῦμα αὐτοπειθαρχίας για-τί ἡ ἐργασία χαλυδώνει τὴ θέληση καὶ προσανατολίζει σὲ ἠθικούς ὁρίζοντες, ἐκ-πληρώνει βιολογικούς σκοπούς, διότι μὲ τίς κινήσεις βοηθεῖ στὴν τόνωση τῶν μυ-ῶν καὶ στίς ἄλλες ἐσωτερικὲς λειτουρ-γίες, ἀλλὰ ἡ ἐκτίμησή της εἶναι μεγάλη, διότι ἀποτελεῖ καὶ μέσον ἐκφράσεως τῶν ἱκανοτήτων.

Μὲ τὰ **ἐκθέματα παραγωγῆς** ἀπο-κοτῶν οἱ μαθηταὶ συγκεντρωμένους οἰκο-νομικὲς γνώσεις καὶ ἀγαποῦν τὴν πα-τρίδα τους πού τὰ παράγει, γνωρίζουν γενικὰ τὴν ἐπάρκεια, τὴν καθυστέρηση, καὶ σχηματίζουν τὴν εἰκόνα τῆς διαβίω-σεως. Μὲ τὰ **συγκοινωνιακὰ μέσα**, σχηματίζουν γενικὰ μιὰ εἰκόνα γιὰ τὸν τρόπο ἐπικοινωνίας καὶ ἐμπορίου, καὶ ἐκτιμοῦν αὐτὰ ὡς μέσον ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῆς ἀπω-τάτης καλύβης.

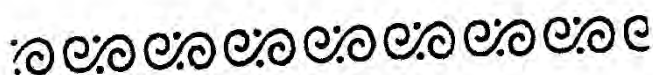
Μὲ τὰς **ἐγκαταστάσεις κινήσεως**, καταλαβαίνουν πού ὀφείλεται τὸ μυστι-κὸ τῆς εὐημερίας (πρῶτες ὕλες ὡς κι-νητήριες δυνάμεις πού διαθέτει ἡ πατρί-δα μας), καθὼς καὶ τὴν ἀναγκαιότητα γιὰ τὴν ταχύτητα, ποιότητα, ποσότητα τῶν παραγομένων ἀγαθῶν. Κι' ἂν οἱ μα-θηταὶ δὲν μποροῦν νὰ ἐκφραστοῦν γι'

αυτά, μέσα τους σχηματίζουν σίγουρα πραγματική εικόνα και δεν θεωρούν καθόλου μυστικό, τον τρόπο με τον οποίο παράγονται τα βιομηχανικά προϊόντα.

Από κοινωνικής πλευράς όφειλει, γιατί εγείρεται ή επιθυμία στα παιδιά να δημιουργήσουν και να γευθούν τα αγαθά του πολιτισμού, οι βιοποριστικές πόρτες είναι ανοιχτές μιά και είναι έτοιμα για τη ζωή, δεν δοκιμάζουν την αδεσбайότητα παρά μένουν πάντα με την αισιοδοξία, δεν επιτρέπουν να εκδλαστήσουν σπέρματα οδηγούντα στη φυγοπονία και στα αποτελέσματά της, αποτελεί τον πραγματικό αντίλαλο στο πνεύμα και αίτημα της εποχής, για τον καταρτισμό ανθρώπων για την Ε.Ο.Κ.

Αλλά και από ψυχολογική - διδακτική πλευρά όφειλει πάρα πολύ, διότι: Περνά το παιδί απ' την ακινησία και παθητικότητα στη δραστηριότητα αφυπνίζει και ικανοποιεί τα κέντρα ενδιαφέροντος, αναπτύσσει την κρίση, καθιστά τη σκέψη ώριμη και αυτόδουλη, κάνει τον άνθρωπο αυτόδύναμο μιά και αποκτάει συνείδηση των ικανοτήτων του γεννά το αίσθημα και τη δύναμη για παρόρμηση απ' τη χαρά της δημιουργίας, αλλά και βοηθάει να εξακριβωθεί

ή εξυπνάδα και απ' τα έργα - πού είναι και ασφαλέστερο - και όχι μόνο απ' τους λόγους. Καλλιεργείται το ομαδικό πνεύμα και αναπτύσσει τη δημιουργική αμύλλα και άλλα μέσα προαγωγής του ανθρώπου, όπως την αγάπη στην εργασία, τη φιλία, την αγάπη, ή συνεργασία. Επιπεδώνονται οι γνώσεις, διότι το σύνολο των έργων συνδέονται με τα μαθήματα, γίνονται καθολικώτερες οι παραστάσεις, παρέχονται πλήθος εποπτειών. Απαγκιστρώνεται και ελαφρύνεται ο νους απ' τις αφηρημένες γνώσεις και παρεμβάλλεται σαν ανασχετική δύναμη στο στείρο βερμπολισμό, απαγορεύει στο καθιερωμένο θρανίο να θεωρηθεί σαν ο μόνος τόπος, απ' τον οποίο μπορούν οι άνθρωποι να γίνουν δημιουργικοί, τέλος παρέχονται πλήθος γνώσεων κατ' ένια τον τρόπον και ικανοποιείται κατ' ολοκληρωμένο τρόπο ή αρχή της εποπτείας - αυτενεργείας και εργασίας. Στο σχολείο μας προσπαθούμε να δώσουμε στα παιδιά πολλά, από ό,τι φυσικά τους ανήκουν και έχουν δικαίωμα απ' τη ζωή, για να έχουμε κι' έμεις το δικαίωμα να ζητήσουμε από αυτά ό,τι μπορούν να μας δώσουν.

Ο ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Τοῦ κ. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΚΟΥΤΖΑΜΑΝΗ

Διδασκάλου Ποιμενικοῦ - Ἑβρου

«Ὁ Σχολικός συνεταιρισμός είναι ἡ ὑψηλότερα ἐκφρασίς τοῦ λαϊκοῦ ιδεώδους. Καθὼς βοηθεῖ τὴν συμφιλίωσιν τοῦ παιδιοῦ μετὰ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του, μετὰ τὸν ὁλικὸν κόσμον καὶ μετὰ τοὺς ἄλλους ἀποτελεῖ σχεδὸν τὸν ὅρισμόν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τοῦ 20οῦ αἰῶνος».

Κ. ΜΟΗΝ

Ἐπιθεωρητὴς Στοιχειώδους Ἑκ-
παιδεύσεως τῆς Γαλλίας

1. Ἡ σημερινὴ ἐποχὴ, ἡ ὁποία ἔχει γιὰ βασικὸ ἀξίωμα τῆς ἐνῆμερίας καὶ τῆς προόδου τῶν λαῶν τὴν συνεργασίαν σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, ἡ ὁποία παλεῖ γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐλευθερίας πάνω σ' ὅλην τὴν γῆν, ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸ Σχολεῖο νὰ ἐφαρμόζῃ μέθοδον δημοκρατικῆς ἀγωγῆς, πού θὰ καλλιεργεῖ τὴν ιδέαν τῆς ἀμοιβαίας ἐξάρτησης καὶ τοῦ σεβασμοῦ. Αὕτη ὁμως ἡ ἀπαιτήσις δὲν μπορεῖ νὰ λάβῃ ποτὲ σάρκα καὶ ὅσται, ἂν δὲν πέσῃ ἡ «δικτατορία» τοῦ δασκάλου καὶ δὲν προωθηθεῖ τὸ παιδί σὲ μιὰ αὐτόνομη, ἐνεργητικὴ στάση ἀπέναντι στὰ μορφωτικὰ ἀγαθὰ καὶ στὸν ἑαυτόν του. Ὁ Δάσκαλος πρέπει ἀπὸ κυρίαρχος νὰ γίνῃ, φίλος ὁδηγὸς καὶ προστάτης καὶ τὸ παιδί ἀπὸ ἄδουλο πλάσμα νὰ γίνῃ προσωπικότητα, ἐρευνητὴς καὶ συνεργάτης.

Οἱ μαθητικὲς κοινότητες καὶ οἱ Σχολικοὶ συνεταιρισμοὶ μέσα στοὺς εὐρεῖς πνευματικούς, κοινωνικούς καὶ ἠθικούς σκοποὺς πού ἐκπληρώνουν θέτουν τὰ θεμέλια μιᾶς νέας κοινωνίας, ἱκανῆς νὰ ἀνταποκριθῇ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς καὶ διδάσκουν ἔμπρακτα ὅτι ἡ ἔνωση, ἡ

εἰρηνικὴ συνεργασία καὶ ἡ ἀλληλοδοθή-
θεια κλείνουν καὶ αὐτὲς μιὰ δική τους δύναμιν, ἀξιόλογη καὶ σεβαστή. Ἐδῶ θ' ἀσχοληθοῦμε μετὰ τοὺς σχολικούς συνεταιρισμούς ἀπ' τὴν σκοπιὰ τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς ἐπιστήμης καὶ θὰ παραθέσουμε ἀπόψεις ἱκανῆς νὰ τονίσουν τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν συμβουλὴν τους γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς. Πάντως πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι οἱ σχολικοὶ συνεταιρισμοί, (μόνον) ὅταν τοὺς κατευθύνουν ἄνθρωποι μετὰ καλὴν πίστιν ἀποτελοῦν ἓνα μέσον ἐξαιρετόν, διὰ νὰ διδεται εἰς τὰ παιδιὰ ἀγωγή καὶ παιδεία, ἡ ὁποία θὰ ἑρρίσκεται ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τὴν σύγχρονον κατὰστασιν καὶ τὴν μελλοντικὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας».

2. Ἀνάμεσα σὲ μεθόδους πού δοκιμάστηκαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού τὰ ἀτομικὰ ιδεώδη ξέπεσαν καὶ παραμερίστηκαν ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνικότητας καὶ τῆς συνεργασίας ξεχωρίζει ὁ σχολικός συνεταιρισμός καὶ καταλαμβάνει πρωτεύουσα θέσιν. Ἡ θέσις αὕτη τὴν ὁποία κατέλαβε προῆλθε ἀπὸ τὰ κηρύγματα καὶ τὴ θερμὴ ἀκτινοβολία τῶν ἰδεῶν μεγάλων Παιδαγωγῶν (Βίβες, Κοιμένιος, Πεσταλότσι, Κερσενστάινερ, Ντιούη) πού ὤψωσαν σὰν πανανθρώπινον αἷτημα τὴν ἠθικὴ μόρφωσιν καὶ δροντοφώναξαν τὴν ἀνάγκην γιὰ μιὰ ἀδερφικὴ συνενόμωσιν πού θὰ ἐξασφάλιζε στὸν κόσμον τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πίστην, τὸν ζῆλον καὶ τὴς εὐσυνειδήτους προσπάθειες πολλῶν δασκάλων, καθηγητῶν, Παιδαγωγῶν καὶ ὁπαδῶν τῆς ιδέας αὐτῆς πού κυφορεῖται στὰ σπλάχνα τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς.

και γεννιέται για την αναγέννηση της ανθρωπότητας, την παγκόσμια συνεργασία και την πανανθρώπινη αλληλεγγύη.

Ο Σχολικός συνεταιρισμός είναι οργανισμός που τόσο ευγλωττα απέδειξε στην πράξη πώς δεν είναι ξένος από τη σχολική ζωή, αλλά το κέντρο γύρω από το οποίο μπορεί να κινηθεί ο δάσκαλος και ο μαθητής για να καλυτερέψουν την σχολική ατμόσφαιρα και να προωθήσουν σε ευρίωνες συνθήκες καταστάσεις που στέκονται αντιμέτωπες στην πρόοδο, την εξέλιξη, και την ανάπτυξη. «Ο συνεταιρισμός και η παιδεία είναι δυο μορφές της ίδιας ιδέας είναι δυο φτερούγες για την ίδια πτήση, την πτήση προς την ανθρωπινή πρόοδο» είπε ο M. Golumien. Και η γνώμη αυτή δεν είναι υπερβολική, αλλά μια ζωντανή αλήθεια που με την αυταπόδεικτη σοβαρότητα και βαρύτητά της προωθεί και ολοκληρώνει τις αγαθές σχέσεις δασκάλου και μαθητού, ατόμου και κοινωνίας, πολιτείας και Παιδείας.

Ο Σχολικός συνεταιρισμός είναι σύστημα σχολικής ζωής που υπηρετεί αδιάσπαστα και αποτελεσματικά όλα τα αίτήματα της Παιδαγωγικής και της διδακτικής και ανταποκρίνεται στο πνεύμα και τα αίτήματα της εποχής μας.

3. Η προσφορά του μαθητικού συνεταιρισμού στον τομέα της Παιδαγωγικής είναι ανυπολόγιστη. Δεν υπάρχει κοινωνική αρετή που να μην καλλιεργείται αποτελεσματικά και ήθικη αξία που να μην τονίζεται και να μην επιβάλλεται στην συνείδηση των παιδιών σαν απαίτηση προϋπόθεση καλής λειτουργίας στην άγνη αυτή παιδική δημοκρατία. Οι κοινωνικές αρετές της συνεργασίας, της φιλαλληλίας, της δικαιοσύνης, του σεβασμού και της αλληλεγγύης ζυμώνονται με την πράξη, καρποφορούν στην ψυχή και γίνονται μόνιμο κτήρια των παιδιών όχι από κάποιο αυθαίρετο καταναγκασμό ή μια μεθοδική τακτική του δασκάλου, αλλά σαν έκφραση προσαρμογή και υπαγωγή σε νόμους που τους έχουν θέσει και κατανοήσει τα ίδια. Μια τέτοια όμως αφομοίωση και θεμελίωση αρετών γίνεται ή αργά της απολύτρωσης του παιδιού

από τα καταθλιπτικά δεσμά της βίας και της καταπίεσης και του δίδει το πρόνομο της αληθινής ελευθερίας που πρέπει να του δοθεί χωρίς καθυστέρηση πια από όσους πιστεύουν στην αυτοτέλεια και την αυτονομία της ψυχής του. Η ελεύθερη αυτή και υπεύθυνη ανάληψη καθηκόντων γίνεται το φυτώριο μέσα στο οποίο ανθίζουν άνετα και βρίσκουν δημιουργική διέξοδο έσωτερικές κλίσεις και δυνάμεις, που χωρίς τη δράση στο συνεταιρισμό θα έμεναν ίσως πιεσμένες, αφανέστες ανεκμετάλλευτες και θα ξεσπούσαν πότε - πότε από τα μυστικά τους θάλασσες ανεξήγητες έκδηλώσεις απειθαρχίας και αταξίας, που θα τάραν την γαλήνη και την οργανωμένη παιδική σχολική ζωή, ενώ παράλληλα όσοι εκλέγονται για διάφορα αξιώματα αλλά σηκώνουν ευθύνες, πράγμα το οποίο γίνεται ή αφετηρία και η αιτία χάρις στην οποία βρίσκει πρόσφορο έδαφος για να αναπτυχθεί το συναίσθημα της ευθύνης, το οποίο οδηγεί ταυτόχρονα την υπομονή και την επιμονή για την κατάκτηση, απόκτηση και κατασκευή του περισσοτέρου, καλλιτέρου και τελειότερου. Και το αυτό συμβαίνει γιατί «βλέπουν (τα παιδιά) στην πράξη, πώς κάποια έργα, που θέλουν να έχουν διάρκεια και αξία απαιτούν υπομονή και άποψιση». Το σύστημα αυτό ολοκληρώνεται και προάγει τον παιδονομικό θεσμό της μαθητικής αυτοδιοικήσεως, ο οποίος λυτρώνει τον δάσκαλο από το άχαρο έργο του απολύτου αρχοντα και ικανοποιεί ψυχολογικές ανάγκες της παιδικής ψυχής που συντελούν στην ψυχική υγεία και στην ολοκλήρωση του χαρακτήρα. Τέλος πλούσια είναι η προσφορά του και στην αισθητική αγωγή των συντεταγμένων με την αδιάκοπη φροντίδα για τον εξωραϊσμό του σχολείου εξωτερικά και εσωτερικά.

4. Στα πλατιά πλαίσια του Σχ. συνεταιρισμού βρίσκουν εφαρμογή και οι νεώτερες διδακτικές μέθοδοι. Το βασικό αξίωμα της παιδαγωγικής του Οβιδίου Ντεκρολύ. «Το σχολείο για τη ζωή με τη ζωή» και τα «κέντρα ενδιαφέροντος» που ζητεί μπορούν να βρουν σ' αυτόν την

πιό απλή, στέρεη και χωρίς αντικατάσταση οργάνωση που θα βοηθήσει σε μία απρόσκοπτη εφαρμογή τους. Τα οικονομικά μέσα έξω από αυτά που παρέχονται από τα κάθε είδους έσοδα του Σχ. συνεταιρισμού επιτρέπουν την προμήθεια του Σχολείου με σχολικό τυπογραφείο, το οποίο είναι ή βασική ανάγκη στο «Σύγχρονο σχολείο» του Ζωρζ Φρενέ που επιδιώκει με τα ζωτικά ενδιαφέροντα της σχολικής ζωής την αποδέσμευση του εσωτερικού κόσμου των παιδιών με ελεύθερη έκφραση. Ο πυρήνας της ελεύθερης ένωσης των μαθητών και η κοινή οργάνωση των εργασιών τους προετοιμάζει το σχολικό κλίμα για διδασκαλία με ομάδες σύμφωνα με τις αρχές του Ροζέ Κουζινέ.

Οι θεμελιώδεις αρχές της διδακτικής ενεργείας του νέου Σχολείου, της εργασίας, της αυτενεργείας, της εποπτείας βρίσκουν το κατάλληλο κλίμα μέσα στο οποίο θα εφαρμόσουν με τρόπο φυσικό και άδυστο. Με την ζωντανή, την απλή, την ανάλογη με τις δυνατότητες των παιδιών οργάνωση, με τους θετικούς σκοπούς, με τις συνεχείς δυσκολίες που παρουσιάζονται στην ελεύθερη δράση και την εύρεση νομίμων τρόπων που ικανοποιούν τους σκοπούς, τις ανάγκες, τις κλίσεις και τα διάφορα βάζει σε κίνηση ολόκληρη την παιδική προσωπικότητα, που εργάζεται αυτοπροαίρετα και κεντρίζει αδιάκοπα για μία νέα και δημιουργική έρευνα.

Με το σύστημα της αλληλογραφίας και της επικοινωνίας που έχει καθιερωθεί στους σχολικούς συνεταιρισμούς «δίνεται μια θαυμάσια ευκαιρία στα παιδιά να μελετούν με συνεργασία λ.χ. τα έθιμα, τις παροιμίες, τις φορεσιές, τα τραγούδια, την ιστορία της ιδιαίτερης πατρίδας τους, τα προϊόντα και το φυσικό περιβάλλον της, για να τα κάνουν όλα αυτά γνωστά στα παιδιά των άλλων σχολείων.

Όλα τα μαθήματα πλαταινουν και εμβαθύνονται άριστα με τις αφορμές που δίνονται. Τα φυσιογνωστικά μαθήματα διδάσκονται ευκολότερα, ενώ παράλληλα ή εργασία στο σχολικό κήπο προσφέρει πρακτικές γνώσεις στο παιδί της πόλης

και δίνει το αγροτόπουλο με τη γη και το κάνει ν' αδιαφορή για τις ανέσεις της πόλης. «Το γλωσσικό μάθημα κερδίζει πολύ από την ανάγκη των παιδιών να διατυπώνουν σωστά και με σαφήνεια τα νοήματά τους, είτε πρόκειται να συντάξουν τον κανονισμό του συνεταιρισμού τους, είτε να εκθέσουν τις εργασίες τους, είτε να αλληλογραφήσουν με άλλα σχολεία, με εμπόρους ή με την Κοινότητα κτλ. Οι τυπογραφικές εργασίες, που αναλαμβάνουν πολλοί σχολικοί συνεταιρισμοί, καλλιεργούν εξαιρετικά την προσοχή, την ορθογραφική ικανότητα, την παρατηρητικότητα. Τα μαθηματικά, οι λογιστικές γνώσεις, ή χειροτεχνία θεμελιώνουν τον σχολικό συνεταιρισμό, αλλά συγχρόνως και στηρίζονται στερά επάνω σ' αυτόν».

5. "Απειρες φορές ακούμε και άλλες τόσες λέμε ότι οι κατακτήσεις του σύγχρονου πολιτισμού τείνουν να θάψουν μέσα στο άγχος και την αβεβαιότητα την ευτυχία του ανθρώπου. Ο άνθρωπος αδέσβαιος, αμήχανος έφτασε σε αδιέξοδο: κέρδισε τον κόσμο και έχασε την ψυχή του. Μολονότι είναι νικητής νοιώθει νικημένος. Κι όμως θα μπορούσε να εξαγνιάσει την αρχή μιας νέας ζωής, πολύ καλύτερης, αρκεί να σχημάτιζε μία νέα αντίληψη για τις ανθρώπινες σχέσεις. Από ποθ όμως πρέπει να ξεκινήσει μία τέτοια προσπάθεια; Ασφαλώς από την Παιδεία. Όμως τα θεμέλια της Παιδείας πρέπει να είναι φτιαγμένα από τα πιο ακριβά υλικά που θα είναι ζυμωμένα με τις πιο πλατιές πρακτικές και ήθικες αξίες. Χρειάζεται σύστημα, μέθοδος και κατεύθυνση άγωγής συγχρονισμένη που στον πυρήνα τους και στον σκοπό τους θα υπηρετείται και θα καλλιεργείται η συνειδητοποίηση της αξίας που υπάρχει στην κοινωνικότητα, τη συνεργασία και την όσο γίνεται πλατύτερη αλληλεγγύη. Για μία τέτοια άγωγή, κοινωνική αγωγή και κοσμοπολιτική ανύψωση προσφέρεται για την παιδική και την πρώτη εφηβική ηλικία ο Σχολικός συνεταιρισμός. Ίσως σε μερικούς αυτό να φαίνεται πρόχειρη λύση, όμως δε μ'ήν λησμονούν ποτέ ότι, όταν προσπαθούμε

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΤΟΥ Κ. ΠΑΝΤΕΛΙΑΔΗ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ
Διδασκάλου Νέου Ἀγιονερίου - Παιονίας

ΟΙ ΟΜΑΔΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

1. Γενικές πληροφορίες, διαπιστώσεις και κρίσεις

Α'. Ἡ διαδικασία τοῦ πειραματισμοῦ

1. Βιβλιογραφία: «Τὸ σύστημα καταμερισμοῦ ἐργασίας σὲ συνεργαζόμενες ομάδες» τοῦ Α. Παπανδρέου καὶ «Γενικὴ διδακτικὴ» τοῦ Α. Τσίριμπα.

2. Σχολικὲς προϋποθέσεις: Γραφικὴ ὀλῃ = ἀρκετὴ, Βοηθητικὰ βιβλία = ἐπαρκῆ, Ἑποπτικὰ μέσα = ἀνεπαρκῆ, Φοίτηση τῶν μαθητῶν = τακτικὴ.

3. Προγραμματισμὸς τῶν ἐνοτήτων = Ναι.

4. Ἐφαρμογὴ καινοτομίας: Προπαρασκευαστικὸ στάδιο = 1 μῆνας. Περίο-

δος συστηματικῆς ἐφαρμογῆς = 6 μῆνες.

5. Ἐλεγχος ἀποτελεσμάτων: Ἀνὰ διμήνο.

Β'. Τὰ κριτήρια καὶ τὰ τεκμήρια τῆς ἐπιτυχίας

1. Ἐπιδόσεις τῶν μαθητῶν:	
α) Ἀρίστη ἐπίδοση: μαθητὲς	7
β) Κανονικὴ ἐπίδοση: μαθητὲς	20
γ) Μετρία ἐπίδοση:	12
δ) Ἀνεπαρκὴς ἐπίδοση:	2
Σύνολον μαθητῶν	41

2. Τεκμήρια ἀξιολόγησης:

α) Ἑρωτόλογιο ἐργασίας =	Ναι
β) Βιβλίον παρατηρήσεων =	Ναι
γ) Γραπτὲς ἐργασίες μαθητῶν =	Ναι
δ) Ἐξάντληση τῆς ἐτησίᾳ διδασκείας ὀλῃς =	Ναι

Γ'. Οἱ συντελεστὲς ἐπιτυχίας

1. Ἀριθμὸς φοιτῶντων μαθητῶν = 41.
2. Θεμελίωση τῆς ἐφαρμογῆς = Ὑπῆρχαν ἐλλείψεις.
3. Διάγνωση τῶν μαθητῶν.
 - α) Νοσητικὴ καθυστέρηση: 2 μαθητῆς.
 - β) Σχολικὴ καθυστέρηση: 3 μαθητῆς.
 - γ) Σχολικὴ προσαρμογὴ: Κανεὶς δὲν παρουσίασε ἀνωμαλία.
4. Συνεργασία μὲ τοὺς ἄλλους δασκάλους καὶ τοὺς γονεῖς = Ἀποδοτικὴ.
5. Κατοχὴ τῆς μεθόδου = πλήρης.
6. Ἐλεγχος γραπτῶν ἐργασιῶν = τακτικὸς.

Δ'. Συμπεράσματα

1. Ἡ μέθοδος εἶναι ἀποδοτικὴ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γενικὴ Παιδαγωγικὴ Ἐξαρχοπούλου
2. Σχολικοὶ συνεταιρισμοὶ Φ. Τζωρτζάκη
3. Ὁδηγητικὴ Σ. Παγιατάκη
4. Ἀρθρον τοῦ Γάλλου Μ. Golomlen
5. Ἀρθρον τῆς Φ. Τζωρτζάκη (Δελτίον Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου) Μάιος 1965
6. Φάρος - Νέος δάσκαλος (Ἰανουάριος 1962).

2. Η μέθοδος δὲν ἔχει μειονεκτήματα.
3. Η μέθοδος ἐπιδέχεται παραλλαγές
ὡς πρὸς τὴ σύνθεση καὶ τὴ διάρχεια
τῶν ομάδων, τὴν ἔκταση τῆς ἐφαρμογῆς
καὶ τὸν τρόπο τῆς ἐφαρμογῆς.

2. Λεπτομερὲς ἔκθεσις τοῦ πειραματισμοῦ

Α'. 'Η θεωρία τῆς μεθόδου

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου τοῦ καταμερισμοῦ τῶν μαθητῶν σὲ συνεργαζόμενες ομάδες μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ σ' ὅλα τὰ σχολεῖα μας. Καθένας ἀνάλογα μὲ τὰ μέσα πού διαθέτει, σύμφωνα μὲ τίς τοπικὲς συνθήκες κι ἀντίστοιχα μὲ τὴν πνευματικὴ στάθμη τῶν μαθητῶν του θὰ προσαρμόσῃ ἀναγκαστικὰ τίς διδακτικὲς του ἐνέργειες. Τὸ τελικόν, πάντως, ἀποτέλεσμα σ' ὅλες τίς περιπτώσεις θὰ εἶναι τὸ ἴδιον. Θὰ μείνουν ἐκπληκτοὶ ἀπὸ τ' ἀποτέλεσμα ὅσοι πειραθοῦν νὰ τὴν ἐφαρμόσουν.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἐγὼ, ὥστε ἀπὸ τὴν ὑποκίνηση καὶ καθοδήγηση τοῦ Σοῦ μας κ. Ἐπιθεωρητῇ γιὰ διδακτικούς πειραματισμούς, ἐφάρμοσα τὴ μέθοδο τοῦ καταμερισμοῦ τῶν μαθητῶν σὲ συνεργαζόμενες ομάδες κατὰ τὸ σχολικόν ἔτος 1964-65 στὴν Ε' τάξη τοῦ σχολείου μου. Ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτὴ κατέληξα στίς ἑξῆς διαπιστώσεις:

Ἡ πρωτοβουλία καὶ ἡ αὐτενέργεια τῶν μαθητῶν ἀναπτύσσονται σὲ ἰδεώδη βαθμό. Οἱ καθυστερημένοι μαθητὲς συμπορεύονται μὲ τοὺς προχωρημένους. Ἡ λεκτριζοῦνται οἱ γνωστικὲς κερατὲς ὧν τῶν παιδιῶν. Ἡ αὐτοπεποίθησις, ἡ ἐμπιστοσύνη δηλ. στίς ἴδιες δυνάμεις τους, γίνεται κίνητρο μορφωτικὸ ἀξιόλογο.

Ἡ μέθοδος αὐτὴ, ἐπίσης, συντείνει στὴν κοινωνικὴ ἀγωγή τῶν μαθητῶν μας, πού, ἀπὸ φυλετικὴ ἰδιοσυγκρασία, εἶναι δύσκολη στὴ συνεργασία καὶ τὴν ὁμαδικὴ διαδίωσις, κι ἔμμονο προσκολλημένοι στίς ἀτομικὲς τοὺς γνώμες.

Μέσα ὅμως στὴ συνεργαζομένη ομάδα θ' ἀναγκασθῇ τὸ κάθε παιδί - μέλος - νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴ σωστότερη γνώμη, θὰ ἐνδιαφερθῇ γιὰ τὴν καλύτερη ἀπόδοσις τῆς ομάδας του, μέσα στὴν ὁποία τὸ ἀτομικόν του ἀποτελεῖ μὲν αὐθυπόστατο στοιχεῖο, ἀλλὰ καλεῖται ν' ἀναπτύξῃ ὅλες

τοὺς τίς δυνάμεις γιὰ νὰ συνεισφέρῃ στὴν ἐργασία ὧν. Μὲ τὴν κοινὴ ἐργασία προωθείται σὲ μιὰ εὐσυνειδητὴ αὐτοπειθαρχία γιὰ κοινὸ σκοπὸ. Ἡ εἰλικρίνεια ἐμπεδώνεται κι ἐπιτυγχάνεται ὁ παραμερισμὸς τοῦ ἐγὼ χάριν τῶν ἄλλων.

Καλλιεργεῖται ταυτόχρονα εὐγενὲς ἀμιλλὰ ἀνάμεσα σιγὰς μαθητῆς, οἱ ὁποῖοι προκαλοῦνται ν' ἀναπτύξουν τίς πνευματικὲς τοὺς δυνατότητες, πρᾶμα πού θὰ συντελέσῃ καὶ στὴν ἐξέλιξη τῆς δημιουργικῆς τοὺς πρωτοβουλίας.

Β'. 'Η πρακτικὴ τῆς μεθόδου

Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς μεθόδου δὲ χρειάζονται πολλὰ μέσα. Ἡ ἔλλειψη μέσων δὲν πρέπει νὰ ματαιώσῃ τίς ἀπόπειρες γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς. Μ' ἓνα ἐριμηνευτικὸ λεξικὸ καὶ μιὰ παιδικὴ ἐγκυκλοπαίδεια μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἀσκή. Σιγὰ - σιγὰ θὰ βρεθῇ τρόπος πλουτισμοῦ τῆς πενιχρῆς μαθητικῆς βιβλιοθήκης. Ἐγὼ γιὰ βοηθήματα χρησιμοποίησα τὴν παιδικὴ ἐγκυκλοπαίδεια «Ὁ θησαυρὸς τῶν γνώσεων» καὶ μιὰ συλλογὴ ἀπὸ σχολικὰ ἐγχειρίδια διαφόρων συγγραφέων.

Ἀρχικὰ ἐγίνε ἡ συγκρότηση τῶν ομάδων ἀπὸ 4 ἕως 6 μαθητῆς. Μέσα στὴν ομάδα δὲν ὑπάρχει ὁμοιογένεια πνευματικὴ, ἀλλὰ οἱ μαθητῆς ἔχουν διαφορετικὲς ἱκανότητες. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν οἱ ἀδιάφοροι τείνουν σιγὰ - σιγὰ ν' ἀφομοιωθοῦν μὲ τοὺς καλοὺς κι ἐπέτυχ' ἔτσι μιὰ γενικὴ ἄνοδος τῆς πνευματικῆς μέσης στάθμης ὧν τῶν μαθητῶν. Στὴ συγκρότησίν τους ὁμῶς ἔλαβα ὑπ' ὄψιν μου τὴ γειτνίαση τῶν κατοικιῶν τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ μποροῦν μ' εὐχέρεια νὰ συνεργασθοῦν στὰ σπίτια τους.

Ἀν καὶ ἀπὸ ὁρισμένους θεωρητικούς, ὅπως ὁ Cousiniet προτείνεται οἱ ομάδες νὰ συγκροτηθοῦν χωρὶς ἀρχηγούς, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάδειξη ἀρχηγοῦ σὲ κάθε ομάδα. Σὰν τέτοιους, λοιπόν, ἐπέλεξα μαθητῆς πού ὑπερτεροῦσαν καὶ πού διέθεταν ἰδιαιτέρως πνευματικὲς ἱκανότητες. Τοὺς μαθητῆς αὐτοὺς - ἀρχηγούς -, τοὺς κατέστησα ὑπεύθυνους γιὰ τὴν ἐπίβλεψη τῆς ομάδος τους. Αὐτὸ τὸ θεώρησα σὰν ἀπαραίτητο, γιατί ὁ ἀρχηγός, ὡς ἱκανότερος, θὰ παί-

στη ρόλο πρωτεύοντα στη διδακτική επεξεργασία των ενότητων από την ομάδα. Αύτος θ' ανατρέξει να βρή βοηθήματα και πηγές και θα δρίση την ύλη, που θα έτοιμάσει κάθε μέλος της ομάδας.

Για την προπαρασκευή κάθε διδακτικής ενότητας από τις ομάδες χρονικό διάστημα περίπου 15 ημερών, ήταν απαραίτητο. Έτσι ο αρχηγός 15 ημέρες ενωρίτερα από την ημέρα της προσφοράς στην τάξη, αφού μάθαινε ποιά διδακτική ενότητα θα διαπραγματευθεί ή ομάδα του, έκανε τον καταμερισμό σ' επί μέρους ενότητες της ύλης ως εξής: θέση και όρια, έδαφος, κλίμα, προϊόντα, ιστορία, έκταση, πληθυσμός, πόλεις κ.ο.κ. Στο χρονικό αυτό διάστημα οι μαθητές - μέλη - ασχολούνται με τη συλλογή πληροφοριών και ύλης. Η ύλη αυτή μάλιστα αντιγράφεται σε ιδιαίτερο τετράδιο για συστηματικότερη προπαρασκευή. Επίσης συνηθίζουν στην αναζήτηση πληροφοριών (σχετικών) κι από ανθρώπους που έχουν άμεση εμπειρία, για τον πλουτισμό και τη διεύρυνση των γνώσεών τους. Έκρινα σκόπιμο, τέλος, όπως οι μαθητές προδούν και στη συλλογή φωτογραφιών από εφημερίδες ή περιοδικά, κάρτ - ποστάλ κλπ. για την εποπτικοποίηση των διδασκομένων.

Αυτή ήταν η προπαρασκευαστική εργασία κάθε μέλους της ομάδας. Χρειάζεται όμως, σε συνέχεια, η συνεργασία για τη λεπτομερή επισκόπηση της διδακτικής ενότητας επάνω στον χάρτη. Αυτή γίνονταν παρουσία του αρχηγού σ' ελεύθερη ώρα και στο σπίτι κάποιου μέλους ή κατά τα ελεύθερα απογεύματα στο σχολείο. Όταν διαπιστώνονται ελλείψεις, γινόταν κι άλλη συγκέντρωση. Την εύθυνη είχε πάντοτε ο αρχηγός.

Έδωσα με τα έκτεθέντα μιά σύντομη εικόνα για τον τρόπο της προπαρασκευής των ομάδων επάνω σε μιά διδακτική ενότητα. Τη διδακτική αυτή ενότητα στην τακτή ώρα του μαθήματος και μπροστά στην τάξη, την προσέφερε η ομάδα. Εγώ έπερνα θέση παρατηρητή.

Την ομάδα την παρουσίαζε ο αρχηγός, προσφωνώντας το όνομα κάθε μέλους της με τη σειρά.

Αμέσως, ύστερα, άρχιζε η εξέταση της διδακτικής ενότητας, με ανακοινώσεις των μελών της ομάδας και ο αρχηγός συμπλήρωνε, τι παρέλειψαν τα μέλη.

Εγώ περιορίζομαι μόνον στις αναγκαίες επεξηγήσεις ή στις λύσεις των άποριών.

Στο τέλος η ομάδα παρουσίαζε τις χαρτογραφικές της εργασίες, σχετικά με τη διδαχθείσα χώρα, και το προσκομιθέν εποπτικό υλικό. Ός προς το ρόλο μου κατά τη διάρκεια του μαθήματος θα σχηματίζε, ύστερ' απ' αυτά, κανείς τη γνώμη, ότι ήμουν δουδός πρόσωπο, χωρίς να προσφέρω τίποτα, αφού όλες τις εργασίες αναλάμβαναν τα παιδιά. Επομένως άχρηαστη ήταν και η προετοιμασία μου. Λάθος. Ήμουν πάντοτε προπαρασκευασμένος για να παρεμβαίνω όταν χρειαστή, να συμπληρώνω, δίνοντας κάτι περισσότερο από τα παιδιά, και να επεξηγώ ασάφειες κι άπορίες.

3. Κριτική της μεθόδου και συμπεράσματα

Χωρίς επιφύλαξη μπορώ να ισχυρισθώ πως η μέθοδος αυτή δίνει στα παιδιά την εύκαιρία να αναπτύξουν το της επίδοσής τους.

Πρωτοδουλία κι ελεύθερη πνευματική ενέργεια των παιδιών βρίσκουν έκτεταμένη εφαρμογή.

Η μονοτονία της διδασκαλίας με τις εκμαιεύσεις των απαντήσεων και την από «καθέδρας διδασκαλία» έκτοπίζεται.

Η αυτοκυριαρχία και το συναίσθημα της εύθυνης γίνονται βιώματα, το δε κοινωνικό συναίσθημα καλλιεργείται όσο με κανένα άλλο τρόπο.

Καλλιεργείται επίσης η φιλοτιμία των παιδιών, και η ευγενής άμιλλα γίνεται σπουδαίο κίνητρο μάθησης.

Ο πνευματικός όρίζοντας των μαθητών διαρκώς ερύνεται: και τα μορφωτικά τους διαφέροντα ισχυροποιούνται με την προσωπική τους έρευνα.

Τέλος συνηθίζουν στην άντληση γνώσεων από πηγές, χωρίς τη μεσολάβηση άλλων, κι αποκτούν έτσι δική τους δυνατότητα για την υπεύθυνη και θαρραλέα αντιμετώπιση της ζωής.

Η ΝΟΗΣΙΣ

ΚΑΙ ΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΔΙΔΑΚΤΙΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΗΣ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Γ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ

Διδασκάλου Ν. Μουδανίων

«Εἰ τὰλλ' ἀφαιρεῖν ὁ πολὺς εἶπεν χρόνος ἡμῶν,
το γέ φρονεῖν ἀσφαλέςτερον ποιεῖ».

Μένανδρος

Εἰς τὸ συνειδησιακὸν πεδίον τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας λαμβάνουν χώραν ὑψίσται ψυχικαὶ λειτουργίαι, μεταξύ τῶν ὁποίων εἶναι, ἡ ἀφαίρεσις, ἡ σύγκρισις, ἡ σύνδεσις καὶ ἡ γενίκευσις. Ἐργασίαι διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἡλικίας του, εἰς τὴν ὁποίαν προστίθεται ἡ πείρα, σχηματίζει τὰς ἐννοίας, τῶν ἐν τῇ φύσει πραγμάτων ἢ γεγονότων καὶ καθορίζει τὴν μεταξύ των σχέσιν. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ δημιουργεῖται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀνωτέρω γνῶσις.

Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὑποτυπώδης. Ἀρχεται δὲ ἀναπτυσσομένη ἀπὸ τοῦ 16ου ἔτους καὶ συντελεῖται κατὰ τὸ 20όν ἔτος, ὅποτε συμπληροῦται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐγκεφάλου. Βαίνει δὲ τοῦ λοιποῦ εἰς ἀξέουσαν κλίμακα. Τοῦτο παραδέχεται καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, λέγων: Πρεσβύτεροι γινόμενοι μᾶλλον νοῦν ἔχομεν.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀκόμη παιδί, βλέπων τὸν σκύλον τῆς οἰκίας του, δύναται μὲ μεγάλην εὐχέρειαν νὰ τὸν διακρίνη ἀπὸ τὸ πρόβατον ἢ τὴν γάταν. Βραδύτερον ἀφοῦ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς οἰκίας του καὶ περιέλθῃ ὅλο τὸ χωρίον του, γνωρίζει καὶ ἄλλους σκύλους μὲ διάφορα χρώματα, ἀναστήματα καὶ πάχνη. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ξεχωρίσῃ μεταξύ ὅλων τῶν ἄλλων σκύλων τὸν ἰδικόν του. Ἀργότερον δὲ ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν σχολικὴν ἡλικίαν καὶ προσέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον διδάσκεται περὶ σκύλου καὶ μανθάνει ὅτῳ, ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ καὶ ποικίλα εἶδη σκύλων, ὡς τὰ λουλοῦ, τὰ δίγκο, τὰ λυκόσκυλα κ.ἄ. Ἀπὸ τὰ διάφορα εἶ-

δη σκύλων ποὺ ἐδιδάχθη ἐξάγει τὰς ὁμοιότητας ἢ τὰς διαφορὰς τούτων καὶ σχηματίζει τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐννοιαν τοῦ σκύλου.

Ἄν τοῦ ἐπιδειχθῇ εἰκὼν σκύλου «φέρμας» καὶ τοῦ ζητηθῇ νὰ εἴπῃ, τί εἶναι τὸ εἰκονιζόμενον, ἀπαντᾷ μετὰ θεβαιότητος, ὅτι τὸ εἰκονιζόμενον εἶναι σκύλος. Ἐρωτώμενος δὲ πόθεν συμπεραίνει τοῦτο. Ἀπαντᾷ. Ἀπὸ τὸ σῶμα, τὴν κεφαλὴν, τὴν οὐράν καὶ γενικὰ ἀπὸ κάτι ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ἀδυνατεῖ νὰ προσδιορίσῃ ἐπακριβῶς.

Ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου προκύπτει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον εἶχε στενὴν γνῶσιν περὶ σκύλου. Διὰ τοῦτο καὶ ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ ξεχωρίσῃ τὸν σκύλον τῆς οἰκίας του ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα, λόγῳ τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων (οὐράς, κεφαλῆς κ.ἄ.). Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ἠδύνατο νὰ ξεχωρίσῃ τοῦτον ἐκ μόνου τοῦ χρώματος ἢ τοῦ μεγέθους.

Κατὰ τὴν φοίτησίν του εἰς τὸ σχολεῖον, ἔμαθε περισσότερα εἶδη τῆς οἰκογενείας σκύλου καὶ ὁτῳ ἐσχημάτισεν εὐρεῖαν γνῶσιν περὶ τοῦ σκύλου, ἔνεκεν τῆς ὁποίας ἐδήλωσε, ὅτι τοῦτος ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος τῶν «Φέρμας».

Ἡ τοιοῦτου εἶδους ἐνέργεια, ἡ ὁποία ἔλαβεν χώραν εἰς τὸ πρόσθιον κέντρον τοῦ ἐγκεφάλου, τὸ περιλαμβάνον τοὺς μετωπιαίους λοβούς, ἐνθα ἐδράζεται ὁ νοῦς, διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐννοιῶν καὶ ἐν προκειμένῳ τοῦ σκύλου, λέγεται νόησις.

Ὅθεν νόησις λέγεται ἡ πνευματικὴ λειτουργία κατὰ τὴν ὁποίαν συντελεῖται ἡ ἀνωτέρα γνῶσις, διὰ τῆς κατανόσεως τῶν διαφόρων ὄντων, γεγονότων καὶ τῆς σχέσεώς των πρὸς ἄλλη-

λα. Τοιουτοτρόπως ἐξάγεται ἡ ἔννοια.

ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΝΝΟΙΩΝ

Τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν φύσιν ὄντα ἢ γεγονότα, εὐθὺς ὥς περιέλθουν εἰς γνῶσιν ἡμῶν, διὰ τῶν διαφόρων αἰσθήσεων (ἀκοῆς, ἀφῆς κ.λ.π.) σχηματίζονται εἰς τὸν νοῦν αἱ παραστάσεις τῶν. Μετὰ ταῦτα ἐπακολουθεῖ ἰδιότυπος ἐργασία τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἐξάγει ἐκ τῶν παραστάσεων τὰς ἐννοίας. Αἱ ἐξαγόμεναι ἐννοιαὶ εἶναι ἐντελῶς διάφοροι τῶν κατ' αἰσθῆσιν ἀντιλήψεων δεδομένου, ὅτι, τὰ ἐπὶ μέρους γνωρίσματα τούτων ἀπαλείφονται, ὥς ἐπὶ παραδείγματι, τὸ χρῶμα, τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος. Ἐναπομένουν δὲ τὰ κύρια καὶ τὰ πλεον οὐσιώδη γνωρίσματα τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν τὰς διαφόρους ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι γενικῶς προάγουν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν καθ' ὅλου ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἐννοίας τοῦ σκύλου παρέστη ἀνάγκη νὰ γίνουν ὀρισμένοι πνευματικαὶ λειτουργίαι. Τοιαῦτα εἶναι ἡ ἀπομόνωσις τῶν κοινῶν γνωρισμάτων καὶ ἡ ἀπόρριψις τῶν μὴ κοινῶν ἢ τῶν ἐπουσιωδῶν π.χ. τὸ χρῶμα, τὸ μέγεθος, τὸ θάρος κ.ά. Τοῦτο δὲ ἔγινε διὰ τῆς ἀφαιρέτικῆς ἱκανότητος τοῦ νοός, ὁ ὁποῖος προέβη αὐτομάτως εἰς τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν ἀναμνήσεων ἐκείνων αἵτινες προκαλοῦν τὸ διαφέρειν τῆς γνώσεως τῆς ἐννοίας τοῦ σκύλου. Μετὰ τὴν σπουδαίαν αὐτὴν ἐργασίαν, ὁ νοὺς (νόησις) προβαίνει εἰς ἄλλην ἐνέργειαν διὰ τῆς ὁποίας συγκεντρώνει ὅλα τὰ κοινὰ γνωρίσματα τὰ ὁποῖα συγχωνεύει εἰς μίαν καὶ μόνην παράστασιν τὴν καλουμένην γενικὴν ἐννοίαν «σκύλος».

Ἡ τοιαύτη ἐργασία τῆς συνδέσεως καὶ συγχωνεύσεως τῶν κοινῶν γνωρισμάτων εἰς μίαν ἐννοίαν, εὐρισκομένην ἐκτὸς χώρου καὶ χρόνου καὶ ἀπηλλαγμένην τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων, λέγεται γενίκευσις.

Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων, ἦτοι τῆς ἀφαιρέσεως καὶ τῆς γενικεύσεως ἀπαλείφεται ἐντελῶς ἡ παράστασις καὶ παραμένει εἰς τὸ πεδίου τῆς συνειδήσεως (φαντασίας) μόνον ἡ λέξις σκύλος. Διὰ τῆς λέξεως ταύτης, διατυποῦμεν τὴν ἐννοίαν τοῦ σκύλου, πᾶν ὅπερ παρέχει μεγάλην εὐκινήσιαν εἰς τὴν διανοήσιν.

Εἶδη ἐννοιών καὶ τρόπος γενέσεώς τούτων

Αἱ ἐννοιαὶ ἄλλοτε μὲν εἶναι ἀτομικαὶ καὶ ἄλλοτε γενικαί.

Ἀτομικαὶ ἐννοιαὶ εἶναι ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς πολλὰ ὁμοειδῆ ἀντικείμενα ἢ ἰδιότητας. Τοιαῦται δὲ εἶναι π.χ. τοῦ προβάτου, τοῦ ἀστέρος τοῦ ὄρου, τοῦ καλοῦ, τοῦ κακοῦ κ.ά.

Αἱ ἐννοιαὶ ὥς πρὸς τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον γεννῶνται εἶναι, ἄλλοτε μὲν ψυχικαὶ καὶ ἄλλοτε λογικαί.

Ψυχικαί. Κατ' αὐτάς διὰ σειρᾶς φυσικῆς διανοήσεως ἀποκτῶμεν σειρὰν γνώσεων ὁμοειδῶν πραγμάτων, συγκρίνομεν, ἐξαγομεν διαφορὰς καὶ ὁμοιότητας καὶ οὕτω σχηματίζομεν τὴν ἐννοίαν π.χ. τοῦ ἀλόγου, ἦτοι. Τὸ ἄλογον εἶναι ζῶον τετράπουν, ὑψηλὸν πῶς, ὅτα μικρά, χαίτη μακρὰ, ὑπερήφανον καὶ δὴ νοῆμον.

Λογικαὶ ἢ ἄλλως ἐπιστημονικαί. Κατ' αὐτάς πράττομεν ὁμοίως ὥς εἰς τὰς ψυχικὰς ἦτοι καθορίζομεν τὸ πλάτος, ἐξετάζομεν ὁποῖα εἶναι τὰ γνωρίσματα τὰ ὁποῖα ἀπαντῶμεν εἰς ὅλους τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ ὁποῖα μόνον εἰς τινὰ τούτων. Δηλαδή συγκρίνομεν, συνενοῦμεν τὰ κοινὰ γνωρίσματα καὶ ἀποδίδομεν τοιουτοτρόπως τὴν ἐννοίαν, διὰ τινος ὀρισμοῦ π.χ. «Κύβος λέγεται τὸ στερεὸν σῶμα τὸ ὁποῖον...»

Αἱ ἐννοιαὶ διαφέρουν ὥς πρὸς τὴν ἀριότητα. Ἀλλαι τούτων εἶναι τελειότεραι ὥς πρὸς τὰ οὐσιώδη καὶ κοινὰ γνωρίσματα εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἄλλαι δὲ εἶναι ἀτελέστεραι, διὰ τὸ ὅτι συγχέονται τὰ οὐσιώδη μὲ τὰ ἐπουσιώδη γνωρίσματα. Αἱ ἀτελέστεραι ἐννοιαὶ δημιουργοῦνται α) κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν β) εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας κατ' αἰσθῆσιν γνῶσιν καὶ γ) εἰς τοὺς ἀφυεῖς οἱ ὁποῖοι στεροῦνται θεβαίως κρίσεως καὶ συλλογισμοῦ. Δηλαδή εἰς τοὺς μὴ δυναμένους νὰ προσδιορίσουν τὴν σχέσιν μεταξὺ δύο ἐννοιῶν καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ παράγουν νέαν κρίσιν (συλλογισμόν) ἐκ δεδομένων κρίσεων, ὥς μᾶς θεβαίουσιν οἱ Thordike, Gates κ.ά.

Αἱ ἐννοιαὶ, εἴτε γενικαὶ ἢ ἀτομικαὶ ἢ ὥς κανόνες ἐκ τῆς συγκρίσεως καὶ παρατηρήσεως ὁμοειδῶν ἀντικειμένων ἢ καὶ ὥς νόμοι ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὁμοειδῶν γεγονότων ἢ φαινομένων διατυποῦνται, ἐπεκτείνονται ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἀντικειμένων ἐπὶ τοῦ ὁποίου περιλαμβάνονται ἰδιότητες καὶ κοινὰ γνωρίσματα. Καὶ τὸ μὲν πλῆθος τῶν ὁμοειδῶν ἀντικειμένων π.χ. τὰ 600 εἶδη παπαγάλων, ἀποτελοῦν τὸ πλάτος τῆς ἐννοίας, τὸ δὲ σύνολον τῶν κοινῶν γνωρισμάτων π.χ. τὸ γαμψὸν ράμφος, ἡ ἔν-αρθρος φωνὴ ἀποτελοῦν τὸ θάθος τῆς ἐννοίας.

Μεταξὺ θάθους καὶ πλάτους τῶν ἐν-

νοιῶν ὑπάρχει λόγος ἀντίστροφος. Ὁ ὁρισμὸς ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ θάθος καὶ μηδέποτε εἰς τὸ πλάτος, διότι περιέχει τὴν ὑπερκειμένην ἔννοιαν καὶ τὰ κοινὰ γνωρίσματα.

Ἐπειδὴ ἡ νόησις ἔχει ἄμεσον σχεῖσιν μὲ τὴν φαντασίαν, τὴν μνήμην καὶ τὴν προσοχήν, ὡς μᾶς ἀπέδειξαν αἱ ψυχολογικαὶ ἐργαστηριακαὶ ἔρευναι τῶν ψυχολόγων Eipei, Wundt, Meumann, Sten κ. ἄ., διακρίνομεν διαφόρους νοητικούς τύπους, μεταξύ τῶν ὁποίων οἱ σπουδαιότεροι εἶναι: Ὁ παρατηρητικός, ὁ δξύνους, ὁ βαθυνγνώμων, ὁ μεγαλοφυής, ὁ περιγραφικός, ὁ συναισθηματικός, ὁ πολυμαθής, ὁ ἀντικειμενικός, ὁ ὑποκειμενικός καὶ ἄλλοι περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦν αἱ λέξεις διὰ τῶν ὁποίων ἐπροσδιορίσθησαν.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ ΤΗΣ

Ὁ διδάσκων διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γένεσιν ἔννοιῶν εἰς τὸν μαθητὴν του, πρέπει νὰ γνωρίζῃ περίπου τὰ ἑξῆς:

α) Νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του τοὺς διαφόρους νοητικούς τύπους καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ ἐδραιώσῃ τὸ συναισθηματικὸν τῆς μειονεξίας εἰς τὸν μαθητὴν, ἀνευ θεθείας τῆς θελήσεώς του.

β) Νὰ γνωρίζῃ ὅτι ὁ παῖς τῶν 7-9 ἐτῶν ἀρχίζει νὰ προσδιορίζῃ τὰ διάφορα ἀντικείμενα διὰ μιᾶς τῶν ἰδιοτήτων των π.χ. Μολύβι διὰ τὸν παῖδα τῆς ἡλικίας αὐτῆς εἶναι ἓνα πρᾶγμα πού τοῦ χρησιμεύει διὰ τὴν γραφήν. Ἀπὸ δὲ τοῦ 9-11 ἔτους ἀρχίζει ἡ σύγκρισις τῶν ἀντικειμένων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἡ θιθλιοθήκη εἶναι ἐν ἑπιπλὸν τῆς οἰκίας ἢ τοῦ γραφείου, ἐνῶ ἡ σάκκα του εἶναι ἐν μέros ἐντός τοῦ ὁποίου διαφυλάττει αὐτὸς ἢ ἄλλος συμμαθητὴς του τὰ σχολικά του εἶδη.

γ) Κατὰ τὰ πρῶτα σχολικὰ ἔτη του ὁ παῖς ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα μιᾶς ἐννοίας καὶ ἐνεκεν αὐτοῦ παρατηροῦνται ἀντιφάσεις. Αἱ δὲ ἀντιφάσεις αὗται ὑποχρεώνουν τὸν διδάσκοντα νὰ βοηθῇ τὸν παῖδα εἰς τὸν σχηματισμὸν ὀρθῶν ἔννοιῶν, ἐφιστὼν τὴν προσοχήν του καὶ τὴν παρατήρησίν του πρὸς ὅ,τι τὸ οὐσιώδες.

δ) Διὰ τὸν σχηματισμὸν σαφῶν, ὀρθῶν καὶ θετικῶν ἔννοιῶν δεόν, ὅπως ἔχῃ ὁ παῖς ἐποπτικὴν παράστασιν τοῦ ἀντικειμένου μὲ τὴν συμβολὴν πολλῶν αἰσθήσεων — ὅπου τοῦτο, θεθαίως, εἶναι δυνατόν — διότι ἡ ἐποπτικὴ παράστασις εἶναι τὸ μόνον ἀσφαλὲς μέσον διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, δηλαδὴ τοῦ σχηματισμοῦ θετικῶν ἔννοιῶν. Τοῦτο παρ

δέχεται καὶ ὁ Σοπενχάουερ λέγων: «Ἡ πηγὴ τῆς ἀληθοῦς σοφίας δὲν ἐγκτεται εἰς τὴν ἀφηρημένην νόησιν, ἀλλὰ εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ βαθεῖαν ἐποπτικὴν ἀντιληψιν τοῦ κόσμου».

ε) Νὰ ἀποφεύγῃ κατὰ τὸ δυνατόν τοὺς ἐτοιμοὺς ὁρισμοὺς καὶ νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν ὥστε νὰ μορφώσῃ ὁ παῖς προσωπικὴν γνώμην, διὰ τῆς αὐτενεργοῦ ἐργασίας του.

στ) Νὰ ἐθίζῃ τὸν παῖδα εἰς τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν, ἀνάλυσιν καὶ σύγκρισιν τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων τοῦ ἐξεταζομένου, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ καταστή τοῦτος ἱκανὸς νὰ κρίνῃ, νὰ συλλογίζεται καὶ νὰ διατάτῃ τὰς γνώσεις του ἀναλόγως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν του δυνάμεων.

ζ) Οὐδεὶς νόμος ἢ κανὼν ἢ ἰδέα ἐν ἡ νὰ παρέχεται εἰς τὸν παῖδα ἀνευ τῆς ἀναλύσεως ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, ὥστε, ἀφοῦ ἐννοηθῇ παρ' αὐτοῦ, νὰ καταστή κτῆμα του. Καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει πρέπει νὰ δέχεται τὰ διανοήματα τῶν ἄλλων τυφλῶς.

η) Ἡ ὅλη διδακτικὴ ἐργασία κατὰ τὴν ἐξέτασιν παντὸς ἀντικειμένου εἶναι ἀνάγκη νὰ διέρχεται τὸ στάδιον τῆς ἐποπτείας, τῆς γενικεύσεως — ἀφαιρέσεως καὶ τὸ τῆς ἐφαρμογῆς.

θ) Ἡ καταιομὴ τῶν μαθητῶν εἰς διαφόρους ομάδας συνεργασίας νὰ γίνεται ἐπὶ τῇ θέσει τοῦ βαθμοῦ νοημοσύνης καὶ δὴ νὰ λαμβάνεται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ ἀσθενέστεροι ἔχουν ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν ἰσχυροτέρων. Πρὸς τοῦτοις νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν αἱ φυσικαὶ κλίσεις, τὰ διαφέροντα καὶ αἱ δεξιότητες τῶν μαθητῶν.

ι) Νὰ ἐρχεται εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν γονέων τῶν μαθητῶν, παρὰ τῶν ὁποίων θὰ πληροφορῇ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μαθητικῆς συνειδήσεως τοῦ μαθητοῦ, ὡς καὶ τὴν βελτίωσιν ἢ καὶ ἀντιθέτως τοῦ χαρακτῆρος του κ.π.ἄ.

Ια) Νὰ συνεργάζεται μετὰ τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν λοιπῶν συναδέλφων τοῦ αὐτοῦ σχολείου, διὰ τὴν ἐπιτυχὴ βελτίωσιν τῶν ἀσθενεστέρων ἀφοῦ ἀνιχνεύσῃ θεμελιώδεις νοητικὰς δεξιότητας τὰς ὁποίας τυχὼν ὁ ἴδιος δὲν ἔχει ἀντιληφθῇ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γενικὴ Διδακτικὴ, τόμος Β'. Ν. Ἐξαρχοπούλου.
2. Ψυχολογία τοῦ Παιδός, τόμος Α'. Ν. Ἐξαρχοπούλου.
3. Ψυχολογία Θ. Βορέα.
4. Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία Σ. Παγιατάκη.
5. Στοιχεῖα Ψυχολογίας P. Conrad.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΑΛΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Τοῦ κ. ΣΚΑΛΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Διδασκάλου μετεκπαιδευμένου

Υπάρχουν σὲ κάθε ἐποχή, κι ἀκόμη περισσότερο, στὴ δική μας ἐποχή, ἄνθρωποι ποὺ προβαίνουν σ' αὐτὸν τὸν ἔλεγχο τῆς σημασίας τῆς καλαισθητικῆς ἀγωγῆς — μέσα στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ — ποὺ ἀνασκευάζουν καὶ τοποθετοῦν ὁ καθένας τὶς σκέψεις καὶ τὶς ἰδέες του, πάνω στὸ ζήτημα αὐτό, σὲ δικά του βάθρα καὶ ποὺ φωτίζουν ὁ καθένας τους τὸ θέμα τοῦτο μὲ τὸ δικό του φῶς. Αὐτοὶ εἶναι οἱ θεωρητικοί, οἱ θαθεῖς ἐπιστήμονες, ποὺ ἐξετάζουν μὲ τὴ πλούσια ἐπιστημονικὴ τους ἐμβρίθεια τὸ θέμα τοῦτο καὶ δείχνουν τὸ δρόμο ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ ἡ καλαισθητικὴ ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει ν' ἀσκηθῇ. Ἡ δική μου προσπάθεια δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ φιλοδοξήσῃ γιὰ μιὰ τέτοια ἔρευνα. Ἐχει ὅμως τὴ θάθυτερη ἐπιθυμίανὰ τονίσῃ καὶ νὰ ἐξάρῃ τὴ σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν ποὺ ἔχει ἡ ἀγωγή αὐτὴ γιὰ τὴν ἀνθρώπιναν ζωὴν.

Εἶναι ἀναγκαῖο νομίζω, πρὶν προχωρήσω στὴν ἐξέτασιν τῆς σημασίας καὶ ἀξίας τῆς καλαισθητικῆς ἀγωγῆς νὰ ἐπισημάνω τὴν ἐπίδρασιν τῆς τέχνης καὶ τοῦ ὡραίου στὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τέχνη καὶ τὸ ὡραῖο ἀνακουφίζουν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἀνησυχίαν τῆς καθημερινότητος, παρέχουν σ' αὐτὸν δύναμιν καὶ θάρρος γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν περιστατικῶν τῆς ζωῆς. Τὸν ἐμπνέουν πολλές φορές καὶ γενικὰ τὸν ἀνυψώνουν καὶ τὸν ἀναγεννοῦν. Αὐτὸς ποὺ βλέπει, ἀκούει ἢ μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο αἰσθάνεται τὸ ὡραῖον, δὲν λησμονεῖ μονάχα τὰ περιστατικά τῆς ζωῆς: τὴν ὁδύνην, τὴ λύπην, τὴν ἔνδειαν καὶ τὴν ἀθλιότηταν, ἀλλὰ ἀνακουφίζεται, ἀπελευθερώνεται, ἀπ' αὐτὰ καὶ ἐμπνέεται. Λαμβάνει θάρρος, ἀντλεῖ δυνάμεις γιὰ τὴ ζωὴ καὶ ἀνυψώνεται ψυχικά. Ἡ τέχνη καὶ τὸ ὡραῖον συμπληρώνουν τὴν ὅλη ἀνθρώπιναν προσωπικότητα, γιὰτὶ ἀπασχολοῦν ἀρμονικὰ νοῦ καὶ καρδιά,

λογικὸ καὶ φαντασίαν, διανόησιν καὶ συναισθημα, ἀποκαθιστοῦν τὴν ὅλη ἀνθρώπιναν ὑπαρξιν καὶ ἐξευμενίζουν τὸν ἄνθρωπον.

Ἀπ' ὅλα αὐτὰ συνάγεται ὅτι ἡ τέχνη καὶ τὸ ὡραῖον ἀποτελοῦν θεμελιώδη παλαίτιστικὴ ἀξίαν καὶ σπουδαιότατον παράγοντα παιδείσεως καὶ ἀγωγῆς. Πῶς ὅμως θὰ μπορέσῃ ὁ ἄνθρωπος ν' ἀξιολογήσῃ τὶς καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις καὶ ν' ἀπολαύσῃ αὐτές. Σ' αὐτὸ ἔρχεται νὰ τὸν βοηθήσῃ ἡ καλαισθητικὴ ἀγωγή. Ἐκείνη ὅμως ἡ ἀγωγή ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ λίκνον τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τὸν συνηθίζει ἀπὸ τὰ μικρὰ τοῦ χρόνου ν' ἀγαπᾷ καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ τὸ ὡραῖον, ν' ἀναζητᾷ τὸ γνήσιον καὶ ἀληθινὸν καλλιτέχνημα, ἀργότερα, καὶ νὰ γεμίζῃ τὴ ζωὴν μὲ ἔξαρσιν καὶ εὐγένειαν. Τότε ἡ ψυχὴ φωτισμένη ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ σύμβολα τῆς τέχνης καὶ τοῦ ὡραίου συμμετέχει ὁλόψυχα στὸν αὐθεντικὸ τόνον τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ βρίσκει τὴν ἀνθρώπιναν ἀξίαν πάνω ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, πάνω ἀπὸ τὰ φθαρτὰ καὶ ἐφήμερα, ποὺ τὸ ἀδέκαστον φύσημα τοῦ θανάτου ἐξαφανίζει καὶ λαχταρᾷ τὴν ἠθικὴν τελείωσιν τῆς γνήσιας ἀνθρώπινης ἀξίας.

Μὲ τὴ βοήθειαν τῆς καλαισθητικῆς ἀγωγῆς ξυπνᾷ μέσα μας ὁ ἀληθινός, ὁ σύμμετρος, ὁ φωτεινός ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος ποὺ ζῇ σὲ ἀρμονίαν μὲ τὶς ἀξίες τῆς ζωῆς! Ἡ ἀγωγή αὐτὴ παράλληλα πρὸς ὅλες τὶς ἄλλες μορφὰς τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωνιᾷ καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ κάθαρσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀποχέρσωσιν τῆς καρδιᾶς ἐκείνων ποὺ εἶναι βουτηγμένοι μέσα στὴ στεῖρα καὶ τυποποιημένη ζωὴ καὶ τὴν ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου στὸ γνήσιον καὶ ἀληθινὸν περιεχόμενον τῆς ζωῆς.

Μὲ τὸ φῶς τῆς καλαισθητικῆς ἀγωγῆς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐκτιμῇ καὶ θὰ νοιώσῃ πραγματικὰ τὸν ἀμύθητον πλοῦτον τῆς πανανθρώπινης καλλιτεχνικῆς δη-

μιουργίας, μ' αυτό θα κατακλυσθή ή ψυχή του από γοητεία και θα αισθανθή μιάν αλάλητη έξαρσι στην ένατένισι των μαγευτικών καλλιτεχνικών μνημείων, που ύλοποιούν και διαιώνίζουν τό άφθαστο πνεύμα των μεγάλων άνδρων. Με τό ίδιο φώς θα γευθή τους πνευματικούς θησαυρούς, τους πόθους και τις λαχτάρες της ζωής των μεγάλων ποιητών, πεζογράφων και θεατρικών συγγραφέων, ως και τη λάμψι των θρύλων τους μέσα από τά άθάνατα άριστουργήματα της τέχνης: του Όμήρου, του Αισχύλου, του Σοφοκλή, του Εύριπίδη, του Ούγκώ, του Γκαίτε, του Σαίξπηρ, του Σίλλερ κ.ά. Καί είναι αναντίρρητη ή αλήθεια, πώς χωρίς καλαισθητική, τουλάχιστον, προδιάθεσι είναι αδύνατο νά βιωθή ο κόσμος των Ίδεων των.

Άλλά και ο καθένας πάλι με τη σειρά του, μόνον όταν συνδυάση τη γνώσι με τη καλαισθησία, την έκφρασι με τη χάρι, θα μπορέση νά προσφέρη τη δική του πνευματική δημιουργία περισσότερο άποδοτικά και γόνιμα, γιατί είναι νόμος του ανθρωπίνου πνεύματος νά άφομοιώνη και νά ζη καλλίτερα, ό,τι διακρίνεται για τη καλαισθησία και τη χάρι του. Είναι δε παραδεκτό από όλους ότι αν ή τέχνη του γράφειν έξαρτάται από πολλούς παράγοντες με βασικούς τη παιδεία και τό αίσθημα της γλώσσας, ή έφεσις του καλού γραψίματος είναι υπόθεσις καλαισθητικής άγωγής και ψυχολογικής διαθέσεως. Πολλές φορές οι άνθρωποι ενδιαφέρονται περισσότερο νά χαρούν εκείνο που θα είπουν και νά συγκινηθούν με εκείνο που θα έκφράσουν και λιγότερο αποβλέπουν στην ώφελμιστική πλευρά που θ' άποφέρη τό έργο τους. Αυτό δε άποτελεί και την ύψιστη πνευματική θίωσι του ανθρώπου.

Η συγκίνησις του θεατού του άναγνώστου ή άκροατού ένός καλλιτεχνήματος, δέν θα προέλθη από τη μορφή της παραστάσεως ή τά γεγονότα της έξιστορήσεως, αλλά από τη βαθύτερη καλλιτεχνική πλοκή και σύνθεσι και την ποιοτική έκφρασι του έργου. Γι' αυτό είναι ανάγκη ο άνθρωπος — παράλληλα πρός τη κρίσι και τη διάνοησι — νά όπλισθή και με την έφεσι πρός θίωσι του ωραίου γιατί ή ζωή έχει όμορφιά και την όμορφιά νά νά τη ζήσης, πρέπει νά την αίσθάνεσαι, νά τη νοιώθης βαθειά και νά σε γοητεύη! Έτσι άπαλύνεσαι ψυχικά, άμβλύνονται τά τυφλά ένστικτα, έξευγενίζεται ο χαρακτήρας,

σθίνουν τά πάθη. Τά προβλήματα της ζωής θρίσκουν πιδ εύκολα τη λύσι τους μέσα σε μιá κοινωνία ανερώνων που τους διακρίνει ή λεπτότης και ή εύγένεια και έδραιώνεται ή αιοιοδοξία στη ζωή που άποτελεί βασική προϋπόθεσι για κάθε δημιουργική προσπάθεια.

Άλλά τό ζήτημα αυτό έχει και άμεσότερη πρακτική ώφέλεια: Όταν φροντίζωμε νά δημιουργοΰμε στον άνθρωπο από τά μικρά του χρόνια μιá διάθεσι πρός την αξιολόγησι, τη θίωσι και την άπόλαυσι του ωραίου, της όμορφιάς, της αισθητικής όψεως όλων των έκδηλώσεων της ζωής, τότε νά είμαστε θέβαι οι ό,τι θα θελτιώσωμε κατά πολύ την όψι της ανθρώπινης ζωής. Ο άνθρωπος πλέον παρουσιάζεται περισσότερο φροντισμένος και πολιτισμένος στην εμφάνισι, στις έκφράσεις του, στις έκδηλώσεις του, στις έέργειές του. Στην έργασία του θα φροντίση νά συνδυάση την άπόδοσι με την καλαισθησία και τη χάρι — παράγοντες οι όποιοι δημιουργούν την λεγομένη επαγγελματική χαρά — χωρίς την όποία είναι αδύνατο νά προκόψη και νά προσφέρη γόνιμες και θετικές ύπηρεσίες. Στο εύρύτερο κοινωνικό ενδιαφέρον του για τη δημιουργία και αξιοποίησι κοινωφελών έργων θα θάζη τη σφραγίδα της αισθητικής του πνοής για τον έξωραϊσμό και την έπιβλητική εμφάνισι τούτων. Γιατί δέν είναι άρκετό νά κάνη κάτι κανείς καλό και χρήσιμο, αλλά και ωραίο, που νά ικανοποιή όχι μόνο τις άνάγκες της ζωής, αλλά και νά έξυπηρετή και κάποιο άνώτερο αισθητικό σκοπό που χαρίζει την τάξι, την άρμονία και την όμορφιά της ζωής του ανθρώπου.

Γεννηθήκαμε όχι μόνο με άνάγκες και άπαιτήσεις σωματικές, αλλά και με ψυχοπνευματικές και αυτό είναι που διακρίνει τον άνθρωπο. Ένας τρόπος λοιπόν για νά καλλιεργήσωμε και πλουτίσωμε τη ψυχοπνευματική μας ύπόσταση είναι και ή άγωγή της καλαισθησίας. Τό γεγονός της ανθρώπινης ύπάρξεως είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την καλαισθησία και την όμορφιά. Από την πρώτη στιγμή που ανοίγουμε τά βλέφαρά μας μέσα στο πλούσιο φώς του κόσμου νοιώθουμε την άνάγκη αυτή νά μάς κατακτά, νοιώθουμε πώς όλόκληρη ή ύπαρξι μας είναι ζυμωμένη μ' αυτή, πώς ή έσωτερη φύσι μας μάς ώθει στην αίσθησι του ωραίου.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΧΡΗΣΤΟΥ Γ. ΓΚΟΤΖΙΟΥ διδασκάλου : Παιδαγωγικά και Κοινωνιολογικά θέματα.

Με τὸν παραπάνω τίτλο κυκλοφόρησε τελευταία τὸ κοινωνικοπαιδαγωγικὸ σύγγραμμά τοῦ συναδέλφου κ. Χρήστου Γ. Γκότζιου.

Ὅπως καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου μαρτυρεῖ, πρόκειται γιὰ μιὰ συλλογὴ ἀρθρῶν, μελετῶν καὶ διατριβῶν τοῦ συγγραφέα, πὺν δημοσιεύθηκαν κατὰ καιροὺς ἢ καὶ βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος γιὰ πρώτη φορά.

Εἶναι, ὅπως τὸ χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο, «...ἀποκρίσεις στοὺς προβληματισμοὺς τοῦ γιὰ τὴν ἀγωγή τοῦ τόπου μας καὶ τοῦ καιροῦ μας». Εἶναι ἡ ἔκφραση δυνατῶν συγκινήσεων τῆς καθάριας δασκαλικῆς ψυχῆς του.

Στις 10 σελίδες του, μὲ φιλόκαλη διάθεση καὶ τέχνη ὁ συγγραφέας διαλαμβάνει δώδεκα αὐτοτελεῖς ἐργασίες του, ὅπως εἶναι: «Προορισμὸς ἡγέτου», «Ἡ ἀγωγή καὶ τὸ βιβλίο», χαρακτηριστικὲς εἰκόνας ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ τῆς ὁρεινῆς ὑπαίθρου, «Ἡ θέσις τῆς διδ)σης στὸ χωριὸν» κ.ἄ.

Μελετώντας τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Γκότζιου, νοιώθει εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὁ ἀναγνώστης τὴν ἐπιστημονικὴ σκέψη τοῦ συγγραφέα ἀνακαλύπτει στίς σελίδες του τὸν πολὺπλευρο, ἐνθουσιώδη καὶ ἀγωνιστικὸ δάσκαλο βρῖσκει τὸν εὐσυνείδητο ἐρευνητὴ καὶ τὸ γνῶστη τῶν προβλημάτων τοῦ τόπου μας καὶ τοῦ καιροῦ μας στὸν τομέα τῆς ἀγωγῆς. Τὸ ὅλο ἔργο διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα, τὴν σαφήνεια καὶ τὴν ἐπιστημονικότητα. Ἐτσι γίνεται ἐλκυστικὸ στοὺς εἰδικούς, μὰ καὶ σὲ καθέναν, πὺν γιὰ τὴν ἀγωγή τοῦ τόπου μας πονεῖ.

Ἀξίζει ὅμως νὰ σταθοῦμε ἰδιαίτερα στὴν τελευταία ἐργασία του «Ὅχι πιά παραμῦθι στὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ», γιατί εἶναι μιὰ πρωτότυπη καὶ ξεχωριστὰ ἀξιοπρόσεκτη με-

λέτη. Ἐδῶ ὁ σ. ἐκφράζει τὶς ἀνησυχίες του γιὰ τὴν παιδαγωγικὴ καὶ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ παραμυθιοῦ. Πιστεύει, ὅτι τὸ παραμῦθι δὲν διδάσκει καὶ ὅτι τὰ περισσότερα ἀπ' ὅσα διαλαμβάνονται στὸ ἀναχρονιστικὸ Ε.Λ. Π. τοῦ 1913, σὰν ὑποδειγματικά, ὅχι μόνον δὲν ἱκανοποιοῦν τὴ μαγικὴ ἀντίληψη τοῦ 6)χρονοῦ καὶ 7)χρονοῦ παιδιοῦ, μὰ καὶ τὸ προδιαθέτουν γιὰ ἓναν κόσμον «παραμυθένιο», πὺν στ' ἀλήθεια τέτοιος δὲν εἶναι.

Προτείνει καινούργια μορφή διδ)λίας γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς μαγικῆς σκέψης καὶ τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ, πὺν διακρίνουν τὴν πρώτη παιδικὴ ἡλικία. Θεμελιώνει ἐπιστημονικά τὶς ἀντιρρήσεις του καὶ ζητᾷ ἀπόκρισιν στὸν προβληματισμὸν του.

Μὲ τὸ δίκιο του ὑποστηρίζει ὅτι «σὲ καμμιά περίπτωσιν δὲν μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνεται μῦθος τὸ μορφωτικὸ ἀγαθὸ στὴ σκόπιμη ὀλικὴ πορεία τῆς ἀγωγῆς...».

Γιατὶ τὸ φυσικὸ καὶ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον πὺν προσπαθεῖ ὁμαλὰ νὰ προσαρμοστῇ τὸ παιδὶ εἶναι πραγματικότητα. Δὲν εἶναι μῦθος, δὲν εἶναι «νεοαἰδίες» καὶ «βασιλοπούλες» οὔτε δράκοντες καὶ μαγικὲς πηγές.

Ἄλλ' ὅταν ἡ σκόπιμη ἀγωγή τῆς καινούργιας γενιᾶς γίνεται μὲ «Σταχτοπούτες» καὶ «Κοκκινোসκουφίτσες» στὴν ἐποχὴ, πὺν ὁ ἀνθρώπος αἰωρεῖται στὸ διάστημα, ἔτομος νὰ διερευνήσῃ στοὺς ἀδελφούς μας πλανήτες, εἴκοιλα συνάγεται τὸ συμπέρασμα γιὰ τὸ βαθμὸ τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μεγάλη παιδαγωγικὴ ἀντινομία, ὅταν ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ μὲ τὴ Λαϊκὴ Ἐγμόρφωση καταπολεμοῦμε τὶς προλήψεις καὶ τὶς δεισιδαιμονίες κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη «νοθεύουμε» τὸ μικλὸ τῆς παιδικῆς

ηλικίας με νεράιδες και μάγισσες.

Έξ άλλου είναι αταίριαστο, να τρέφουμε τη φαντασία του περήφανου λαού μας με παραμύθια, όταν μέσα τον κοχλάζει πλουσιος υνυχικός δυναμισμός, έτοιμος να ξεχυθή στη δράση και τη δημιουργία.

Νομίζουμε, πώς τώρα, που στην Πατρίδα μας συντελείται ειρηνική επανάσταση στη Περιοχή της Παιδείας, είναι καιρός να δοθῇ σωστή απόκριση στον προβληματισμό του κ. Γκότηιου, που είναι προβληματισμός και όλων εκείνων, που διακονούν στο τέμενος της Παιδείας.

Το Παιδαγωγικό Ίνστιτούτο, στην αρμοδιότητα του οποίου υπάγεται το θέμα τούτο, ως κάμη μά ξρευνα μεταξύ των εκπαιδευτικών της Πατρίδος μας για την παιδαγωγική αξία του παραμυθιού.

Έτσι θα χῶμε πιά την έγκρη κ' έπίσημη έπιστημονική αλήθεια για την αξία του παραμυθιού.

Αξίζει να μελετηθῇ το διδλίο του κ. Γκότηιου απ' όλους, όσοι τουλάχιστον νοιάζονται για το καλό του παιδιού και ξέχωρα απ' εκείνους, που διακονούν στο Ναό της Παιδαγωγικής Έπιστήμης.

H. HIONIDES, B. SC. M.A. : «Pocket Dictionary English - Greek, Greek - English, Έκδόσεις Longmans, London, 1965.

Τα προβλήματα που θέτει η συγγραφή ενός επιτόμου λεξικού είναι βαθύτερα και πολυπλοκώτερα από τα προβλήματα που έχει η αντιμετώπιση ο λεξικογράφος ενός μεγάλου ή σε μέσο κανονικό μέγεθος λεξικού. Το τελευταίο είδος μπορεί να περιλάβει όλο το γλωσσικό θησαυρό ενός ή δύο λαών σε χιλιάδες λήματα και σε πολλές εκατοντάδες σελίδες μεγάλου σχήματος. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που έχει η αντιμετώπιση και να λύσει ο συντάκτης του είναι να μπορέσει να περιλάβει και την πιο άσημαντη λέξη, τον πιο λεπτό ιδιοματισμό, την πιο μικρή τέλος γλωσσική ιδιοτυπία. Ο συντάκτης όμως ενός μικρού λεξικού έχει να επιτελέσει ένα δυσκολώτερο έργο: Από τις χιλιάδες λέξεις, ιδιοματισμούς, λαϊκές εκφράσεις πρέπει να ξεχωρίσει τις πιο συνηθισμένες, τις πιο απαραίτητες που να μπορούν να περιληφθούν σε δυο-τρεις εκατοντάδες σελίδες ελάχιστου σχήματος και να βγάλουν από την άμχανία αυτόν που διάζεται κι αγωνιά να βρει άμέσως κάτι που θα τον διευκολύνει να συνεννοηθῇ με τον αλόγλωσσο που βρίσκεται απέναντί του.

Η συγγραφή, επομένως, του επιτόμου λεξικού προϋποθέτει τη συγγραφή ενός μεγάλου λεξικού, αν βέβαια ο λεξικογράφος είναι σοβαρός κι εθισμένος στην έπίσημη και όχι προχειρολόγος έρασιτέχνης ή κερδοσκοπός φυλλάδογράφος. Γιατί μονάχα εκείνος που έχει μελετήσει και καταγράψει όλο το θησαυρό μιας γλώσσας είναι έπειτα σε θέση να επιλέξει τα απαραίτητα στοιχεία για την σύνταξη μιας περιλήψεως του. Αυτό άλλωστε σημαίνει έπίτομο λεξικό: Ακριβής και περιεκτική περίληψη του μεγάλου λεξικού. Η μακροχρόνια, λοιπόν, και προσεκτική μελέτη μιας ή δυο γλωσσών, αν πρόκειται για δίγλωσσο λεξικό, κι ο σοβαρός έπι-

στημονικός έξοπλισμός αποτελούν τ' απαραίτητα εφόδια για τη σύνταξη ενός λεξικού που να βοηθῇ κι όχι να μπερδεύει περισσότερο εκείνον που γνωρίζει τις σελίδες του ψάχνοντας να ανακαλύψει στα πεταχτά τη λέξη που του χρειάζεται.

Ο συγγραφέας του «Επιτόμου Άγγλοελληνικού και Έλληναγγλικού Λεξικού» συγκεντρώνει όλα τα παραπάνω προσόντα: Έπιστημονικά εφόδια, πολυχρόνια μελέτη του θέματος και τέλεια γνώση της ελληνικής και της άγγλικής γλώσσας. Έτσι το λεξικό του είναι έργο έπιστημονικό κι όχι συρραφή προχειρολογημάτων.

Ακόμη μια προσεκτική εξέταση των λημάτων καθιστά όλοφάνερο στον καλλιεργημένο αναγνώστη ότι ο κ. Χιονίδης δεν αντιγράφει κανένα από τα υπάρχοντα λεξικά του είδους αυτού, πράγμα που δυστυχώς αποτελεί κανόνα όχι μονάχα στη σύνταξη λεξικών στην Ελλάδα, αλλά και στη συγγραφή διδλίων σχετικών με τη γραμματική και το συντακτικό. Ο κ. Χιονίδης πρωτοτυπεί, όσο είναι δυνατό, σ' αυτόν τον τομέα. Βασανίζει κάθε λέξη ελληνική ή άγγλική πριν την καταγράψει και βασανίζει ακόμη περισσότερο την έρμηνεία ή τις έρμηνείες που θα παραθέσει απέναντί της.

Ο σύντομος πρόλογος δεν γράφτηκε τυχαία αλλά καθρεφτίζει με απλότητα και ειλικρίνεια τον μόχθο που κατέβαλε για να φτάσει στο σκοπό του: «Το παρόν Άγγλοελληνικό και Έλληναγγλικό λεξικό της τσέπης προορίζεται κυρίως δια τους έλληνες μαθητάς της άγγλικής και δια τους άγγλοφώνους έπισκέπτας. Κατά την σύνταξιν του ανά χείρας επιτόμου λεξικού δύο στοιχεία έλήφθησαν υπ' όψιν, ή περιεκτικότης και ή σαφήνεια. Κατά την περιεκτικότητα είναι πλουσιώτατον διότι περιλαμβάνει τας

μᾶλλον προχειροῦς καὶ σιγήθεις λέξεις καὶ φράσεις τῆς ἀγγλικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς. Ὡς πρὸς τὴν σαφήνειαν μεγάλη προσοχὴ κατεβλήθη εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἀκριβοῦς σημασίας ἐκάστης λέξεως. Ὅπου τυχὸν μία λέξις ἔχει πλείονας σημασίας ἀναγράφονται αὐταὶ κατὰ σειράν πυκνότητος· χρησιμοποιήσεως. Ἐκτὸς τούτου προσεπάθησα νὰ ἀποδώσω εἰς τὴν ἐλληνικὴν πλείστας ὅσας λαϊκὰς καὶ ἰδιωματικὰς ἐκφράσεις τῆς ἀγγλικῆς...».

Ἡ περιεκτικότης καὶ ἡ σαφήνεια εἶναι πραγματικὰ τὰ κύρια ἐπιτεύγματα τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ λεξικοῦ ποὺ καὶ τὰ δύο τμήματά του μαζὶ «Ἀγγλοελληνικὸν καὶ Ἑλληνοαγγλικὸν» εἶναι μονάχα 357 σελίδες. Δὲν πρέπει ν' ἀπορῇ κανεὶς πὼς σ' ἓνα βιβλιαράκι, ποὺ ἔχει σχῆμα μικρῆς ἀτζέντας, κατόρθωσε ὁ κ. Χιονίδης νὰ περιλάβῃ περισσότερα καὶ βασικώτερα στοιχεῖα τῶν δύο

γλωσσῶν ἀπ' ὅσα περιλαμβάνουν ἄλλα λεξικά μὲ διπλάσιο ἀριθμὸ σελίδων. Ἐξηγήσαμε πὼς τὰ ἐφόδια καὶ ἡ εὐσυνειδησία τὸν βοήθησαν νὰ ξεπεράσῃ τὶς προχειρολογίες καὶ τὰ παραγεμίσματα, καὶ νὰ διαγράψῃ πεπαλαιωμένους γλωσσικοὺς τύπους καὶ ἐκφράσεις ποὺ ἄφαινον σ' ἄλλα λεξικά βαρύνοντάς τα καὶ κάμνοντάς τα δύσχρηστα.

Ἐνα τελευταῖο πλεονέκτημα τοῦ λεξικοῦ τοῦ κ. Χιονίδη εἶναι ἡ θαυμάσια ἐκτύπωσή του ἀπὸ τὸν οἶκο Longmans, ἔναν ἀπὸ τοὺς μεγαλιτέρους ἐκδοτικοὺς οἴκους τοῦ κόσμου. Οὔτε τυπογραφικὰ λάθη, οὔτε μουντζούρες σὲ κάμνουν ν' ἀμφιβάλλῃς γιὰ τὴν ὁρθότητα αὐτῶν ποὺ διαβάζεις. Κι' ὅλοι ξεύρουμε πὼς ἡ ἀψογὴ ἐμφάνισις οἰονδήποτε λεξικοῦ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ πρὶ ἀσήμαντα πλεονεκτήματά του.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΟΣΚΟΒΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΥ ΒΑΒΥΛΗ : «Οἱ ἐξωσχολικὲς ὀργανώσεις καὶ ἡ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ».

Εἶναι θαρῶ γνωστὸ πὼς ἐνῶ ἡ σύγχρονη παιδαγωγικὴ βιβλιογραφία εἶναι, στὴ χώρα μας, τουλάχιστο, κατάφορτη ἀπὸ πνευματικὰ πονήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἐσωσχολικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ὀργάνωσις τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ, χωλαίνει ὥστόσο αἰσθητὰ στὸν τομέα ποὺ διαγράφει ἡ ἐξωσχολικὴ παιδεία ποὺ θὰ πρέπει παράλληλα μὲ τὴν ἐπίλοιπὴ ἀγωγή ν' ἀπασχολῇ ὅλους ἐκείνους ποὺ πασχίζουν γιὰ τὴν ἀρτίωσις τῆς κάθε παιδευτικῆς προσπάθειας καὶ ποὺ βλέπουν τὴν Παιδεία ὅπως τὴν εἶδε κι ὁ μέγας μας Παλαμᾶς, σὰ μεγάλη δηλαδὴ τέχνη ἀνθρωποπλαστικῇ.

Κι εἶναι ἀπ' αὐτὴ καὶ μόνο τὴν ἀποψη ἀξιόλογη ἡ προσφορὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ δασκάλου τοῦ Βόλου κ. Χρ. Βαβύλη, ποὺ στὸ μὲ τὸν παραπάνω τίτλο δεύτερο βιβλίον του, καταπιάνεται μὲ τὴν ἀνάλυση τῶν συστηματοποιημένων ἐξωσχολικῶν ὀργανώσεων, τῶν ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν ἐπιμόρφωσις καὶ ἡθικὴ προαγωγή ὅχι μόνο τῶν ἀποφοίτων ἀλ-

λά κι αὐτῶν τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου.

Μιὰ ἐπιμόρφωσις ποὺ προσφέρεται σὰν πνευματικὸ συμπλήρωμα στὴν ἐσωσχολικὴ καθόλου ἀγωγή καὶ ποὺ ἀρτιώνει μ' ἀγάπη τὸν ἡθικὸ ἐξοπλισμὸ στὸ παιδί, ἀφοῦ ἄλλωστε — γιὰ νὰ θιμηθοῦμε καὶ λίγο τὸν Πῶλ Χάϊμπερλιν — «ἀγωγή δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀσκησις μέσα στὴν κοινότητα, ἀγάπη ἐφαρμοσμένη στὸν ἀναπτυσσόμενον ἄνθρωπο».

Αὕτῃ ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ παιδί εἶναι θαρῶ τὸ κίνητρο ποὺ ἐσπρωξε καὶ τὸν κ. Βαβύλη νὰ δώσῃ στοὺς γονεῖς τούτῃ τῇ μικρῇ ἀλλὰ ἀπὸ κάθε πλευρὰ ἄρτια μελέτῃ του. Μιὰ μελέτῃ ποὺ θὰ μπορούσε νὰ σταθῇ σὰν ἓνα πραγματικὸ χρήσιμο ἐγκόλπιον γιὰ τὸν κάθε γονιό, ποὺ προβληματίζεται μὲ σοβαρότητα σὰ βλέπει τοὺς κινδύνους γιὰ τὸ παιδί του νὰ ἐλοχεύουν παντοῦ ἀδυσώπητοι, ἔξω ἀπ' τὶς φωτεινὲς αἰθουσες τοῦ Σχολείου, μακριὰ ἀπ' τὶς ζεστὲς κάμαρες τοῦ Σπιτιοῦ.

Ἐνα ἐγκόλπιον τέλος ποὺ δὲ διαγράφει

μόνο τούς σκοπούς, τις αρχές, τὰ μέσα και τις μεθόδους τῆς κάθε μᾶς ἀπ' τις ἐξωσχολικές οργανώσεις πού καρτεροῦν νὰ ποδηγετήσουν σωστά τὸ παιδί, ἀλλὰ και πού ἐπισημαίνει τὴ μεγάλη, τὴν τρομαχτικὴ εὐθύνη τοῦ κάθε γονιοῦ γιὰ τὸν ὅποιο δρόμο πάρει αὐριο τὸ παιδί του.

Γιατὶ ἂν εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ πού εἶπε κάποτε ὁ Ντοστογιέβσκυ, πὼς δηλαδὴ «εἴμαστε ἰπεύθυνοι γιὰ ὅλους και γιὰ ὅλα», τότε γιὰ τὴ στάση μας, ἀπ' τὴν ὁποία θὰ ἐξαρτηθῇ τὸ αὐριο τῶν παιδιῶν μας δὲν ἀρκεῖ ἡ λέξη ἰπευθυνότητα.

Χρέος μας ἐπιταχτικὸ και καθήκον μας

πρῶτο νὰ συμπαρασταθοῦμε μὲ σοβαρότητα, μὲ συνείδηση τῆς βαριάς εὐθύνης, μὲ γνώση τῶν θεμάτων τῆς ἀγωγῆς τὰ παιδιὰ μας στὸ δύσκολο δρόμο τους.

Κι αὐτὴ ἡ συμπαράστασή μας νὰ εἶναι ὅσο πρέπει ἐνεργητικὴ, μὰ συμπαράσταση «ἐργῶ» κι ὄχι «λόγῶ».

Γιατὶ ὅπως κι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας σημειώνει στὸ τέλος τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ διβλίου του «... μεγάλη ἀξία ἔχει ὄχι τὸ τί θὰ ποῦμε στὰ παιδιὰ, ἀλλὰ τὸ τί θὰ κάνουμε γιὰ τὰ παιδιὰ».

ΚΩΣΤΑΣ ΛΙΑΠΗΣ

Μόλις κυκλοφόρησαν

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΑΘΑΡΙΚΑ - ΜΙΧΑΛΗ ΣΕΡΠΕΤΣΙΔΑΚΗ - ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΚΑΡΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Με απλά έποπτικά μέσα

Περιλαμβάνει:

- Περιγραφές κατασκευής απλών μέσων διδασκαλίας
- οδηγίες για τη διδακτική όλων τών μαθημάτων
- πρωτότυπες ιδέες και χρήσιμες συμβουλές
- οδηγίες χρήσεως τών σύγχρονων όπτικοακουστικῶν μέσων διδασκαλίας
- υποδείγματα χειροτεχνικῶν έργασιῶν
- οδηγίες για τήν κατάρτιση συλλογῶν και σχολικοῦ μουσείου
- σχέδια και υποδείξεις για τήν κατασκευή σύγχρονων σχολικῶν επίπλων
- οδηγίες έορταστικῶν διακοσμήσεων τοῦ σχολείου
- πλήθος φωτογραφίες και σχέδια ὅλων τῶν διδακτικῶν μέσων
- περιγραφές κατασκευῆς ὀργάνων Φυσικῆς Πειραματικῆς και πολλές χρήσιμες πληροφορίες για τόν έκσυγχρονισμό τοῦ σχολείου σύμφωνα μέ τὸ πνεῦμα τοῦ Νέου Σχολείου.
- Σχῆμα μεγάλο, σελίδες 230, εικόνες 260. Τιμή Δρ. 80.

Γ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ - Γ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΥΝΤΑΧΤΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ)

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 80

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΜΠΑΝΑ Φιλαδελφείας 4 - Τηλ. 816283 - 'Αθήναι